

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

**Gender a genderové stereotypy
z pohledu mužů a žen žijících v rurálním prostředí**

Hana Pokorná

© 2015 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Hana Pokorná

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Gender a genderové stereotypy z pohledu mužů a žen žijících v rurálním prostředí

Název anglicky

Gender gender and stereotypes from the perspective of men and women living in the rural area

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zjistit, jak ženy a muži, žijící v rurálním prostředí, vnímají problematiku genderu a genderových stereotypů, který je v sociálních vědách vysvětlován jako soubor mužských a ženských vlastností, charakteristik a jednání, které jsou výsledkem kulturního vývoje (např. Basowová, 1986). Cílem diplomové práce je tedy porovnat vnímání genderu a genderových stereotypů v zaměstnání a rodinách pohledem mužů a žen, žijících ve venkovském prostředí a následně tato zjištění porovnat se závěry vybraných sociologických studií, zabývajících se stejnou problematikou (obvykle sledujících českou společnost jako takovou a nezabývajících se specifikami uvedeného fenoménu v rurálním prostředí).

Metodika

Teoretická část diplomové práce proto (jako předpoklad zpracování části empirické), vychází z prostudování teoretické literatury, odborných zdrojů, pramenů, kronik, materiálů a dokumentů vztahujících se ke sledované problematice tak, aby bylo vymezeno relevantní základní pojmosloví a teoretické zázemí diplomové práce. Propojení teoretické a empirické části práce tvoří sekundární a komparativní analýza dat vztahující se k tématu genderu a gender stereotypů z vybraných a již provedených výzkumných šetření, uskutečněných odbornými týmy Sociologického ústavu Akademie věd ČR. O prostudované zdroje v teoretické části diplomové práce a následná zjištění učiněná pomocí sekundární a komparativní analýzy dat o problematice genderu a gender stereotypů, se pak opírá empirická část diplomové práce v následujícím vlastním (kvalitativně laděném) výzkumném šetření, realizovaném pomocí polostrukturovaných rozhovorů s muži a ženami, žijícími ve venkovském prostředí o vnímání genderu a generových stereotypů. Data, získaná terénním šetřením, budou následně zpracována, analyzována, komparována, vyhodnocena a interpretována za účelem naplnění stanoveného cíle diplomové práce.

Doporučený rozsah práce

cca 60 – 80 stran textu

Klíčová slova

gender, genderové role, genderová identita, stereotypy, rurální prostředí, kvalitativní výzkum

Doporučené zdroje informací

- ALLPORT, Gordon Willard. O povaze předsudků. Praha: Prostor, 2004, 574 s.
- BASOW, Susan A. Gender stereotypes: traditions and alternatives. 2nd ed. Monterey, Calif.: Brooks/Cole Pub. Co., c1986, xi, 399 p.
- BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s.
- DUDOVÁ, Radka et al. Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 166 s. Sociologické studie.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s.
- KARSTEN, Hartmut. Ženy – muži: genderové role, jejich původ a vývoj. Praha: Portál, 2006, 183 s.
- KŘÍŽKOVÁ, Alena. Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, 105 s. Sociologické studie.
- OAKLEYOVÁ, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Praha: Portál, 2000, 171 s.
- PONĚŠICKÝ, Jan. Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy. Praha: Triton, 2004, 201 s.
- ZÁBRODSKÁ, Kateřina. Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita. Praha: Academia, 2009, 197 s.

Předběžný termín obhajoby

2015/16 ZS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Lucie Kocmánková Menšíková, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 12. 11. 2014

doc. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 13. 11. 2014

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 11. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Gender a genderové stereotypy" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. 11. 2015

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé diplomové práce Ing. Lucii Kocmánkové Menšíkové, Ph.D. za odborné vedení, poskytnuté rady a čas, který mi věnovala. Stejně tak děkuji všem dotazovaným, kteří se ochotně zúčastnili rozhovorů pro účely této práce, za jejich postřehy a informace. Poděkování patří i mé rodině za trpělivost a podporu poskytovanou během mého studia.

Gender a genderové stereotypy

z pohledu mužů a žen žijících v rurálním prostředí

Souhrn

Tato diplomová práce se zabývá tématem genderu, genderových stereotypů a charakteristikou genderových rolí českých mužů a žen především v oblasti zaměstnání, domácích činností a péče o děti. Hlavním cílem je zjistit, jakých podob nabývají genderové role v české společnosti, které genderové stereotypy je utvářejí a ovlivňují a jak ovlivňují muže a ženy žijící v českém rurálním prostředí.

Teoretická část diplomové práce vymezuje pojem genderu, vysvětluje proces utváření sociálních a genderových rolí v průběhu socializace a pojmy stereotyp a genderový stereotyp. Propojení teoretické části s částí empirickou představuje sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů, které se zabývaly genderovou problematikou v českém prostředí. Na její výsledky navazuje vlastní empirické šetření o utváření genderových rolí a vlivu genderových stereotypů na obyvatele českého rurálního prostředí a výsledky jsou vzájemně porovnávány. Kvalitativní sběr dat v podobě semistandardizovaných rozhovorů proběhl v obci Třebovle a účastnili se ho 4 muži a 4 ženy ve věku 49 až 61 let žijící v dané obci. Výsledky dokládají převládající tradiční uspořádání v rodině a domácnosti, které souvisí s genderovou segregací trhu práce. Nerovnosti mezi muži a ženami na trhu práce jsou důsledkem genderových stereotypů charakterizujících genderové role femininní ženy jako matky a ženy v domácnosti a maskulinního muže zaměřeného na kariéru.

Klíčová slova

Gender, genderová identita, genderové role, kvalitativní výzkum, rurální prostředí, sociální role, stereotypy.

Gender and gender stereotypes

from the perspective of men and women living in the rural area

Summary

This diploma thesis deals with the theme of gender, gender stereotypes and characteristic of gender roles of Czech men and women mainly in the field of employment, housework and childcare. The main object is to find out which forms gender roles gain in Czech society, which gender stereotypes form and affect these roles and how they affect men and women living in the Czech rural area.

The theoretical part of the diploma thesis defines the term gender, explains the process of forming social and gender roles within the socialisation and the terms stereotype and gender stereotype. Connection of the theoretical part with the empirical part is presented by secondary and comparative analysis of the data from sociological studies already carried out and focused on gender issues in the Czech environment. The results are followed by the actual empirical research focused on forming gender roles and influence of gender stereotypes on the residents of Czech rural area. Their results are mutually compared. The qualitative data collection in the form of semi standardized interview took place in the village Třebovle and was attended by 4 men and 4 women aged from 49 to 61 years living in this village. The results show the predominant traditional organization in the family and in the household related to gender segregation in the labour market. Inequalities between men and women in the labour market are consequence of gender stereotypes characterizing feminine gender roles of a woman as mother and housewife and masculine gender role of a man oriented on career.

Key words

Gender, gender identity, gender roles, qualitative research, rural environment, social roles, stereotypes.

Obsah

1	Úvod	11
2	Cíl práce a metodika	13
3	Gender	19
3.1	Biologická a sociální diferenciacce žen a mužů	19
3.2	Genderová problematika	21
3.3	Socializace a výchova podle pohlaví	24
3.4	Sociální a genderové role	28
3.5	Genderové stereotypy.....	32
3.5.1	Stereotypní charakteristiky a schopnosti žen a mužů	34
3.5.2	Problematika diskriminace v zaměstnání	36
3.5.3	Genderové stereotypy v rodině	38
3.5.4	Genderové stereotypy v médiích	40
3.5.5	Genderové stereotypy v jazyce	42
3.6	Feminismus a feministická hnutí	43
4	Ženy a muži v současné společnosti	45
4.1	Tradiční společnost versus moderní společnost.....	45
4.1.1	Venkovské a městské prostředí.....	46
4.2	Spory o konstrukt feminity a maskulinity	47
4.2.1	Vliv církve na konstrukt feminity a maskulinity	48
4.3	Vývoj vnímání žen a jejich rolí	49
4.4	Rodina v tradiční a moderní společnosti	50
	SOUHRN TEORETICKÉ ČÁSTI	54
5	Sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů zabývajících se genderovou problematikou	56
5.1	Stereotypy o pracovním životě mužů a žen	60
5.2	Stereotypy o domácích činnostech.....	70
5.3	Stereotypy o péči o děti.....	73
5.4	Stereotypy o mužských a ženských rolích	77
	SOUHRN SEKUNDÁRNÍ A KOMPARATIVNÍ ANALÝZY DAT	81
6	Empirické šetření o genderu a genderových stereotypech v rurálním prostředí	85
6.1	Výzkumný vzorek, lokalita a průběh terénního šetření	85
6.2	Žena a muž na trhu práce	88
6.3	Oblast domácích činností	92
6.4	Stereotypy o péči o děti.....	95
6.5	Stereotypy o mužských a ženských rolích	97

	SOUHRN EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ O GENDEROVÝCH STEREOTYPECH	102
7	Závěr	106
8	Seznam použitých zdrojů	112
	Knížní zdroje	112
	Sociologické studie	114
	Internetové zdroje	115
	Ostatní zdroje	117
9	Přílohy	118
	Příloha č. 1: Přepis rozhovorů s vybranými obyvateli obce Třebovle	118

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Příklady stereotypních femininních a maskulinních charakteristik	35
Tabulka č. 2: Rozdíl v odměňování žen a mužů v neočištěné podobě	38
Tabulka č. 3: Základní údaje o vybraných komparovaných výzkumech	57
Tabulka č. 4: Předmět výzkumu, lokalita a rozsah respondentů	59
Tabulka č. 5: Charakteristika stereotypu o pracovním životě mužů a žen	60
Tabulka č. 6: Základní indikátory genderové segregace trhu práce	63
Tabulka č. 7: Indikátory diskriminačního přístupu zaměstnavatelů	65
Tabulka č. 8: Indikátory sladění rodinného a pracovního života.....	67
Tabulka č. 9: Vliv politiky státu na pracovní a rodinný život	70
Tabulka č. 10: Charakteristika uspořádání domácích činností	71
Tabulka č. 11: Podoba péče o děti	74
Tabulka č. 12: Charakteristika stereotypu o péči o děti.....	75
Tabulka č. 13: Charakteristika stereotypu femininní ženy	77
Tabulka č. 14: Charakteristika stereotypu maskulinního muže.....	79
Tabulka č. 15: Soubor vybraných jevů referujících o genderových stereotypech.....	81
Tabulka č. 16: Základní údaje o vybraných dotazovaných	86
Tabulka č. 17: Vybrané jevy stereotypů o zaměstnání žen a mužů	89
Tabulka č. 18: Vybrané jevy charakterizující stereotypy o domácích činnostech.....	92
Tabulka č. 19: Vybrané jevy charakterizující stereotypy o péči o děti.....	95
Tabulka č. 20: Vybrané jevy stereotypů o mužských a ženských rolích	98

Seznam schémat

Schéma č. 1: Průnik vymezených oblastí genderové problematiky ze sledovaných výzkumů	82
Schéma č. 2: Průnik vymezených oblastí genderové problematiky z analyzovaných dat ze semistandardizovaných rozhovorů	103

1 Úvod

Gender, s ním související stereotypy a role žen a mužů ve společnosti patří mezi diskutovaná témata. V průběhu uplynulého století dospěla společnost k mnoha změnám v oblasti postavení ženy ve společnosti. Změny probíhají stále. Ženy postupně získaly práva, která je dnes staví na úroveň mužů, alespoň teoreticky. Ve skutečném životě nalézáme mnohé rozdíly mezi pohlavími. Změny se projevují stále menším vylučováním žen z oblastí donedávna typicky mužských, například z politiky, hospodářství, ale i z kultury. Ženám býval vyhrazen prostor domácnosti, kde uplatňovaly své pravomoci, ale byly existenčně závislé na mužích. Postupem času se ženy dostávaly stále více do veřejného prostoru, i když většina z nás je stále řadí spíše do sociálních oborů, muže do přírodních a technických. K rovnosti mezi muži a ženami, po které některé ženy touží, vede stále ještě dlouhá cesta.

Ženy se své nabyté svobody snaží využívat, soustředí se více na svou kariéru, což je v našich podmínkách často nezbytné, pokud chtějí být zabezpečeny, nebo pokud chtějí získat uznání. S kariérním postupem souvisí i vzdělání, na vysokých školách dnes studuje mnohem více studentek než studentů, prodlužuje se tak současně nástup do zaměstnání. Určitou daní za tento přístup je změna sociální role ženy i muže. Jde o neustálé odsunování mateřství a založení rodiny na pozdější věk.

Tématem této diplomové práce je gender a genderové rozdíly mezi pohlavími, které jsou opakem rozdílů biologických, a souvisí s nepsanými kulturními zvyky, předpisy a zákony, které každá společnost zastává. Dle některých vědců mají tyto rozdíly kořeny v biologických rozdílech muže a ženy, oponenti zastávají názor, že jde o vykonstruované sociální rozdíly, kterým se učíme od narození po celý život. Vzorce chování vytvořené naší společností získávají často až stereotypní hodnotu. S jejich pomocí dopředu usuzujeme jednání ostatních jedinců a uzpůsobujeme naše jednání k nim podle rolí a nastalé situace.

Genderové výzkumy se zabývají sociálními rolemi ve společnosti a s nimi spojenou problematikou. Genderové rozdíly jsou kulturně a sociálně podmíněny, vykonstruovány společností, mohou se měnit v čase, v rámci jednotlivých kultur, ale i v rámci jediné kultury. Někteří autoři se kloní k názoru, že jsou pro nás genderové rozdíly nepřírozené a mění se spolu s naším vývojem. Jde spíše o dočasný sociální vztah mezi muži a ženami.

Každý z nás má svou vlastní sociální identitu, jakési vnitřní subjektivní přesvědčení a vědomí příslušnosti k jednomu z pohlaví. Vše, co následně děláme, prožíváme a říkáme,

souvisí s naším sociálním statusem. S rozdíly se setkáváme každodenně, život nám mohou usnadňovat, ale leckdy ztěžovat. Hlavními oblastmi, kde se s genderovými rozdíly potýkáme nejčastěji, jsou zaměstnání, společenské skupiny a zařízení.

Pro většinu z nás jsou sociální role samozřejmostí, se kterou se setkáváme dnes a denně a nemusíme přemýšlet nad tím, jak budeme reagovat v určité situaci a jestli bude naše reakce odpovídat právě té roli, kterou nyní hrajeme. Sociální role se pro nás stávají rutinou. V diplomové práci se věnuji genderu, genderovým stereotypům a sociálním rolím, se kterými se dnešní česká společnost setkává, povědomí o genderu, zda se moderní společnost setkává s genderovými stereotypy, jak tato společnost sociální role vnímá a zda mají někteří jedinci potřebu se z rolí vymanit.

Propojením teoretické a empirické části diplomové práce je sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů, které se týkají genderové problematiky. Výstupy analýzy se staly inspirací pro následné rozhovory s muži a ženami, kteří žijí v rurálním prostředí, které má svá specifika a od prostředí městského se v některých ohledech liší. Život na venkově i ve městě si žádá určitý přístup a postoj. I když dochází ke sblížování a prolínání obou prostředí a některé rozdíly mizí, obě prostředí si zachovávají své specifické atributy, které dělají z venkova venkov a z města město. Lidé ve městech pocítují vyšší míru anonymity, která je vesnicím cizí, zde panuje převážně přátelská a rodinná atmosféra. Každý se zná s každým, což může přinášet pozitiva, často ale i negativa. S tím souvisí i konzervativnější názory a chování, kterými se rurální prostředí vyznačuje. Naopak urbánnímu prostředí jeho anonymita dovoluje liberálnější a uvolněnější přístup, a to nejenom co se týče tématu genderu.

Diplomová práce je zaměřena na rurální prostředí především proto, že z tohoto prostředí pochází autorka práce a převážnou většinu dosavadního života strávila právě na venkově. Zároveň se tímto snaží poznat a porozumět postojům a názorům obyvatel českého venkova, ke kterým sama patří, a porovnat je s teoretickými poznatky a se závěry analyzovaných výzkumů, které se zabývají tématem genderu, ale nezaměřují se konkrétně na rurální prostředí.

2 Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je zjistit, jak ženy a muži, žijící v rurálním prostředí, vnímají problematiku genderu, který je v sociálních vědách vysvětlován jako soubor mužských a ženských vlastností, charakteristik a jednání, které jsou výsledkem kulturního vývoje. Cílem je porovnat vnímání genderových rolí v zaměstnání a rodinách ve venkovském prostředí, například představy o muži jako hlavě rodiny a živiteli rodiny, co si pod tímto označením ženy a muži představují, nakoľik jsou jejich představy naplňovány. Problematika byla sledována pomocí dotazování populace žen a mužů žijících na venkově. Výzkum může pomoci odpovědět na otázku, zda existuje myšlenkový posun ve vnímání genderu a genderových rolí ve společnosti českého venkova a zda dochází k názorovým rozdílům mezi obyvateli a obyvatelkami venkova.

Teoretická část diplomové práce je zpracována s pomocí odborné literatury, odborných článků a dalších relevantních zdrojů. V úvodu jsou studovány role žen a mužů ve společnosti, jak byly zejména ženy vnímány v minulosti, kdy a proč došlo k nejvýraznějším milníkům ve změně jejich rolí, proč se tak stalo. Je uvedeno, které změny jsou považovány za nejdůležitější posun v emancipaci žen, jaká je díky nim role dnešní ženy a jak se liší role ženy žijící v rurálním a urbánním prostředí. Tato část je obecně zaměřena na fenomén genderu, s ním spojenou problematiku genderových stereotypů a genderových/sociálních rolí, které každý ve společnosti a v rodině hraje, a sledováním jak jsou tyto role v dnešní moderní společnosti a rodině naplňovány. Uvědomují si dnešní ženy a muži, že vzorce chování nám nejsou dány přírodou, ale jsou konstruktem společnosti a prochází neustálým vývojem? Uvědomují si, že se ve svých rolích mění podle situace a prostředí?¹

Propojení teoretické a empirické části, jejíž data jsou získána pomocí semistandardizovaných rozhovorů, tvoří sekundární a komparativní analýza již uskutečněných výzkumů zabývajících se problematikou genderu, a proto v sekundární a komparativní analýze autorka pracuje s daty sekundárními.

Empirická část vychází z poznatků části teoretické, z provedené sekundární a komparativní analýzy a z na ně navazujícího kvalitativně laděného výzkumu. Primární data

¹ Pro lidskou společnost je přirozené, že si vytváří předsudky, naše okolí si musíme neustále zjednodušovat a díky zjednodušení ho dokážeme lépe pochopit. Je pak logické, že si vytváříme i stereotypy, které se týkají genderu, tedy že si vytváříme předsudky o jednání "femininní ženy" a "maskulinního muže". Pomocí odborné literatury je uvedeno, proč stereotypy vytváříme, jak je měníme či jak dochází k jejich vymýcení, čeho se stereotypní myšlení nejčastěji týká, které genderové stereotypy patří mezi nejrozšířenější.

pro empirickou část práce byla během výzkumu shromažďována prostřednictvím techniky semistandardizovaných rozhovorů. Dotazovanými byli vybraní muži a vybrané ženy, kteří žijí v rurálním prostředí. Z odpovědí dotazovaných je zjišťováno, jak ženy a muži na venkově chápou stereotypy týkající se genderu a genderových rolí v rodině, zda se s nimi setkávají, vnímají je a uvědomují si je, nebo je naopak nepozorují. Zároveň je zjišťováno, se kterými zažitými stereotypy se dotazovaní setkávají nejčastěji a zda se setkávají s genderovými nerovnostmi v rodině či na trhu práce. Jak nahlíží na domácí práce? Považují je za méně hodnotné než placené zaměstnání? Z jakého důvodu? Proč nejsou někteří muži hrdí na svou participaci na domácích činnostech nebo na péči o děti?

Pro účely empirické části diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum, protože předmět výzkumu nelze natolik standardizovat, aby šlo použít výzkum kvantitativní. Cílem práce není statistické šetření a získání numerických hodnot o problematice genderu, se kterými pracuje kvantitativní výzkum. Cílem je hlouběji porozumět genderovým postojům a názorům žen a mužů žijících v rurálním prostředí. Snahou je získat větší množství podrobnějších dat o sledované problematice.

Kvalitativní výzkum je nejčastěji definován jako *nenumerické šetření a interpretace sociální reality* (Disman, 1998, s. 285). Dle některých autorů je kvalitativním výzkumem každý, jehož výstupy nemají statistickou podobu. Tento typ výzkumu je považován za velmi pružný, neboť otázky, hypotézy a mnohá rozhodnutí vznikají až v průběhu výzkumu na základě sběru dat a jejich analýzy, které probíhají současně. Některými autory je kvalitativní výzkum považován za *sbírku subjektivních dojmů*, protože výzkumník může značně ovlivnit výsledné poznatky svými preferencemi a postoji (Hendl, 2008, s. 48, 50). Protipólem je kvantitativní výzkum, který pracuje s předpokladem měřitelnosti a předvídatelnosti lidského jednání. Šetření je zaměřeno na numerické hodnoty, sesbíraná data jsou vyhodnocována statisticky a výsledky lze znázornit v tabulkách (Hendl, 2008, s. 44).

Při kvalitativním výzkumu se postupuje induktivní logikou, kdy jsou ze zkoumaných sociálních problémů, událostí a charakteristik odvozována obecně platná pravidla a pravidelnosti. Terénní šetření, výběr vzorku, sběr dat a analýza jsou provedeny současně, na jejich základě jsou vytvářeny hypotézy a v konečné fázi teorie. Naproti tomu kvantitativní výzkum využívá přístup deduktivní, na jehož počátku jsou stanoveny teorie a hypotézy, poté je konstruován vzorek a následně sesbírána data. Po jejich analýze dochází k testování

hypotéz. Pokud data hypotézám odpovídají, jsou přijaty jako platné, v opačném případě jsou zamítnuty (Hendl, 2008, s. 34, Disman, 1998, s. 76, 299).

Při kvalitativním výzkumu jsou data sbírána terénním šetřením při kontaktu s jedincem nebo skupinou za použití méně standardizovaných technik, proto vykazují kvalitativní výzkumy zpravidla nižší reliabilitu. Další zkoumání často nepřináší shodná data a ověření věrohodnosti spočívá spíše v jasnosti a srozumitelnosti procesu analýzy a následné publikace (Disman, 1998, s. 62). Díky nižší standardizaci je ale dosahováno vyšší validity. Validitou je označován soulad mezi stanoveným cílem výzkumu a dosaženými výsledky zkoumání (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1363). V analyzovaných datech jsou nalézány struktury a pravidelnosti, které mohou být i neočekávané a nelze je generalizovat na celou populaci a jiné prostředí. Smyslem kvalitativního zkoumání je porozumění lidem, tato metoda je známa jako Weberova metoda verstephem, porozumění skupinám, konkrétní situaci, konkrétnímu jednání v sociálních situacích či problému (Disman, 1998, s. 62, 289). Snahou je dosáhnout hloubkového popisu situací, interakcí a případů, které mají často charakter každodennosti. Výzkumem lze zachytit i jejich vývoj vzhledem k místním podmínkám, nalézt důvody a souvislosti samotného vznik jevu (Hendl, 2008, s. 50).

Kvalitativním zkoumáním lze sociální jevy nahlížet podrobněji, hlouběji a v přirozeném prostředí, čímž je možné sebrat mnoho informací, proces je proto časově náročný. Kvůli hloubkovému šetření a množství informací je nutné zredukovat vzorek sledovaných jedinců. Počet dotazovaných, kteří reprezentují populaci určitého problému, jevu či prostředí, je oproti kvantitativním výzkumům výrazně nižší. Velikost vzorku, ale také zvolená metodologie závisí na celkovém průběhu procesu. K ukončení zkoumání dochází při dosažení teoretické saturace, tedy ve chvíli, kdy už nejsou dalším šetřením získávána nová data (Disman, 1998, s. 286, 302, 304).

U kvantitativních výzkumů je hlavním cílem testování předem stanovených pracovních hypotéz. Tento typ výzkumu vyžaduje vysokou míru standardizace, která zajišťuje vysokou reliabilitu (při opakování výzkumů by zpravidla mělo být dosaženo stejných výsledků). Vysoká úroveň standardizace také vede k redukování informací, které mohou být získávány o širokém vzorku jedinců. Tato skutečnost pak může vést k nízké úrovni validity, protože respondent je během výzkumu mnohdy limitován omezenými kategoriemi. V kvantitativním výzkumu lze sledovat omezený počet proměnných a vztahů mezi nimi. Výsledky získané po analýze a interpretaci sebraných dat lze generalizovat na celou populaci,

protože vzorek populace je vybírán jako reprezentativní pro celou populaci. Díky kvalitativnímu výzkumu a jeho výsledkům lze určit pravděpodobnost existence určitého jevu v populaci (Disman, 1998, s. 286).

Mezi základní techniky sběru dat kvalitativního i kvantitativního výzkumu je řazeno pozorování, interview a studium dokumentů. Volba vhodné techniky závisí na typu informací, které mají být získávány, respondentech, prostředí, okolnostech a také na možnostech samotného výzkumníka. Každá z jednotlivých metod má možné varianty a přináší výhody i nevýhody (Hendl, 2008, s. 161).

V kvalitativním i kvantitativním výzkumu se používají stejné techniky sběru dat, důležitý je kontext použití a strategie aplikace. V kvalitativním výzkumu nejsou formulovány pracovní hypotézy, které by byly procesem ověřovány. Proces má méně oddělených operací, jsou totiž prováděny současně. Nejčastěji využívanými technikami sběru dat jsou zúčastněné pozorování, nestandardizovaný rozhovor, analýza dokumentů a dotazník, který je využíván v kvantitativních výzkumech (Disman, 1998, s. 298, 123).

Pozorování je považováno za nedílnou část mnoha kvalitativních výzkumů. Během zúčastněného pozorování dochází k promyšlenému vnímání vybraných jevů za použití vizuálních, sluchových, čichových i pocitových vjemů, čímž může být významně rozšířena zpráva o výzkumu. Poznatky, které jsou získávány nezprostředkovaně, jsou systematicky zaznamenávány. Lze se věnovat tématům, která nejsou vhodná pro rozhovory. Výzkumník však může ovlivňovat dění či může snižovat úspěšnost svou nezkušeností. Některá pozorování mohou být problematická kvůli účastníkům, se kterými nelze navazovat přístup, například u dětí (Hendl, 2008, s. 162). Některé skutečnosti nemohou být pozorovány, protože je nejde přímo vnímat. Nejběžnější formou pozorování používanou v kvalitativních výzkumech je zúčastněné pozorování, kdy *výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které studuje* (Disman, 1998, s. 305).

Během rozhovoru jsou informace získávány v interakci tazatele a respondenta. V závislosti na typu rozhovoru - standardizovaný, semistandardizovaný, nestandardizovaný, jsou dotazovanému pokládány otázky. V případě standardizovaného rozhovoru je přesně stanoven plán a pořadí otázek, které mají být v rozhovoru položeny a zodpovězeny. U nestandardizovaného rozhovoru postupuje výzkumník podle obecného plánu se stěžejním tématem a celkovou formu rozhovor získá až interakcí tazatele a respondenta. Disman v nadsázce uvádí, že respondent je současně i spoluautorem znění otázek (Disman, 1998,

s. 308). U semistandardizovaného rozhovoru se postupuje dle stanoveného tématu a osnovy otázek, které je nutné probrat. Rozhovor je veden pružně a dovoluje využít čas co nejvýhodněji a formulovat otázky dle situace. Vedení a analýza standardizovaného rozhovoru je jednodušší, plynulejší a rychlejší, ovšem pro využití v kvalitativních výzkumech je nevhodný kvůli předem stanoveným limitům, ve kterých musí respondent odpovídat. Nestandardizovaný rozhovor je nejnáročnější na čas a následné srovnání a analýzu rozhovorů (Hendl, 2008, s. 165).

Rozhovor je vhodné zvolit v případech, kdy není možné pozorovat a kdy není možné použít dotazník. Lze díky němu zaznamenat již proběhlé události a dovoluje výzkumníkovi kontrolovat sběr dat. Na druhé straně jsou informace zprostředkované, získané mnohdy v umělých podmínkách. Některé respondenty může přítomnost výzkumníka ovlivnit, výsledky mohou být proto zkreslené. Zároveň mohou mít někteří respondenti potíže s vyprávěním a formulováním odpovědi (Hendl, 2008, s. 162).

Významnou technikou sběru dat při kvalitativních výzkumech je studium dokumentů, především studium osobních dokumentů. Analyzovány jsou hmotné záznamy, které nevznikly pro potřebu daného výzkumu. Zdrojem informací může být psaný materiál i materiální pozůstatky lidské činnosti: daňové záznamy, osobní deníky, romány, plakáty, dopisy, fotografie, filmy (Disman, 1998, s. 166, 174).

Studium dokumentů a pozorování se řadí mezi nereaktivní neagresivní metody. Jsou to techniky sběru dat, které by v objektu zkoumání neměly vyvolat reaktivní jednání. Naproti tomu rozhovor je metodou reaktivní, při níž je výzkumníkem záměrně vyvolávána reakce, která je analyzována. Respondent ví, že je během nich předmětem výzkumu (Disman, 1998, s. 132).

Pro účely této diplomové práce byl jako technika sběru dat a terénní šetření zvolen semistandardizovaný rozhovor. Díky stanovené osnově je rozhovor udržován v rovině problematiky a nestává se spontánním. Výzkumník může využívat flexibility, otázky lze uzpůsobovat konkrétní situaci, konkrétním odpovědím a reakcím respondenta. Během rozhovoru jsou využívány tzv. sondy, což jsou otázky, které vybízejí, pobízejí respondenta k odpovídání a k upřesnění a prohloubení odpovědi (Hendl, 2008, s. 170). Semistandardizovaný typ rozhovoru nedovoluje natolik standardizovat, aby bylo možné použít standardizovaný dotazovací nástroj.

Při sběru dat je nutné provádět jejich redukci za pomoci kategoriálních systémů, které se využívají ke kódování. U kvalitativních výzkumů se kategoriální systémy vytvářejí až během probíhajícího zkoumání. Při analyzování slouží pro klasifikaci a třídění sebraných dat, materiál se přiřazuje k jednotlivým kategoriím, které jsou zobecněním výpovědi o určitém předmětu a jsou rozšířeny do dimenzí, pro které se vytváří klasifikační třídy. Kategorie musí být v souladu s empirickým materiálem (Hendl, 2008, s. 211).

Před samotným sběrem dat pro tuto práci byla provedena sekundární analýza dat z již uskutečněných výzkumů, zahrnujících genderovou problematiku. Jde o analýzu již sebraných primárních dat pro účely jiných studií, jejímž cílem je hledání odpovědí na původní otázky odlišnou metodou nebo odpovědí na otázky nové. Kvalitativní studie bývají zpravidla obsáhlé, pro výzkum a jeho závěry jsou využity jen některé informace ze sebraných dat. V obsáhlých datech mohou být nalezeny odpovědi i na jiné otázky, než jaké byly v původní studii zodpověděny (Disman, 1998, s. 175). Pro provedení sekundární analýzy je možné zvolit jednu ze čtyř strategií. Jsou jimi analytická expanze, kdy výzkumník využívá databázi původní a pokračuje ve zkoumání, retrospektivní interpretace, kdy ve studii pokračují jiní výzkumníci, rozšiřující vzorkování, což je navržení obecnějších teorií několika databází, a křížová validizace, při které výzkumník využije jiné databáze k hodnocení výsledků té své (Hendl, 2008, s. 353).

Zároveň byla provedena analýza komparativní, někdy nazývaná jako srovnávací analýza založená na principu komparace. Na počátku je nutné specifikovat předmět srovnávání a charakteristiky srovnávaných vlastností, znaků, určit techniky srovnávání a způsob zhodnocení dat. Při provádění komparativní analýzy je nutné zvolit kritéria porovnávání zvolených předmětů srovnávání (Velký sociologický slovník, 1996, s. 619)².

V závěru práce jsou porovnány teoretické poznatky odvíjející se od použité literatury s výsledky sekundární a komparativní analýzy a provedeného kvalitativního výzkumu. Na základě těchto srovnání jsou formulovány závěry diplomové práce, která si neklade za cíl vysvětlit genderovou problematiku a přinést převratná zjištění o utváření sociálních rolí mužů a žen a o genderovém rozdělení společnosti. Závěry této diplomové práce mají především doplnit a navázat na dosud provedené výzkumy a jejich výsledky, které jsou zaměřeny na téma genderu a sociálních rolí.

² Při provádění sekundární a komparativní analýzy je nutné zohlednit, zda jsou zpracovávána data primární nebo sekundární. Data primární jsou základní informace a údaje o jednotkách, které byly podrobeny zkoumání. Základní charakteristikou primárních dat je, že neprošla žádnou transformací ani analytickým zpracováním. Data sekundární jsou pak veškerá data, která prošla jakoukoli formou zpracování, tedy data, která prošla transformací, byla analyticky zpracována či prezentována (Velký sociologický slovník, 1996, s. 167).

3 Gender

3.1 Biologická a sociální diferenciacie žen a mužů

Ženy a muži se od sebe liší. Tato zřejmá skutečnost je nejjednodušeji rozlišována pomocí biologických znaků, které jsou ve většině případů jasně zřetelné a čitelné. Pouze u některých ras lze nalézt minimální a méně zřetelné rozdíly mezi muži a ženami, například u Malajců (Karsten, 2006, s. 9). Rozlišení biologických znaků je otázkou faktů. Tyto znaky následně ovlivňují sociální roli daného jedince, její postavení a přijetí ve společnosti, jež už nejsou otázkou faktů, ale hodnot stanovených každou společností (Oakleyová, 2000, s. 15). Pohlaví biologické rozděluje lidstvo na muže a ženy podle pohlavních orgánů a genů. Kulturní a psychologický termín gender rozděluje osoby podle vnitřní identity na ty, kteří se kloní k mužství nebo k ženství. Stejně tak je spojen s jednáním společensky děleným na maskulinní a femininní (Basowová, 1986, s. 23).

O biologickém pohlaví každé osoby je rozhodnuto již při početí spojením spermií s vajíčkem a následnou kombinací mužských chromozomů Y a ženských X. Ze spojení jednoho chromozomu X a jednoho chromozomu Y vzniká mužský plod, ze spojení dvou chromozomů X ženský. Zpočátku se každý plod vyvíjí stejně bez ohledu na pohlaví. Od sedmého týdne dochází k vývoji odpovídajících pohlavních orgánů, které vylučují hormony určující následný vývoj plodu (Karsten, 2006, s. 11 - 12).

Do poloviny 20. století se předpokládalo, že veškeré psychické rozdíly mezi mužem a ženou vyplývají právě z rozdílů biologických, které jsou určovány genetickou stavbou a vlivem hormonů. Pozdější výzkumy podle Poněšického ukázaly, že biologický vliv na výslednou sociální identitu každé osoby a sociální rozdíly mezi jedinci je menší, naopak vyzdvihovaly vliv psychologický a kulturní (Poněšický, 2004, s. 14 - 15). Sociální rozdíly jsou ovlivňovány předpisy a zákony stanovenými každou společností, velmi často jde o pravidla nepsaná, zvyková. Někteří vědci zastávají názor, že tato pravidla mají své kořeny v biologických rozdílech, vyvinuly se z nich. Druhá skupina vědců tvrdí, že sociálním rozdílem se učíme celý život již od narození, protože nevyhází z biologické, ale pouze ze společenské a kulturní podstaty (Karsten, 2006, s. 9, 23).

Tyto normy, hodnoty, měřítka a předpisy jsou přijímány za vlastní během procesu socializace, kdy je zformována bytost jednající dle pravidel společnosti. Jejím prostřednictvím se předávají nejen kulturní hodnoty, ale také sociální nerovnosti (Keller, 2004, s. 38). Přijetí

těchto hodnot, sociálních rolí a jejich odlišností druzí očekávají a vyžadují a je naplněním požadavků prisouzených a předurčených společností (Zábrodská, 2009, s. 101). Společnost totiž vytváří myšlenky a určuje jejich obsah, utváří "sociální realitu" a "vědění", které se předávají interakcí v sociálních situacích. Tato realita a vědění nabývají odlišných podob, protože každá společnost se řídí svým sociálním kontextem, řádem a strukturou rozvinutých v daném socio-kulturním prostředí. Zprostředkovatelem vědění se stávají ostatní lidé i role, jejichž hraním se jedinec učí pravidlům, normám a hodnotám (Berger, Luckmann, 1999, s. 10 - 11, 16, 78).

Myšlenku sociálních rozdílů determinovaných sociálními a kulturními prvky podporovalo i poznání jiných kultur než "té naší", které svým pojetím mužství a ženství či pojetím rodiny neodpovídají tradiční europoidní roli. Někde je samozřejmé, že muži nosí sukně a malováním zvýrazňují obličej i tělo. V jiných společnostech je typické, že ženy živí rodiny a muži představují slabší a něžnější část společnosti, jinde upřednostňují otce při výchově dětí (Valdrová, 2004, s. 9, 41). S největší pravděpodobností ale neexistuje kultura, která by na muže a ženy nepohlížela rozdílně a výchovou by mezi nimi rozdíly neumocňovala (Janošová, 2008, s. 13). Představy o typickém muži a typické ženě nabývají často stereotypní podoby předávané a upevňované socializací. Většina známých kultur hodnotí typické mužské vlastnosti jako hodnotnější a spojuje je s úspěchem, silou, nezávislostí. Ženské vlastnosti představují jejich opak (Basowová, 1986, s. 99).

Dnes převládá názor, že genderovou identitu zásadně ovlivňuje kombinace všech zmíněných vlivů, tedy biologických, psychologických, sociálních i kulturních, které na jedince působí celý život. Výsledná genderová identita ovlivňuje mezilidské vztahy, které determinují sociální a kulturní strukturu společnosti, která zpětně působí na vývoj mužství a ženství, což jsou základní sociální role (Poněšický, 2004, s. 14 - 15, 150). S rozvojem lidské kultury se závislost na ní zvyšovala úměrně postupnému snižování závislosti na přírodě. I proto jsou pro určení genderové kategorie významnější kulturní faktory, nikoli biologické (Keller, 2004, s. 28). Nicméně role biologických znaků by neměla být minimalizována. Ještě před narozením lékaři určují pohlaví dítěte, od něj se odvíjí genderová role, vývoj a výchova. Veškeré informace se ukládají v mozku, přičemž ten lidský má obrovskou kapacitu (Basowová, 1986, s. 19). Značný je také vzájemný vliv a omezení biologických faktorů a společnosti. Organismus ovlivňuje rozsah možností společnosti, určuje, co je společensky

možné. Společnost pak stanovuje, co je pro organismus možné biologicky (Berger, Luckmann, 1999, s. 177 - 178).

Okolní svět se začíná již v dětství rozdělovat na mužskou a ženskou část. Rozdělení podporuje používaný jazyk, škola, média, zaměstnání, volnočasová aktivita či víra (Basowová, 1986, s. 129). Může se tak zdát, že genderové rozdělení vyplývá z biologické podstaty a člověk nad ním nemá moc. Tato představa je tzv. zvěcněním sociální reality. Ta označuje jevy konstruované člověkem, ale lidstvo je vnímá jako něco cizího, co nestvořilo a existuje mimo něj (Berger, Luckmann, 1999, s. 90).

Každou genderovou roli charakterizují typické vlastnosti a jednání. Ženská role se pojí s citovostí a emocionalitou, častějším pláčem a obtížným řešením problémů. Roli mužskou naopak charakterizuje síla, racionalita, dravost, rychlá reakce na problémy a výjimečný pláč (Valdrová, 2004, s. 9). Charakteru své role se každá osoba stále učí, jak cítit, vnímat, myslet, jednat, vystupovat. Již od narození si děti podvědomě vybírají ve svém okolí objekty, které jejich identitu potvrzují, zároveň jim tyto objekty rodiče a blízké osoby podsunují podle pohlaví, zejména v podobě hraček (Poněšický, 2004, s. 14 - 15)³.

3.2 Genderová problematika

Pojem gender byl poprvé použit v roce 1974 v referátu kanadské historičky a feministické badatelky Natalie Zemon Davisové. Vyslovila myšlenku, že by gender měl být předmětem studia jako například třída (Lenderová et al., 2009, s. 16). Do té doby se gender používal k označení gramatického rodu. Jeho původ je ale mnohem starší, ve starověké řečtině označoval rod. V češtině by mohlo být používání slova "rod" zavádějící vzhledem k totožnému označení rozvětvené rodiny či pouhého gramatického rodu, proto byl z angličtiny převzat pojem "gender" (Maříková, 1982).

Gender označuje *skupiny vlastností a chování formované kulturou a spojené s obrazem typického maskulinního muže a typické femininní ženy*. Jako protipól biologického pohlaví, neměnného v čase a místě, nabývá rozličných podob v každé společnosti,

³ Francouzka Simone de Beauvoirová, která se vedle boje za ženská práva věnovala spisovatelství, filozofii a explicitní sociogenezi, tuto skutečnost komentovala slovy: "Člověk se nerodí jako žena, nýbrž je do ní zformován." (Poněšický, 2004, s. 14). Striktně od sebe oddělovala termín pohlaví, tedy biologickou podstatu každého jedince, se kterou se narodí, a rod, který označuje sociokulturní podstatu získanou socializací (Kalnická, 2010, s. 68). Anglická spisovatelka Mary Wollstonecraftová pak koncem 18. století sepsala knihu *A Vindication of the Rights of Woman* (Obhajoba ženských práv), ve které pojednávala o umělé podřízenosti žen jejich vmanipulováním do ženských rolí (Osvaldová, 2004, s. 17).

historickém období či odlišných skupinách v jedné a té samé společnosti⁴ (Velký sociologický slovník, 1996, s. 339). Předmětem zkoumání konceptu genderu nejsou muži a ženy, ale proces konstruování mužství a ženství, symbolický a strukturální význam (Valdrová, 2004, s. 202). Multidisciplinární sociálněvědný obor genderových studií neboli Gender Studies se zabývá sociálními rozdíly mezi muži a ženami, zkoumá diference podmíněné kulturně a sociálně, genderové vztahy a role (Frank, 2004, s. 4).

Gender jako sociální konstrukt⁵ určuje a upravuje vlastnosti, schopnosti, názory, jednání každé osoby tak, aby odpovídala ustáleným normám role femininní ženy a maskulinního muže, která po celý život ovlivňuje životní styl, vzdělání, profesní zaměření a ohodnocení, hodnoty, strategie v životě a šance každého jednotlivce (Maříková, 2000, s. 11 - 12). Tato role také předurčuje jedincovu příslušnost ke společenským skupinám. Členství v některých z nich je nutné si vybojovat, ale do některých je zařazení automatické, jako například do skupin dle pohlaví a genderu⁶. Lidé mají tendence sdružovat se ve skupinách lidí téhož typu, s podobnými vlastnostmi, názory, vyznáním, ale i jazykem, kulturou a vzděláním. Jde o přirozené jednání přinášející ulehčení. Komunikace a jednání s příslušníky jiných skupin představuje určitou zátěž. Příslušnosti ke skupinám je nejčastěji určována podle zjevných znaků (Allport, 2004, s. 48 - 49, 64).

Gender, maskulinita, feminita a role jsou sociálními konstrukty, které se u každého jedince v průběhu života proměňují, když se střídají období výraznějších genderových charakteristik a období bez výraznějších rozdílů (Janošová, 2008, s. 25, 33). Gender a genderové rozdíly jako předmět socializace považuje Čermáková za nepřirozené a tím pádem nezávazné. Představují spíše dočasný stupeň ve vývoji sociálních vztahů mužů a žen (Čermáková, 1982). Každou osobu okolí podvědomě řadí do typizačních schémat, jejichž prostřednictvím jsou vnímány a usuzovány osoby, jejich jednání i sociální realita. Každá typizace ovlivňuje jednání a vnímání lidí a ovlivňuje vzájemnou interakci. Z typizací a opakovaných vzorců interakce se utváří sociální struktura společnosti, která je považována za stěžejní faktor reality každodenního života (Berger, Luckmann, 1999, s. 36 - 38). Na první pohled nemusí být snadné rozpoznat biologické pohlavní znaky, ale podle sociální situace,

⁴ Sociologický přístup k genderové problematice vychází z díla Margaret Meadové *Sex and Temperament in Three Primitive Societies* (Pohlaví a temperament u tří primitivních společností) z roku 1935, kde pohlíží na gender jako na společenskou konstrukci (Velký sociologický slovník, 1996, s. 339).

⁵ Konstruktivismus tvrdí, že sociální svět není dán jako fakt, ale je stále konstruován během sociální interakce a sociální komunikace. V konstruktivismu je vyzdvihován jazyk, který zobrazuje, vyjadřuje a hlavně spoluvytváří svět. Je tedy nejen nástrojem sociální komunikace, ale zároveň konstruuje sociální život. Významy jsou všem objektům přisuzovány aktéry sociální interakce (Velký sociologický slovník, 1996, s. 524).

⁶ Důležitým pojítkem, které spojuje ženy se ženami a muže s muži do skupin genderových rolí a naopak je odděluje od skupin druhých, je životní zkušenost pohlaví (Valdrová, 2004, s. 24).

jednání, projevu, řeči či oblečení lze identifikovat gender a orientovat se v sociálních strukturách (Oakleyová, 2000, s. 123).

Genderovou interakci konstruuje a dodává jí váhy sociální praxe, která vytváří sociální realitu. Sociální, reálné i materiální důsledky sociální reality ovlivňují lidskou identitu. Modifikace genderu tak vychází od samotných aktérů společenské interakce, kteří opakovaním aktů, souvisejících s předepsanou genderovou rolí, mohou transformovat genderové vztahy (Zábrodská, 2009, s. 28, 60). K proměnám rolí a vztahů a také k umocňování nerovností dochází s rozvíjející se globalizací. Její proces narušuje ustálenou dichotomii mezi maskulinním mužem a femininní ženou, která již nepředstavuje pouze matku a hospodyni, ale stala se součástí dříve typických mužských oblastí (Kolářová, 2009, s. 83).

Důvodem vzniku a udržování genderového rozdělení a na něj navázaných norem a pravidel byly fyzické a psychické rozdíly mezi muži a ženami. Střední a starší generace stále vykazují značné rozdílnosti, ale v současné generaci se rozdíly eliminují. Muži a ženy se navzájem přibližují v oblasti zaměstnání, vztahů, návyků či různých úprav vzhledu a péče o něj. Odlišují se v oblastech ovlivnitelných výchovou v dětství, v zájmech a mezilidských vztazích (Janošová, 2008, s. 25 - 26). Odlišnosti mezi muži a ženami se spíše uměle zvětčují a v jedné skupině či kultuře dosahují nižších hodnot než mezi skupinami etnickými nebo subkulturami utvářenými v rámci jedné kultury. Rozdíly mezi muži a ženami jsou menší než rozdíly uvnitř skupiny stejného pohlaví (Basowová, 1986, s. 9).

Problematika genderu a pohlaví stojí na binárních vztazích. Nejen maskulinita a feminita, i vlastnosti a identita, pohlaví a gender tvoří binární dvojice a působí na sebe konstitučně a stabilizačně. Gender vytváří představy o přirozenosti pohlaví, to zase omezuje možnou genderovou změnu vzhledem k domnělé přirozenosti dvojice. Sociálním konstruktem tak podle Butlerové není jenom gender, ale i pohlaví, protože neexistuje ve své biologické přirozenosti bez genderového označení a bez kulturního uchopení (Zábrodská, 2009, s. 25, 37 - 38).

I genderová identita vzniká na binárních opozicích, odlišením se od druhých, vyloučením jejich charakteristik a jinakosti. Identita závisí na skutečnostech, proti kterým se vymezuje. Mužská identita se tak například upevňuje vyloučením charakteristik spojovaných s ženskostí (Zábrodská, 2009, s. 29 - 30, 52)⁷. Na charakterní rysy podporované u dívek

⁷ Genderová struktura stojí na binárních opozicích, ve kterých musí být každý jedinec zakotven, aby byl rozpoznatelný jako muž či žena. Tato podmínka je nezbytná pro orientaci ve společenské struktuře (Zábrodská, 2009, s. 39). Rozdělení společnosti na mužský a ženský svět slouží k odlišení všech

a chlapců výchovou, jejich vystupování, zájmy a záliby se tradičně nahlíží jako na protiklady. Ve skutečnosti vztah mezi maskulinitou a feminitou nestojí na binárních opozicích, protože charakterní rysy mužů a žen se překrývají, u každého jedince však dosahují jiné úrovně (Basowová, 1986, s. 8).

Způsob, jakým každá kultura vymezuje gender, je různý, ale všechny v základu vychází z biologické podstaty, která odlišuje mužský a ženský princip, jimž v případě genderu odpovídají pojmy maskulinní a femininní. Oakleyová uvádí, že biologické vlivy působí na utváření genderové identity minimálně, za stěžejní považuje kulturní vliv a výchovu rodičů. Vyvozuje tedy, že typicky mužské a ženské vlastnosti nejsou vrozené (Oakleyová, 2000, s. 121, 129). Pozdější výzkumy ukázaly, že genderové rozdílnosti a z nich plynoucí role vznikají z kombinace biologických, psychologických a sociálních prvků, které na člověka působí od narození po celý život (Poněšický, 2004, s. 15). Butlerová považuje gender za performativní, tedy že základ tvoří opakované akty, které nabývají podoby rituálů, a genderová stylizace těl. Akty neprovádí jedinec, ale naopak jedince formují (Zábrodská, 2009, s. 11, 38).

Faktory, které utvářejí výslednou mužskou a ženskou identitu, seřadil Smolík podle toho, které působí dříve. Tím prvním je biologické pohlaví následované jádrovou pohlavní identitou (vědomí příslušnosti k určité skupině - muži x ženy), dále pohlavní identita v širším smyslu (jedincovo zařazení sebe sama do jedné ze skupin, tedy genderová identita) a poslední genderová role (Janošová, 2008, s. 43).

3.3 Socializace a výchova podle pohlaví

Pravidla, normy a vědění socio-kulturní společnosti, tedy i pravidla genderu, se předávají prostřednictvím ostatních členů společnosti. Proces se nazývá socializace a dělí se na primární a sekundární (Berger, Luckmann, 1999, s. 129). Základní a nejvýznamnější socializační mikroprostředí představuje rodina, uvnitř které se realizují genderové role (Janošová, 2008, s. 171). Rodiče jsou považováni za jejich hlavní zprostředkovatele. Dítě je přijímá jako své vzory automaticky během socializace. Zásadní vliv mají i pedagogičtí pracovníci a vrstevníci (Basowová, 1986, s. 110). Za další významné zprostředkovatele se považují média a celá společnost obecně (Zábrodská, 2009, s. 100).

jednotlivců a jejich zařazení do sociálních skupin. Tento mechanismus diferenciacce se řadí k dalším mechanismům společnosti, například k sankcionování dospělých, kteří se odchýlí od své role. Tyto sankce nabývají ve většině případů formu posměchu společnosti (Oakleyová, 2000, s. 140).

Primární socializace probíhá v dětství, sociální vědění předávají blízké osoby, zpravidla rodiče, s nimiž se dítě identifikuje automaticky. Cílem je vychovat jedince jako člena společnosti. Během procesu socializace sekundární se jedinec stává členem dalších oblastí společnosti založených na institucích. Jedinec nabývá nové vědění nezbytné pro výkon určité role, jeho rozsah a povaha se odvíjí od složitosti dělby práce ve společnosti. Sekundární socializace probíhá bez emocionální identifikace se zprostředkovatelem. Přejít od primární k sekundární socializaci podmiňuje většina společností rituály (Berger, Luckmann, 1999, s. 129, 136, 139).

Lidé se nerodí jako členi společnosti s danou identitou, ale postupně se jimi stávají v průběhu socializace, která označuje úplné zapojení osoby do reality světa konkrétní společnosti zprostředkované blízkými osobami. Výsledná socializace nabývá odlišných podob u každého jedince s ohledem na postavení ve společenské kultuře a individuální charakteristiky zprostředkovatelů, zohledňuje se i biologický vývoj, pohlavní a genderové odlišnosti. Informace získané socializací se vyvracejí velmi obtížně, proto se i tradiční pohledy na gender stírají pomalu (Berger, Luckmann, 1999, s. 128 - 134). Úroveň, nakolik se osoba identifikuje se společensky vytvořenou formou maskulinity nebo feminity, určuje její genderovou identitu⁸, podle které se odvíjí genderová role. O identitě a jednání nerozhodují hormony či geny (Basowová, 1986, s. 23).

Od narození jsou dívky a chlapci ve většině známých kultur vychováváni odlišně. Rozdíly ve výchově se v současné europoidní kultuře začínají rozměňovat, přístupy rodičů i okolí se však stále značně liší (Karsten, 2006, s. 33, 65) i přes to, že schopnosti každého dítěte se nejlépe rozvíjí v případě stimulace prvků povahy označovaných jako mužské i ženské (Janošová, 2008, s. 30). Muž a žena jsou součástí rozdílných sociálních světů a jejich pohled na ně společnost odlišuje. Proto rodiče dětem zprostředkovávají mužskou i ženskou verzi sociální reality, ale u každého dítěte kladou důraz na jemu odpovídající verzi reality, aby se s ní identifikovalo (Berger, Luckmann, 1999, s. 165). Otcové se výrazněji přidržují tradičních genderových rolí a cítí se zodpovědnější za výchovu syna, ne dcery. Matky se snaží

⁸ Genderová identita je nejzřetelněji ovlivňována právě socializací, která u dívek i chlapců nabývá odlišných podob, protože jsou vystavováni odlišným socializačním vlivům. Na socializaci má vliv také ekonomické a sociální postavení rodiny, bydliště, etnická příslušnost či společenská vrstva, ke které rodina náleží. Proto se výchova v každé rodině liší. Ty z nižších vrstev se orientují spíše na tradiční životní styl, ve středních a vyšších nezastávají natolik vyhraněné postoje a charakter rolí se často překrývá (Janošová, 2008, s. 11, 13 - 14, 24). Socializace vždy probíhá s ohledem na prostředí, které se vyznačuje svou sociální strukturou. Míra úspěšnosti se tak odvíjí od společensko-kulturních podmínek. Nejúspěšnější probíhá ve společnostech s jednoduchou dělbou práce, kde je jedinec tím, za koho ho ostatní považují, kde je identita jednoduše rozpoznatelná (Berger, Luckmann, 1999, s. 161). Období socializačního procesu ovlivňuje schopnost měnit myšlení, názory a postoje dítěte. Čím dříve socializace probíhá, tím obtížněji se získané vědomí mění (Janošová, 2008, s. 101).

ve výchově nerozlišovat a na tradiční charakteristiky genderových rolí se výrazně neupínají (Janošová, 2008, s. 102).

Dívkám jsou obvykle předávány výchovné prvky týkající se rodiny, péče o dítě a domácnosti. Přisuzují se jim vlastnosti jako starostlivost, citlivost, vnímavost, emocionalita, jejich vystupování má být umírněné a nenápadné (Frank, 2004, s. 6). Předpokladem je, že se v nich přirozeně probouzí pečovatelské sklony, ve kterých se realizují⁹. Kvůli své orientaci na společnost se více ohlíží na hodnocení okolí (Janošová, 2008, s. 18, 166). Oproti chlapcům je matky více opatrují, omezují a vyvolávají v nich dojem, že matka zařídí vše lépe, proto se od ní mají učit (Oakleyová, 2000, s. 132).

Ač se zdá, že mateřství, následná výchova a péče jsou pro ženy přirozené a geneticky vrozené, jde o sociální konstrukt, který vytváří ženské, ale i mužské vzorce chování odlišné v každé společnosti. Udávají, jak mají rodiče jednat a děti vychovávat, kolik dětí mít či v jakém věku (Valdrová, 2004, s. 41). Vědecky je prokázáno, že dítě vyžaduje fyzickou péči, citový vztah, verbální a neverbální stimulaci, ale neprokázalo se, že tyto činnosti musí vykonávat pouze a jedině matka (Oakleyová, 2000, s. 146).

U chlapců se naopak podporuje samostatnost, soutěživost, nebojácnost a racionální jednání, které uplatní ve veřejných sférách (Frank, 2004, s. 6). Mužské upínání se k logice, věcnosti a rozumu stimuluje muži sami snahou vnitřně se oprostít od emocí a zženštilosti. Výraznější mužská agresivita vede ke snaze přizpůsobovat si okolí k obrazu svému, vše hned řešit, ovládat, vlastnit (Poněšický, 2004, s. 85 - 94). Projevy agrese se u nich tolerují, protože se od nich vyžaduje bojovnost a průbojnost (Karsten, 2006, s. 139). I když se hovoří o nedostatečném citovém projevu a nebojácnosti mužů, oni sami citově závisí na sobě a své mužskosti a cítí strach ze selhání, prohry a ponížení v očích druhých¹⁰ (Poněšický, 2004, s. 85 - 94).

Vlastnosti, označované jako typicky ženské nebo typicky mužské, které se nijak nemísí s vlastnostmi typickými pro druhé pohlaví, se označují jako hyperfemininní, respektive hypermaskulinní. Muži i ženy hodnotí celosvětově ty mužské jako významnější, přínosnější a kladnější (Janošová, 2008, s. 18 - 19). Za důležité ženské vlastnosti považuje

⁹ Podněcování starostlivosti a emotionality u dívek může vést i k negativním důsledkům. V pozdějším věku mají ženy tendence svádět nejen své neúspěchy výhradně na sebe, uchylují se k sebeobviňování a k jejich iracionálnímu vysvětlování. Proto u žen dochází k častějším projevům psychických nemocí, například depresí. Kvůli sebeobviňování obrací vnitřní agresi vůči sobě, ne vůči okolí jako muži. Extrémní situace nastávají ve chvíli, kdy jsou dívky jako oběti násilí obviňovány nejen okolím, ale i samy sebou, že je na vině jejich vystupování (Karsten, 2006, s. 77, 143 - 144).

¹⁰ Naplňování tradiční maskulinní role přináší mužům časté stresové situace, protože jim velí stále bojovat, nevzdávat se a především neukazovat slabost. Výsledkem jsou častější fyzická onemocnění, která se projevují v pokročilejším věku, proto se ženy dožívají vyššího věku. Mužská onemocnění nabývají spíše chronického rázu, u žen akutního (Karsten, 2006, s. 139).

společnost především ty, které se týkají kontaktu s lidmi, sklonů k pečovatelskému a ohledu na potřeby druhých. Přesto se femininní role považuje za flexibilnější, protože žena může přijmout i některé mužské rysy. Přijetí femininních rysů mužem společnost zpravidla netoleruje (Basowová, 1986, s. 7, 174).

Při výchově ovlivněné genderovou rolí dítěte hrají nezbytnou roli hračky, které dětské schopnosti a dovednosti rozvíjejí. Hračky, ale i dětské hry a sport se rozdělují na dívčí a chlapecké a kognitivní schopnosti rozvíjejí jinak (Janošová, 2008, s. 126). Hračky určené dívkám nevyžadují stejné zapojení kognitivních schopností jako hračky pro chlapce. Touto cestou se v dětech upevňují stereotypní představy o maskulinitě a feminitě. Později se rozdílnosti v zálibách, směřování a pracovním zaměření zdají být jako přirozené, ne naučené. K odpovídající roli rodiče děti směřují také verbálně, odměnami za "správné" a tresty za "nesprávné" jednání (Basowová, 1986, s. 12 - 13, 112, 132).

Na výchově dětí se značnou měrou podílí i škola, kde gender ovlivňuje vztah žáků a pedagogů, kteří jednají a pohlížejí na druhé s ohledem na své zkušenosti. Gender ovlivňuje průběh výuky i celkové prostředí. Pedagogie se řadí k ženským profesím, zejména na základních školách, byť se právě zde projevuje vyšší míra nestrannosti. Ta se eliminuje na středních, především odborných školách, kde pedagogové vystupují s určitou zaujatostí s ohledem na zaměření školy (Janošová, 2008, s. 147 - 151). Vliv pedagogů je značný a v dětech spíše upevňují stereotypní představy o rozdělení světa na mužský a ženský. Chlapcům se věnují více, podporují v nich odhodlanost, průbojnost a dostává se jim častěji kladné zpětné vazby. Dívky ji dostávají spíše ve chvílích, kdy projevují "typicky" dívčí vlastnosti (Basowová, 1986, s. 125 - 126). Obecně ale škola kladně hodnotí spíše femininní vlastnosti, proto studium více vyhovuje dívkám (Janošová, 2008, s. 147 - 151).

Důležitý mezník ve výchově a socializaci dětí představuje osvojování si řeči, které nastává přibližně ve věku dvou let. Pro porozumění každodenní realitě, komunikaci a zprostředkování významů je nezbytné jazyku rozumět (Berger, Luckmann, 1999, s. 42). Dosavadní zážitky a okolní objekty získávají s řečí nové označení podle toho, jak je rodiče a kultura pojmenují a jaký význam jim dodají, což umožňuje konstruovat realitu a také tzv. verbální já (Poněšický, 2004, s. 18). Jazykem lze objektivizovat vlastní existenci a upevnit svou identitu. Jeho prostřednictvím se utváří klasifikační schémata používaná k rozlišování předmětů podle genderové identity. Pomocí jazyka jsou chápány i vztahy a sociální řád společnosti (Berger, Luckmann, 1999, s. 27, 43, 45).

3.4 Sociální a genderové role

Role označuje *identifikování se se sociálně objektivovanými typizacemi*. Během života zastává ve společnosti každý jedinec více sociálních rolí¹¹, které slouží k organizování sociálního světa a orientaci ve společnosti. Každá role přináší odlišné sociálně definované jednání. Součástí každého institucionalizovaného jednání, tedy i institucí¹² a institucionálního řádu, tvoří role a až s jejich naplněním začíná instituce existovat ve zkušenostech jejího nositele. Od institucionálního řádu se odvíjí charakter každé role a její význam. Hraním svých nabytých rolí se jedinec stává součástí sociálního světa a pro správné naplnění každé role musí splňovat zásady pro její výkon a podléhá vynutitelnosti jejího plnění (Berger, Luckmann, 1999, s. 75 - 77, 80). Společnost slouží jedinci jako předloha pro vnitřní zpracování role, která představuje souhrn směrnic, předpisů a pravidel jednání usměrňujících jednání osobnosti například podle pohlaví (Karsten, 2006, s. 63).

S rolí přijímá jedinec také předpoklad jednání odpovídající jeho sociální pozici, které představuje základ fungování institucí a sociálních rolí¹³. Očekávání a očekávanost¹⁴ vysvětlují pravidelnosti v sociálním jednání, předpokládá se, že lidé dělají to, co od nich ostatní očekávají. Sociální role se rozlišují na role připsané, získané a vnucené (Keller, 2004, s. 70 - 71).

Gender, někdy nazývaný jako sociální či kulturní pohlaví, utváří systém sociálních rolí prisouzených každému pohlaví jako předpokládaný způsob jednání, který se váže na sociální status ve společnosti a přijatá pravidla jednání (Velký sociologický slovník, 1996, s. 943). Genderová role zahrnuje představy a přesvědčení o tom, jací by muži a ženy měli být a jací ve skutečnosti jsou, formy jednání, vystupování, projev, zájmy a hodnoty, které vyplývají z

¹¹ Každý jedinec propojuje vlastní schopnosti a potřeby s očekáváními spojenými s rolími a zároveň si tato očekávání subjektivně vykládá. Kvůli tomuto osobnímu pojetí je každá role jedinečná (Keller, 2004, s. 73). Během života přijímá jedinec více rolí, nezastává pouze jednu, jeho jednání a vystupování ovlivňuje soubor sociálních rolí, které mu jsou společností přiděleny. Například role ženy se slučuje s rolí etnickou, národnostní, zaměstnaneckou, věku, orientace a dalších (Zábrodská, 2009, s. 27). Jejich kombinace a plnění utváří jedinečnou *individuální osobnostní integraci*, která napomáhá uchopení a pochopení vlastní identity (Velký sociologický slovník, 1996, s. 944). Ke každé z rolí jedinec přistupuje odlišně, projevuje odlišné chování. V čím širším rozsahu se jeho jednání pohybuje, tím flexibilnější je, tím lépe se pohybuje v rolích a osvojuje si je (Basowová, 1986, s. 173).

¹² Instituce jsou považovány za osu kultury a základ způsobu jednání a řešení problémů spojených s přežitím a sloužící k naplnění lidských potřeb. Institucionalizované jednání jako náhrada pudů zvířat je důležitým prvkem kultury (Keller, 2004, s. 67). Některými institucemi se řídí všichni členi společnosti, některé slouží jen pro vybrané typy lidí, například jen pro muže nebo ženy (Berger, Luckmann, 1999, s. 66).

¹³ Společenské role a příslušnost ke skupinám proto slouží jako pomůcka pro výklad jednání ostatních osob a umožňují reciprocitu. Díky rolím a s nimi spjatými normami je jednání osob předvídatelnější a prostředím se stává pro lidské vnímání jednodušším a strukturovanějším (Velký sociologický slovník, 1996, s. 944).

¹⁴ Role jako soubor sociálně a kulturně určených očekávání, které mají být jedincem naplňovány, utváří společnost a předává je všem svým členům dle odpovídající kategorie, do které je řadí. Základní role si děti osvojují socializací v raném věku, učí se, co mají dělat a jak se mají projevovat jako dítě, bratr/sestra, student, muž/žena... Naplň role nabývá různých podob podle sociální třídy, ke které jedinec náleží. V každé situaci jedinec uzpůsobuje své jednání a dává najevo jiné rysy své charakteristiky. Výsledné lidské jednání je tedy kombinací konkrétního jedince a konkrétní situace. V případě silnější identifikace s rolí vystupují lidé v odlišných situacích konzistentněji, jejich jednání je pak předvídatelnější (Basowová, 1986, s. 3 - 4, 9).

vědomí příslušnosti k určité skupině, v případě genderu ke skupině mužů nebo žen¹⁵. Naplněním role jedinec vyjadřuje i svou genderovou identitu postavenou na přijatých genderových prvcích, které odpovídají vnitřnímu prožitku. Genderová identita je vždy specifická a jedinečná a vyjadřuje, kým se jedinec cítí být a jak chce být ostatními vnímán a přijímán¹⁶ (Janošová, 2008, s. 41 - 42).

Jedincova identita není určena předem, cestu k finální osobnosti determinují sociální procesy, které postupně utváří osobnost v závislosti na socio-kulturním prostředí, k jehož řádu si jedinec utváří vztah a stává se jeho zprostředkovatelem. Výsledná podoba lidství, vědomí a identity jako sociální konstrukt determinovaný sociální strukturou společnosti se obměňuje interakcí v sociálních vztazích a zpětně pak ovlivňuje sociální strukturu (Berger, Luckmann, 1999, s. 52 - 54, 170 - 171).

Tradiční společnosti role dodržují a prostor pro možné inovace v jednání není nijak široký. Některé jedince může rozbití tradičního systému mást a hledání nové podoby role může způsobit opomenutí některých hodnot rodinného nebo profesionálního života¹⁷. Naopak ve společnostech moderních, kde nehrozí sankce za porušení tradice, se při určování a pozměňování rolí bere ohled spíše na jednotlivé osobnosti, preference a status v profesionálním životě (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1424)¹⁸.

Důležitým faktorem při upevňování genderové role je identifikace. Chlapci se zpravidla identifikují s mužem-otcem, dívky s ženou-matkou¹⁹. Děti ale zároveň často tíhnou k rodiči, který ztělesňuje silnější osobnost, nebo k rodiči s vlídnějším jednáním. Děti vnímají rodiče jako jednotlivce i jako součást skupin dle pohlaví, věku, se kterými se mohou

¹⁵ Přibližně ve věku pěti let si dítě začíná uvědomovat svou příslušnost k sociálním skupinám, i když trvá dalších několik let, než porozumí smyslu této příslušnosti. Základní, nejbližší a nejmenší skupinou je rodina, jejíž členství může ovlivňovat příslušnost ke skupinám jiným, protože určuje rasu, rodinnou tradici, náboženství, společenskou vrstvu nebo dokonce profesi příslušníka. Zároveň může příslušnost k některým skupinám stát na příslušnosti ke skupině pohlaví, například zájmový kroužek, klub, sousedé (Allport, 2004, s. 60 - 62).

¹⁶ Způsob, jak každý jedinec vnímá a prožívá sám sebe, ovlivňují jeho vazby a identifikace s pozicemi, které jsou chápány jako vztah k moci, vědění a pravidlům, které společnost utváří. Tyto vazby a pozice nejsou statické, ale mění se dle jejich dostupnosti. Identitu tak lze chápat i jako proces situování sama sebe v kulturně přístupných zdrojích (Zábrodská, 2009, s. 62).

¹⁷ S ohledem na vnitřní nestabilitu lidského organismu patří mezi základní potřeby člověka stabilita prostředí, orientace v něm, porozumění mu a dodržování pravidel. Proměnlivost lidského jednání omezuje habitualizace (proces, kdy se z opakované činnosti stává vzorec vytvářející stabilnější prostředí bez nutnosti rozhodování a volby), institucionalizace a typizace (Berger, Luckmann, 1999, s. 56 - 57, 117). Neuspokojení těchto potřeb omezuje schopnost přizpůsobit se prostředí, novým situacím a budování vlastní identity. Respektováním institucí vytvořených kulturou se jednání stává srozumitelným pro ostatní (Keller, 2004, s. 34, 154).

¹⁸ Butlerová považuje osobu za subjekt, který se plně podřizuje existujícím formám moci a vědění produkovaných kulturou společnosti. Nevylučuje její zapojení při utváření identity, ale nelze ho chápat jako projev svobodné a nezávisle rozhodující osoby (Zábrodská, 2009, s. 58). Západní kultura již nestojí na rigidních pravidlech utváření společenských rolí a umožňuje jedincům utvářet svou vlastní identitu. Tato volnost přináší i komplikace, protože rozmanitější struktura společenských rolí snižuje jejich srozumitelnost a okolí se jeví chaoticky, zejména dětem v průběhu socializace. Nesrozumitelnost pak může zpomalovat vytváření pohlavní identity. Z toho plyne, že rychleji si osvojují role a budují identitu děti vyrůstající v tradičních společnostech (Janošová, 2008, s. 89).

¹⁹ O identifikaci s rodičem rozhodují faktory atraktivity a blízkého citového vztahu, čas strávený spolu či vzájemná komunikace. Nejčastěji se děti identifikují s oběma rodiči, spíše tedy s jejich vlastnostmi, které považují za atraktivní. Za vzor jsou často považováni také starší sourozenci (Janošová, 2008, s. 106 - 107). Identifikace s druhými osobami a obecně se společností, která se označuje jako zobecněný druhý, je rozhodující fází socializace. S identifikováním sama sebe s druhými se vlastní identifikace stává stabilnější (Berger, Luckmann, 1999, s. 131 - 132).

identifikovat. Proto se jednání všech malých dětí podobá, i když rodiče a jejich výchova se liší (Oakleyová, 2000, s. 129, 135, 138). Děti se chtějí rodičům jako svým vzorům podobat, pozorují rodičovské podněty, postoje, hodnoty, vzorce komunikace a pocity a zosobňují je v sobě (Allport, 2004, s. 315 - 316). Chlapci se s muži, mužstvím a mužskou rolí identifikují na obecné úrovni. Dívky se intenzivněji identifikují s konkrétní osobou a s matkou si vytváří pevnější vazbu (Janošová, 2008, s. 106).

Výchovu dětí ve většině případů dlouho zajišťují ženy - matka, vychovatelky a učitelky. Absence vhodného mužského vzoru tak chlapcům komplikuje proces utváření identity a dospívání. Chybějící vzor hledají zejména v médiích, která však nabízí především stereotypní role (Karsten, 2006, s. 76). Bez ohledu na pohlaví se tak děti zpočátku orientují na matku a identifikují se s ní (Poněšický, 2004, s. 28). Dívky v identifikaci s matkou či jiným ženským vzorem pokračují a rozvíjejí odlišně své emoční kognitivní schopnosti (Basowová, 1986, s. 111 - 112). Během socializace se učí vzájemnou interakcí s matkou (Janošová, 2008, s. 21).

Chlapci si v určité fázi dětství začnou uvědomovat své "mužství" a začínají se orientovat na otce a identifikovat se s ním (Poněšický, 2004, s. 67). Jeden ze zlomů při upevňování genderové role nastává právě v době dospívání, v době zvýšeného vnímání stereotypů a snahy oprostit se od ženství a emocí (Oakleyová, 2000, s. 135, 138)²⁰.

I když rodiče dítě k genderové roli odpovídající biologickému pohlaví směřují, samo začíná brzy vnímat odlišné světy žen a mužů, vnímá rozdělení hraček, barev, činností nebo oblečení podle těchto světů. Tím začínají tři fáze procesu genderové socializace (Janošová, 2008, s. 94, 97). Nejdříve dochází k uvědomění si existence dvou pohlaví a vlastní příslušnosti k jednomu z nich. V další fázi si jedinec uvědomuje stabilitu příslušnosti k pohlaví a s ním spojené role. V závěrečné fázi se přesvědčuje o neměnnosti identity bez ohledu na nastalé situace a jednání (Basowová, 1986, s. 115). Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda se u dítěte dříve objevuje povědomí o pohlaví, z kterého se odvíjí jeho jednání (teorie kognitivní), nebo zda se přiklání k jedné z rolí podle odměn, které od rodičů získává za "správné" jednání (teorie sociálního učení). Autoři některých výzkumů se kloní spíše ke kognitivní teorii (Osvaldová, s. 135 - 136).

²⁰ Potlačování původní ženské identity může přinášet obtíže a úzkost ze ztráty vlastní identity. Častěji se proto u osob mužského biologického pohlaví objevují odchylky v genderové identitě, které jsou způsobeny výchovou a vývojem (Poněšický, 2004, s. 28, 67). Chlapci si kvůli prvotní identifikaci s matkou a posléze s otcem utvářejí genderovou identitu a roli pomaleji. I proto je výchova chlapců komplikovanější (Basowová, 1986, s. 111). Chybí jim často i otcův vzor, musí si tak budovat identitu k osobě pohlavně odlišné, s matkou se musí identifikovat negativně (Janošová, 2008, s. 21).

Hlavním a počátečním způsobem, jak si děti během socializace osvojují genderovou roli, je kinestetický²¹. K verbálnímu a disciplinárnímu učení dochází později. Kinestetická diferenciací má čtyři procesy, které se přizpůsobují pohlaví. Jsou to socializace manipulací (formování s trvalým efektem), zaměřování pozornosti na objekty spojené s pohlavím, verbální pojmenovávání (situace a rady rodičů pomáhající dotvářet identitu) a vystavení pohlavně podmíněné činnosti nejčastěji v domácnosti (Oakleyová, 2000, s. 132 - 133).

Karsten rozlišuje čtyři teorie o osvojování genderových rolí a vzniku a vývoji rozdílů mezi pohlavími - teorie utvrzování, napodobování, ztotožnění a poznávání. Za nejstěžejnější považuje teorii poznávání, neboli kognitivní, podle které je duševní vývoj dítěte řízen zevnitř. Dítě samo vnímá a hodnotí fyzické i sociální okolí, čímž rozšiřuje své znalosti a usuzovací schopnosti, které mu pomáhají rozlišovat pohlaví a vnímat rozdíly mezi nimi. Zbylé tři teorie proces vzniku pohlavních rozdílů nepopisují dostatečně, spíše doplňují kognitivní procesy (Karsten, 2006, s. 32, 41, 45).

Janošová uvádí také čtyři teorie vzniku pohlavních identit: teorii identifikační, sociální, kognitivně vývojovou a teorii genderového schématu. V případě identifikační teorie si dítě vytváří svou identitu na základě uvědomění si anatomických rozdílů mezi muži a ženami. Podle teorie sociální ovlivňuje výslednou identitu postoj a jednání sociálního okolí dítěte, zejména výchova rodičů, jejich odměny za jednání odpovídající genderové roli či tresty za jednání nevhodné. Teorie kognitivně vývojová vysvětluje utváření genderové identity vlastní vnitřní potřebou sebepojetí, když dítě vnímá a reaguje na pravidla a normy jednání v okolí. Na tuto teorii navazuje teorie genderového schématu zaměřená na kognitivní kategorie, které souvisí s genderem a podle nichž se třídí nové informace (Janošová, 2008, s. 110 - 117).

U některých jedinců dochází během vývoje k nesouladu biologického a genderového pohlaví. Vývoj pohlavních orgánů ovlivňuje přítomnost (u mužů) či nepřítomnost (u žen) mužských hormonů androgenů. V případě, že dojde k jejich abnormálnímu vylučování, objevuje se u jedince výše zmiňovaný nesoulad, zevní pohlavní orgány neodpovídají pohlaví vnitřních orgánů a "vnitřní genderové roli" (Karsten, 2006, s. 12 - 13)²². Některé společnosti tyto podoby uznávají a rozdělují proto pohlaví ne na dvě, ale na tři kategorie (Oakleyová,

²¹ Slovo kinestetika pochází z řeckého slova *kineó*, které znamená "pohybují se". Vědní disciplína kinestetika se zabývá pohyby těla, které představují neverbální komunikaci o psychickém stavu jedince (Velký sociologický slovník, 1996, s. 485).

²² Ženská a mužská role tvoří základní osu pro tvorbu sociálního řádu společnosti, podle kterého se v ní lze orientovat. V případě, že jedinec v tomto řádu nenachází své místo, stává se sociálně vyloučeným (Valdová, 2004, s. 25). U některých osob může nastat konflikt mezi rolí, jestliže neumí sladit očekávání vyplývající z různých jim přidělených rolí nebo pokud jejich schopnosti neumožňují očekávání naplnit (Keller, 2004, s. 72). Snaha uplatnit osobní identitu v souladu s řádem společnosti může přinášet vnitřní konflikty (Velký sociologický slovník, 1996, s. 944).

2000, s. 121)²³. Mezinárodní klasifikace nemocí definuje tři možné poruchy pohlavní identity: transsexualismus, transvestitismus dvojí role a porucha pohlavní role v dětství. Rozdíly spočívají v tom, zda se osoba touží či netouží stát příslušníkem opačného pohlaví, než které jí dle biologických znaků společnost určuje (Janošová, 2008, s. 235).

3.5 Genderové stereotypy

Pojem stereotyp poprvé použil v roce 1922 americký novinář a filozof Walter Lippmann v díle *Public Opinion*. Spojení slov *stereos*, které znamená pevný, a *typos*, znamenající ráz, pochází z řečtiny. Stereotyp označuje *velmi stabilní prvek ve vědomí, respektive psychický a přeneseně i sociální mechanismus, regulující vnímání a hodnocení určitých skupin jevů, ovlivňující názory, mínění, postoje i chování* (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1230). Allport vysvětluje stereotyp jako silné přesvědčení spojené s kategorií, které má ospravedlnit a racionálně podložit lidské jednání a postoj. Zdůrazňuje, že převažují stereotypy negativní, ačkoli se lze setkat i s pozitivními (Allport, 2004, s. 215).

Stereotypy představují rigidní a zjednodušenou představu o skupině lidí náležející do určité sociální třídy, jejíž jednotlivci jsou "nálepkováni" charakteristikami přisuzovanými této skupině. I když by generalizovaná představa o skupině byla validní, nelze ji přenést na každého jednotlivce. Stereotypy se předávají mezigeneračně během socializace, jejich přijímání a udržování se liší dle sociální třídy, věku a také skupiny, kam jedinec náleží. Děti například oproti dospělým zastávají rigidnější stereotypní názory, stejně tak muži oproti ženám (Basowová, 1986, s. 3, 6, 128). U dětí je důvodem brzké přijímání stereotypů, vnímají je již okolo tří let (Karsten, 2006, s. 53).

Předsudky²⁴ jako zvláštní druh stereotypů²⁵ označují *příznivý i nepříznivý postoj vůči osobě anebo věci, který člověk zaujímá předem, bez opravdové zkušenosti nebo bez ohledu na*

²³ Oakleyová vychází z poznatků výzkumu psychoanalytika Stollera a jeho kolegů, kteří se zabývali zkoumáním intersexuálních, transsexuálních a homosexuálních jedinců. Mimo jiné dokázali, že genderová identita se upevňuje do dvou let věku dítěte v době, kdy se vyvíjí také mateřský jazyk. Do věku čtyř let si je dítě plně vědomo své identity a vnímá odlišnosti genderových rolí (Oakleyová, 2000, s. 125, 134). Mezi šestým a osmým rokem života si děti uvědomují neměnnost své pohlavní příslušnosti. Až poté začínají utvářet a upevňovat svou pohlavní identitu (Karsten, 2006, s. 42, 46).

²⁴ Předsudky mohou být zaměňovány s předčasnými soudy. Rozdíl spočívá v možnosti jejich vymýcení. Osoba, která si utvořila mylnou představu, je schopna o věci diskutovat a na základě faktů svůj předčasný úsudek změnit. Osoba ovlivněná předsudkem se nechá ovládnout emocemi a i přes dostatek předložených poznatků o jejím chybném postoji je přesvědčena o jeho správnosti. Jako neúčinnější prostředek překonání stereotypů se jeví posílení lidské schopnosti rozlišovat mezi jednotlivými stereotypy (Allport, 2004, s. 41, 226). V případě dětí se ukazuje, že potlačení stereotypů není vhodné, protože se díky nim rychleji adaptují ve skupině svých vrstevníků a orientují se ve společnosti (Janošová, 2008, s. 130).

²⁵ Stereotypy a předsudky nemají ve většině případů opodstatnění v podobě osobní zkušenosti. Nejčastěji jsou přijímány od nejbližšího okolí, tedy rodiny, přátel, školy, silný vliv mají média, veřejné mínění, uznávané autority či kolektivní normy (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1230). Často představují pouhý souhlas a poddání se společenskému názoru a jednání. Vznikají na základě neustálého opakování, zdůrazňování a generalizování faktů, někdy žádná fakta ani neexistují. Důvodem utváření stereotypních představ je, že napomáhají zjednodušovat realitu. Přirozenou funkcí lidské mysli je kategorizace, čímž zjednodušuje, uspořádává a dovoluje porozumět okolí. Kategorie označuje představy, které jako sdružený celek ovlivňují přizpůsobení se situacím. Podle základních atributů jsou objekty do jednotlivých kategorií zařazovány (Allport, 2004, s. 41, 45, 194 - 195, 214).

ni. Vychází z latinského slova *precedent*, které znamenalo úsudek na základě zkušenosti, s přenesením do angličtiny byl význam pozměněn na úsudek bez promyšlení a prozkoumání faktů. Předsudky jako nepřátelství vůči příslušníkům určité skupiny a celé skupině pouze proto, že do ní patří, generalizují na celou skupinu nejčastěji negativní vlastnosti. Řídí se jimi zejména osoby, které považují za nezbytný společenský i všeobecný řád a existenci institucí, které zajišťují bezpečí a obranu proti chaosu (Allport, 2004, s. 38 - 39, 423).

V případě genderových stereotypů se předsudečné názory a představy týkají jednání mužů a žen ve společnosti a ve vzájemných vztazích v závislosti na jejich biologickém pohlaví (Valdrová, 2004, s. 19). Označují zjednodušené koncepce jednání každé osoby podle jejího pohlaví. Vychází z přesvědčení, že rysy a charakteristiky mužů a žen se liší kvůli odlišnému biologickému pohlaví. Genderové stereotypy lze rozdělit na čtyři relativně nezávislé oblasti: maskulinní a femininní povahové rysy, role, povolání a fyzické charakteristiky (Basowová, 1986, s. 3 - 4, 7).

Stereotypy jako předem utvářené představy o povaze, způsobu jednání a zvycích členů určitých skupin, aniž by byl brán ohled na individuální postoje a život jednotlivých členů, pomáhají s orientací ve společnosti a světě a s přiřazováním nových situací k vytvořeným strukturám. Stereotypní představy vytváří pevný bod pro orientaci při setkání s novou skutečností. Lze díky nim částečně usuzovat a předvídat reakce ostatních. Dětem slouží jako vodítko a usnadňují jim přijímání a plnění povinností plynoucích z jejich sociální role. Lidé se zajímají spíše o ty neznámé věci, které umí stereotypem vysvětlit (Janošová, 2008, s. 27 - 29). S rozšiřováním znalostí o nich stereotypní hodnocení omezují (Basowová, 1986, s. 14)²⁶.

Kvůli stereotypům a předsudkům vznikají ve společnosti mnohá tabu, o kterých se nemluví a záměrně se přehlíží, příkladem je domácí násilí. O mužích jako iniciátorech násilného jednání se vedou statistiky. O ženách, které se dopouštějí násilí na mužích za zavřenými dveřmi domova, žádné neexistují a téma se nemedializuje (Janošová, 2008, s. 19).

²⁶ Stereotypy významně ovlivňují jednání a přístup k určitým skupinám osob, jejímž členům jsou přisuzovány "typické, normální a správné" vlastnosti a jednání, aniž by byla známa jejich výchova, vlastnosti a celkový kontext vystupování (Frank, 2004, s. 5). V případě, že jedinec ze stereotypní představy vybočuje, je jeho jednání považováno za podezřelé (Valdrová, 2004, s. 19). Jednání pod vlivem stereotypů a předsudků má pět úrovní. Počáteční forma v podobě osočování a diskuze o skupině je tou nejčastější a nejmírnější. Následuje vyhýbání se jedincům a celé skupině. Další úroveň je diskriminace, kdy už je členům skupiny aktivně ubližováno jejich vylučováním z veřejných prostor a činností (viz str. 32). Fyzické napadání je předstupněm pro vyhlazování, které je tím nejtvrdším jednáním (Allport, 2004, s. 47).

Na ty, kterých se týkají, působí stereotypy jako tzv. sebenaplňující proroctví. Znalost stereotypní představy o určité osobě ovlivňuje její jednání. V očích těch, kteří se stereotypy řídí, se tak potvrzuje se pravdivost jejich názorů (Janošová, 2008, s. 27). V případě touhy po sociálním začlenění dochází také k ovlivňování jednání. Každý chce být součástí sociální skupiny, může proto projevovat takové povahové rysy, které mu začlenění usnadní, které jsou akceptovatelné druhými. Toto jednání je označováno jako management dojmu. I když jsou v případě genderu založeny na několika zejména biologických rozdílech, ovlivňují a omezují jednotlivce, vztahy mezi nimi a celou společností především v negativním smyslu, působí na psychiku i fyzický stav (Basowová, 1986, s. 3, 13, 159).

Nejrozšířenějšího a nejsilnějšího zprostředkovatele genderových stereotypů představují média, která zahrnují televizi, rádio, knihy, časopisy, denní tisk, filmovou tvorbu, hudbu i umění. Muže i ženy prezentují nejčastěji v typických genderových rolích vytvořených kulturou, které neodpovídají skutečnosti. Jejich největší síla spočívá v lidském bezmyšlenkovitém a nekritickém přijímání těchto poselství (Basowová, 1986, s. 136).

První genderové stereotypy vznikaly již ve středověku²⁷, kdy byl člověk spojován s dvojí podstatou - inteligencí a smyslností. Muž představoval inteligenci a žena smyslnost. K základním vlastnostem ženy se řadily smyslnost, chabost, lehkovážnost, snaha ovládat a svádět muže. Rozvoj vědy v době osvícenství umožnil podrobněji zkoumat lidský organismus, ale ženský zůstal pro vědce v některých ohledech tajemstvím. Jeho zřetelné odlišnosti od mužského je přesvědčily o vlivu organismu na psychiku a zdraví žen a ty začaly být označovány jako náladové, nestálé, řízené srdcem, nikoli hlavou (Lenderová et al., 2009, s. 23, 50).

Stereotypní představy o maskulinních mužích a femininních ženách se vyznačují provázaností s globalizačními procesy. Stereotypy ovlivňují průběh a podobu globalizace, ta ovlivňuje genderové systémy, role a nerovnosti, nejčastěji v negativním smyslu. Od žen se očekává femininní jednání, případné maskulinní projevy okolí nepřijímá pozitivně. Na druhou stranu je kvůli stereotypním vlastnostem týkajících se emocionality společnost hodnotí jako nekompetentní a jejich působení v mnoha sférách nepovažuje za efektivní (Kolářová, 2009, s. 99 - 100, 135).

3.5.1 Stereotypní charakteristiky a schopnosti žen a mužů

Každá sociální role se pojí s typickými vlastnostmi, které jsou mnohdy utvářeny značně stereotypně a protikladně. Kromě typických rolí muže jako živitele rodiny a ženy jako pečovatelky o děti a domácnost jsou muži obecně charakterizováni jako vůdci schopní rychlé a logické organizace, ženy jako podpora svých mužů se snahou zůstat v ústraní (Kolářová, 2009, s. 132). Charakteristika femininní ženy stojí zejména na citech. Ženy se řídí emocemi, neuvažují racionálně, uchylují se k hysterickému a pasivnímu jednání (Valdrová, 2004, s. 9)²⁸. Filozofové už v minulosti řadili mezi ženské ctnosti mlčenlivost, poslušnost, plachost,

²⁷ V tradiční společnosti, která se vyznačovala komplementaritou, vznikaly stereotypy o ženách a mužích ve snaze zjednodušit každodenní komunikaci a dělu práce. Dnes z těchto původních představ zůstaly spíše obrysy v podobě pravidel chování, které se uplatňují při zvláštních a významných příležitostech. Každodenní život ovlivňují spíše stereotypy odvozené od biologických rozdílů (Janošová, 2008, s. 27 - 28).

²⁸ Donedávna převládalo přesvědčení, že mužský mozek je větší asi o 10%, což mělo dokazovat ženské častější řízení se emocemi a instinktem, ne rozumem. Rozdíly ve velikostech mozku způsobuje jejich odlišná anatomická stavba, která ale nijak neovlivňuje intelekt (Karsten, 2006, s. 22).

ostýchavost, slabost či věrnost. Zdůrazňovali jejich neschopnost jednat bez emočních projevů a dodržovat mravní principy (Osvaldová, 2004, s. 45, 100). Pro tyto charakteristiky se nepovažuje za vhodné jejich působení např. ve světě politiky, který se svými požadavky na agresivní jednání, soutěživost a racionalitu vždy byl a je baštou mužů (Kolářová, 2009, s. 135).

Muži jsou naopak charakterizováni jako racionálně založení, vyhledávající logiku a věcná řešení (Poněšický, 2004, s. 85). K jejich vlastnostem patří průbojnost, rozhodnost, důslednost, plnění povinností a silná vůle. Umí se ovládat, protože jakýkoli emoční projev může být považován za výraz zženštilosti. Ve statistikách počtu dokonaných sebevražd převažují muži, což někteří odborníci považují za následek mužské genderové role, která jim velí potlačovat emoce a city, které neumí a nechtějí pojmenovat. Pro někoho může být role neúnosná, vést k depresím a agresivitě, případně sebevraždě (Valdrová, 2004, s. 9, 11).

Tabulka č. 1: Příklady stereotypních femininních a maskulinních charakteristik

Ženy	Muži
bezmocné	autoritativní
emocionální	agresivní
nelogické	racionální
slabé	silní a energičtí
nesamostatné a závislé	nezávislí
něžné	tvrdí
toužící po jistotě	dobrodruzi
náladové	schopni sebeovládání
poslušné	vůdci
nerozhodné	odhodlaní

Zdroj: Karsten, 2006, s. 24.

Podle Basowové výzkumy u chlapců raného věku ukázaly vyšší míru projevované emocionality než u dívek stejného věku. I když se později míra u obou pohlaví přibližuje, nelze říci, že by se ženy projevovaly emocionálněji. Zaznamenané rozdíly se jeví spíše jako důsledek stereotypů, které mužům nedovolují projevovat city (Basowová, 1986, s. 57). Většinu svých vlastností si muži vnitřně udržují a "pěstují", aby se snadněji vyhnuli možného obvinění ze zženštilosti. Veškeré duševní procesy probíhají zprvu v rovině emocionální, poté jsou rozumem srovnány a zdůvodněny (Poněšický, 2004, s. 85 - 86).

Agrese, jedna z nejčastěji zmiňovaných odlišných charakteristik, se dává do spojitosti spíše s muži. Nepředpokládají se její projevy u žen. Podle Basowové agresi projevují muži i ženy, každé pohlaví odlišnou formou. Ženy ji projevují zejména verbálně a nepřímou,

nejčastěji nadávkami a pomluvami²⁹. Naopak muži se kloní k agresi přímé (Janošová, 2008, s. 163 - 164).

Typické femininní a maskulinní vlastnosti představují binární opozice (více viz výše kapitola 3.2, str. 21, 23), v tabulce č. 1 (viz str. 35) jsou uvedeny jejich příklady. Někteří autoři pohlaví jako binární opozici muž x žena vyvrací. Muži i ženy mohou vykazovat maskulinní i femininní charakteristiky nezávisle na svém biologickém pohlaví, přesto jejich genderová role odpovídá biologickému pohlaví (Karsten, 2006, s. 25). Některé sociologické studie provedené v 60. a 70. letech v Americe vyvracejí přirozenost opozitních vlastností a jejich vzájemné "přirozené" doplňování na základě poznatků o jedincích, kteří vykazovali vysoce femininní i maskulinní vlastnosti a záliby zároveň (Janošová, 2008, s. 15, 31).

Od roku 1995 začal Institut pro výzkum veřejného mínění (dnes Centrum pro výzkum veřejného mínění) v České republice provádět pravidelné výzkumy, mezi které zařadil i téma postavení žen ve společnosti. Některé výsledky odporují stereotypům o charakteristikách žen a mužů. Podle výsledků například ženy dosahují průměrně vyššího vzdělání oproti mužům, lépe se učí cizím jazykům, jejich vyjadřovací schopnosti dosahují vyšší úrovně, jednají zodpovědněji a flexibilněji (Osvaldová, 2004, s. 58). Výzkumy potvrdily rozdíly mezi jazykovými a kvantitativními schopnostmi a orientací v prostoru. Tyto schopnosti s největší pravděpodobností ovlivňuje socializace a kultura, muži a ženy v jiných kulturách je totiž kromě vizuálních a orientačních neprojevují (Basowová, 1986, s. 40, 42)³⁰.

Stereotypy přisuzují ženám a mužům odlišné schopnosti v učení a paměti. Ačkoli výzkumy neukázaly a nepotvrdily rozdíly mezi pohlavími, o ženách panuje přesvědčení, že využívají asociaci, muži logické myšlení. Pokud rozdíly existují, zpravidla jsou ovlivněny sociálními faktory (Basowová, 1986, s. 38).

3.5.2 Problematika diskriminace v zaměstnání

Důsledkem genderových stereotypů je také problematika diskriminace³¹ v zaměstnání, při pracovních pohovorech či v politickém životě (Valdrová, 2004, s. 21). Česká legislativa

²⁹ Pomlvy se obecně považují za ženský atribut, což ale výzkum Levina a Artuka z roku 1985 neprokázal. Ženy hovoří o třetích osobách častěji, hanlivé poznámky představují čtvrtinu případů a nijak výrazně nepřevyšují hanlivé poznámky mužů (Basowová, 1986, s. 58).

³⁰ Lepší jazyková vybavenost žen pramení z častější distální stimulace rodičů, kteří na dívky více a dříve mluví, zpívají jim a napodobují zvuky. Chlapce naopak častěji stimulují prostřednictvím doteků, které vedou k jejich lepší prostorové orientaci a představivosti (Karsten, 2006, s. 49 - 50). Dalším předpokladem je, že muži vládnu daleko lepšími matematickými znalostmi a schopnostmi. Přesto dosahují dívky minimálně na základních školách průměrně lepších výsledků. Změna přichází s matematikou středních škol, kde se vyžaduje představivost a abstraktní myšlení. Jazykové i matematické dovednosti jsou ovlivněny odlišným přístupem rodičů a odlišnými poskytovanými podněty v podobě hraček (Janošová, 2008, s. 159, 161).

³¹ Jako diskriminace je označováno záměrné omezování, poškozování v právech a nárocích či rozlišování určitých skupin obyvatel vzhledem k jejich pohlaví, rase, národnosti, náboženskému vyznání, třídní nebo politické příslušnosti. Diskriminační chování se opírá zejména o stereotypní názory (Velký sociologický slovník, 1996, s. 213).

zaručuje mužům a ženám rovnost bez ohledu na pohlaví, přesto se ženy (ale i muži) v některých sférách potýkají s nerovným přístupem. Jedná se zejména o nerovný přístup ke vzdělání, účast v politice, před vstupem do zaměstnání a v zaměstnání (Frank, 2004, s. 17)³².

Již od 60. a 70. let tohoto století, kdy se ženy začaly vymaňovat z uzavřené domácnosti a stávaly se pracujícími matkami, se udržují stereotypy o neslučitelnosti zaměstnání a péče o rodinu a domácnost. Žena, která pracuje, nemůže být správnou matkou ani dobrou vedoucí. V očích některých mužů se snižuje prestiž pozice, na které působí žena (Maříková, 2000, s. 87, 101), a často vyjadřují nespokojení, jestliže by je v zaměstnání měla žena vést a ovládat, nepovažují je za kvalitní vedoucí kvůli temperamentu (Oakleyová, 2000, s. 148). I když dochází ke zlepšení, na vyšších vedoucích postech spojených s prestižností a vyššími výnosy působí především muži. Ideální vedoucí pracovník se stále pojí s archetypem muže v patriarchální společnosti (Janošová, 2008, s. 16). Pokud ženy na vyšší pozice dosáhnou, předpokládá se u nich odklon od lidského přístupu k zaměstnancům, vyžaduje se "profesionální" a nesociální chování mužského vedení (Tomeš, 2009, s. 42).

V kariérním postupu ženy omezuje tzv. skleněný strop. Při snaze dosáhnout vyšších pracovních pozic naráží zejména v podnicích s mužským vedením na pomyslnou bariéru výše zmiňovaných stereotypů o zaměstnaných ženách a jejich pracovní výkonnosti. Ze stejných důvodů může docházet k odlišnému hodnocení pracovníků a získávání benefitů (Valdrová, 2004, s. 32 - 33).

Vzhledem ke společensky předpokládaným mužským a ženským vlastnostem se utváří i systém profesí vhodných a nevhodných pro každé pohlaví. Do "ženských" profesí patří zdravotní sestra, sekretářka, prodavačka či učitelka (Oakleyová, 2000, s. 149). Mezi oblasti nevhodné pro ženy se řadí instituce veřejné moci. České ženy v nich dosahují jednoho z nejnižších zastoupení. Ty, které jsou aktivní ve veřejné sféře, působí v oblastech opět "typických" pro ženy, zejména v sociální politice, zdravotnictví, školství, oblasti péče o děti a mládež (Frank, 2004, s. 21).

Žena ve veřejném sektoru se stává zajímavým tématem pro tisk ne kvůli pracovním úspěchům, ale v souvislosti s mýtem krásy. Až dehonestičně se hodnotí její věk, vzhled, péče o zevnějšek či oblékání (Basowová, 1986, s. 267). V průzkumu Institutu pro výzkum

³² Výzkumy prokázaly důležitost zaměstnání pro ženy pro zkvalitnění života, která spočívá v kontaktu s lidmi, společenském životě, pocitu sebeuznání, realizace a pocitu vlastní potřebnosti pro společnost (Karsten, 2006, s. 133). Přesto i dnes někteří zaměstnavatelé na ženy pohlížejí jako na potenciální matky a pečovatelky o děti, které chtějí být zaměstnány pouze z nutnosti nedostatku financí a jejich ambicí není profesionální postup a oddání se povolání. Předpokládají u nich "typicky" ženské vlastnosti, jakými jsou emocionalita a submisivita, které jim nedovolí působit na vyšších pozicích (Valdrová, 2004, s. 29, 31). I některé ženy stále věří, že muži jsou nesrovnatelně kompetentnější, pro zaměstnavatele zajímavější a jejich přínosy výrazně hodnotnější než v případě žen se stejnou kvalifikací (Basowová, 1986, s. 247).

veřejného mínění z 90. let považovalo 75% občanů ženy v politice za přínosnou změnu, očekávali od nich zlidštění politiky a zlepšení sociálních podmínek společnosti. Kvóty na zastoupení žen ve stranických orgánech má jediná politická strana, a to Česká strana sociální demokratická, která si stanovila minimální hranici 25% žen (Osvaldová, 2004, s. 58, 66; Tomeš, 2009, s. 45).

Nejvýraznější nerovnost mezi pohlavími představuje výše mzdy. Zákon o mzdě zakazuje rozdílné platové ohodnocení stejné práce, přesto jsou ženy v zaměstnání ohodnoceny znatelně nižší mzdou než muži. Zaměstnavatelé mohou obejít zákon odlišným označením pracovního místa, i když oba pracovníci vykonávají tutéž práci. Důvodem nižšího platového ohodnocení a nižších pracovních pozic je předpoklad zaměstnavatelů, že žena v budoucnu odejde na mateřskou a rodičovskou dovolenou, zůstane doma s nemocným dítětem, nejeví se tak jako perspektivní pracovník (Frank, 2004, s. 18 - 20, 25). Následující tabulka č. 2 (viz níže str. 38) ukazuje *rozdíl mezi průměrným hrubým hodinovým výdělkem muže a žen vyjádřený jako procento průměrných hrubých hodinových výdělků mužských zaměstnanců* ve vybraných zemích Evropské unie v letech 2002, 2006, 2008, 2010 a 2012 (Eurostat, 2014).

Tabulka č. 2: Rozdíl v odměňování žen a mužů v neočištěné podobě

Země	Období				
	2002	2006	2008	2010	2012
Česká republika	22,1	23,4	26,2	21,6	22
Německo	-	22,7	22,8	22,3	22,4
Polsko	7,5	7,5	11,4	4,5	6,4
Rakousko	-	25,5	25,1	24	23,4
Slovensko	27,7	25,8	20,9	19,6	21,5
Spojené království	27,3	24,3	21,4	19,5	19,1
Švédsko	-	16,5	16,9	15,4	15,9

Zdroj: Eurostat, 2014.

Ze stereotypu vhodných a nevhodných pracovních pozic vychází také diskriminační inzeráty, které zaměřují nabídku přímo i nepřímo na jedno pohlaví dle pracovní pozice a kolektivu (Frank, 2004, s. 25).

3.5.3 Genderové stereotypy v rodině

Genderové stereotypy o rolích mužů a žen v rodině, jejich zapojení do činností v domácnosti a zapojení do péče a výchovy dětí patří k nejsilnějším a nejrozšířenějším. V tradičním modelu se žena pojí s rolí matky, která vychovává děti, a hospodyně, muž jako

hlava rodiny rozhoduje a zajišťuje rodinné finance (Frank, 2004, s. 15)³³. Tento model se v České republice těší výrazné podpoře obyvatel i přesto, že ve většině rodin musí být s ohledem na finance zaměstnání oba partneři. Ženy tvoří přibližně 40% veškeré pracovní síly (Valdrová, 2004, s. 29, 61). Oproti ženám ze západní Evropy, které považují své povolání spíše za druhotné a svou mzdu jen jako přilepšení pro domácnost, se české ženy považují za (spolu)živitelky rodiny, i když jejich příjem nedosahuje příjmu partnera, a své zaměstnání nepovažují jako méně hodnotné (Maříková, 2000, s. 96). Přesto stojí před reálným dilem, jak sjednotit roli matky a zaměstnankyně a jak naplnit požadavky těchto rolí, na které společnost klade stále větší důraz (Janošová, 2008, s. 17).

Názor na spravedlivé rozdělení domácích prací u žen ovlivňuje vzdělání a věk. Obecně platí, že čím vyššího vzdělání ženy dosáhly, tím více se domnívají, že by domácí práce měly být rozděleny rovným dílem. Stejný názor zastávají také ženy mladší (Maříková, 2000, s. 66). Zároveň platí, že čím vyššího vzdělání žena dosáhla a čím náročnější povolání vykonává, tím více se do rodinných záležitostí zapojuje muž. Česká republika se mezi zeměmi bývalého východního bloku vyznačuje nejvyšším počtem domácností, kde se partneři starají rovným dílem (Janošová, 2008, s. 175 - 177).

Muži mají ve volném čase mnohem více prostoru pro sebe a své záliby, volný čas žen vyplňuje hlavně péče o rodinu a domov (Frank, 2004, s. 15). Práce v domácnosti se nepovažuje za rovnocennou placenému zaměstnání a muži ji často podceňují (Maříková, 2000, s. 66). Muži, který se zapojuje do koloběhu domácích prací, se mnohdy dostává hanlivého označení "podpantofel", proto o tématu nehovoří a zdánlivě nechávají veškerou činnost na ženách. Skutečné zapojení mužů v domácnosti tak může být odlišné (Valdrová, 2004, s. 20), nejčastěji jde ale o pomoc nepravdělnou. Další skupina mužů se rovností ve vykonávání domácích prací nebrání a považuje role v domácnosti za zastupitelné. Ve skutečnosti se tak ale chovat vůbec nemusí (Maříková, 2000, s. 116, 118).

Genderové stereotypy se týkají také péče o dítě. Po narození dítěte má matka nárok na mateřskou dovolenou, po jejímž skončení má dle Zákoníku práce z roku 2001 jeden z rodičů (žena i muž) právo nastoupit na tzv. rodičovskou dovolenou (Frank, 2004, s. 15). Ve většině případů zůstává po několik let doma s dítětem matka. Jedním z důvodů jsou právě stereotypy,

³³ Tradiční představa ženy, která nachází uplatnění pouze v prostoru domova a veškerý čas věnuje domácnosti a dětem, byla v 19. století natolik pevná, že ženy, které tehdy v Čechách vykonávaly učitelskou profesi, musely dodržovat celibát s odůvodněním, že se nemohou plně odevzdat profesi a současně pečovat o rodinu a domácnost. Živily pouze sebe, nikoli rodinu jako muži, proto dostávaly prokazatelně nižší plat. Podmínka byla zrušena roku 1919 (Tomeš, 2009, s. 60).

kteří ženám přisuzují výchovu a péči o dítě jako vrozenou a přirozenější³⁴. Ženy samy svou přiřknutou roli umocňují stereotypní představou o neschopnosti mužů pečovat o dítě a starat se o domácnost stejně dobře jako ony (Maříková, 2000, s. 113, 116)³⁵.

Muži, kteří se pro rodičovskou dovolenou rozhodnou, se nejčastěji řadí do vyšších společenských vrstev, svobodně zaměstnaných či naopak nezaměstnaných nebo pobírají nižší plat než partnerka. Své rozhodnutí musí pár obhájit před stereotypně nahlížejícím okolím, které matku pokračující v pracovní kariéře brzy po porodu označuje za "krkavčí". U žen se tyto muži setkávají s nadšením a obdivnými pohledy, ostatní muži na ně však pohlíží spíše jako na muže pod pantoflem (Valdrová, 2004, s. 53, 58 - 59).

Zvyšující se nároky na výkon v zaměstnání vytváří představu "superženy", kterou nejčastěji ztělesňuje vysokoškolsky vzdělaná a na kariéru orientovaná žena, která se ve volném čase věnuje rodině a domácnosti. Ve své činnosti nepřipouští žádná pochybení a vše zvládá. I když jde často o pouhou stylizaci do dokonalé ženy a matky zároveň, stávají se vzorem pro ostatní ženy, které nabývají pocitu neschopnosti a neúspěšnosti (Maříková, 2000, s. 131). Spojení kariéry a péče o rodinu tak skýtá pro některé ženy více problémů než pro muže a mnoho z nich založení rodiny pečlivě zvažuje (Karsten, 2006, s. 126).

3.5.4 Genderové stereotypy v médiích

Média mají výrazný vliv a moc. Dokážou ovlivňovat názory a veřejné mínění celé společnosti, protože se dotýkají prakticky všech společenských témat. Nevyhýbají se ani genderové problematice a genderové stereotypy spíše prohlubují (Frank, 2004, s. 12). Masmédia představují jednoho z nejsilnějších a nejrozšířenějších zprostředkovatelů nejen mnohých trendů, ale také stereotypu ideální ženy a ideálního muže (Janošová, 2008, s. 213).

Mezi tištěná média, která se od roku 1989 v Československé, později České republice, více věnovala problematice ženské emancipace a otázce feminismu, se řadily Lidové noviny, Mladá fronta DNES, časopisy Reflex, Tvar, Literární noviny a Týden. Zpracování tématu však mnohdy působilo spíše ironicky a ženy zabývající se feminismem musely často bránit skutečnou ideu feministického hnutí. Stěžejní odborná diskuze probíhala ve specializovaných médiích - Iniciály, Prostor, Filosofický časopis, Souvislosti, Vokno, Sociologický časopis a některé sborníky. S rozvojem internetu se rozšiřovala i nabídka periodik přístupných

³⁴ Dalším důvodem, proč ženy zůstávají na rodičovské dovolené doma výrazně častěji než muži, jsou jejich výrazně nižší mzdy oproti mužům. Platové ohodnocení značně podporuje tuto zaběhlou praxi (Jaklová, Štěpánková, 2005, s. 11).

³⁵ Mateřský instinkt se probouzí u mužů i u jiných pečujících osob. Aktivuje se na základě předchozích zkušeností, tělesné blízkosti brzy po porodu a u matek vnímáním dosud nenarozeného dítěte (Janošová, 2008, s. 167 - 168).

elektronicky, která se tématem zabývala, například Neviditelný pes, Britské listy a Ikaros (Osvaldová, 2004, s. 67 - 72, 76, 80). Na rozsah článků o ženách, feminismu a emancipaci má vliv složení redakce. Čím více žen v ní působí, tím více článků o ženách média otisknou. Práce v redakci však stále spadá do profesních sfér považovaných za mužskou oblast (Kolářová, 2009, s. 158 - 159).

Patrně nejrozšířenějším a nejvlivnějším médiem, které zprostředkovává hodnoty kultury, její normy a společenská očekávání, je televize. Ve filmové tvorbě i pořadech určených dětem rozšiřuje značně stereotypní obraz muže a ženy (Janošová, 2008, s. 33, 35). Největší prostor ženám poskytují reklamní spoty a kampaně, kde zastávají zejména role starostlivých a pečlivých matek, hospodyň, neinformovaných a mnohdy také bezradných a méně inteligentních konzumentek. Muž vystupuje jako znalá osoba přinášející ženě užitek a potěšení (Karsten, 2006, s. 74). Povoláním jde nejčastěji o lékaře, právnický či záchranáře (Janošová, 2008, s. 35).

Výrazným mediálním prvkem je zobrazování ženského těla, které v některých případech hraničí se sexismem a souvisí s mýtem krásy (Frank, 2004, s. 14 - 15). Zobrazování těla nebo zdůrazňování nahoty může být zneužito pro dehonestaci, delegitimizování a zesměšnění ženy. Média je zobrazují odhalené, nebo alespoň s důrazem na atributy ženského těla, mnohem častěji než muže, protože ženská nahota přitahuje pozornost veřejnosti (Kolářová, 2009, s. 189, 203). U mužů se za dostačující považuje obličej, v případě žen se zveřejňuje nejen obličej, ale i části nebo celé tělo. Tento fenomén se označuje jako *facismus* (Janošová, 2008, s. 36). Ženské tělo představuje sexuální objekt pro mužské pohledy, klade se důraz na vizuální přitažlivost a ženy přistupují k úpravám a stylizování do podoby, která zapadá do mužské představy o ideálu. *Ženské bytí jako bytí viděného* v extrémních případech vypovídá o omezení hodnocení pouze na tělo (Zábrodská, 2009, s. 109)³⁶.

Ženské časopisy vycházející v České republice se od roku 1989 výrazně proměnily, posunuly se však do určité ambivalence. Část článků se věnuje emancipaci a možným způsobům vymanění se z tradičních ženských rolí a zbylé články a uveřejněné reklamy

³⁶ Díky médiím byl vytvořen a šířen novodobý standard krásy, tzv. mýtus krásy, který se označuje jako současný nástroj útlaku žen. Společnost klade důraz na vzhled a mnohdy nerealistické požadavky nastavují laťku značně vysoko (Janošová, 2008, s. 214). Krásu lze dle mýtu univerzálně hodnotit a měřit. S pomocí rad ženských magazínů by se ženy měly snažit přelstít přírodu a této kráse se přiblížit i přesto, že zobrazovaný "ideál" je často výsledkem počítačových úprav. Pokud žena na dosažení standardu rezignuje nebo je se svým tělem a tváří spokojená a navíc je jakkoli pracovně úspěšná, potýká se se zesměšňujícími komentáři ve smyslu, že jí nezbylo nic jiného nebo že je chytrá, proto nemůže být krásná. Pokud naopak žena splňuje měřítko standardu krásy, padá na ni podezření, že se zajímá pouze o dosažení dokonalosti (Valdrová, 2004, s. 129 - 130).

naopak nabízejí témata, která dle feministických teorií podporují ženskou podřízenost, tedy kosmetika, móda, dieta, vaření (Osvaldová, 2004, s. 76)³⁷.

Média se v upevňování stereotypů nevyhýbají ani mužům. Žena zobrazená v maskulinním vyznění nevzbuzuje žádné přehnané reakce, naopak spíše kladné a motiv média hojně využívají. Ale muž zobrazený v typicky femininním pojetí, například v růžovém oblečení, se v nich téměř nevyskytuje. Tento případ by byl považován za výrazné překročení genderových pravidel, které by ohrozilo mužovu maskulinitu (Kolářová, 2009, 190).

3.5.5 Genderové stereotypy v jazyce

Projev a jazyk používaný ženami a muži vykazují značné odlišnosti. Muži vedou projev ve věcné rovině, zajímají se o fakta a informace a nezapojují emoce. Ženy se naopak projevují emocionálněji a citlivě vnímají nuance v projevu - intonaci, hlasitost (Karsten, 2006, s. 122). Některé z těchto atributů se objevují již v projevu dětí. Dívky hovoří vyšším hlasem, spisovněji a kultivovaněji. Chlapecký projev se vyznačuje přímější verbální podobou (Janošová, 2008, s. 141) a vkládáním vtipů. Navzdory zažitým představám o upovídáných ženách označily dle Basowové některé výzkumy jako upovídanejší právě muže. K promluvě využívají delšího časového úseku a častěji přerušují ostatní mluvčí (Basowová, 1986, s. 57 - 58).

Robin Lakoffová ve své práci *Language and Women's Place* pojednává o tzv. ženském jazyku a projevu, který charakterizují určité lingvistické znaky ukazující nejistotu a podřízenost. Projev se vyznačuje nepřerušováním druhého, nepřímostí, vyhýbáním se konfliktům, tázacími dovětky až zamlklostí. Tuto podobu projevu ale nelze generalizovat na všechny ženy, celkový projev vždy kromě genderové role ovlivňuje věk, etnická a třídní příslušnost (Zábrodská, 2009, s. 42).

Jazyk k utváření genderových stereotypů a problematickému výkladu textů částečně přispívá. Texty, psané v anglickém nebo francouzském jazyce, nerozlišují mezi slovy "muž" a "člověk", označují je jediným výrazem "man" v angličtině a "l'homme" ve francouzštině. Při interpretaci a překladu pak rozhoduje kontext, vnímání interpretující osoby a znalost dobových událostí (Kalnická, 2010, s. 44).

³⁷ I rozhovory s významnými ženskými osobnostmi zveřejňované v tisku upevňují charakter tradičních genderových rolí. Redaktoři téměř vždy pokládají dotazy týkající se rodiny a rodinného zázemí, jak zvládá profesní dotazované, její pracovní vyčerpání a oddanost práci, nepřítomnost v domácnosti nebo nezapojení do domácích prací (Valdrová, 2004, s. 11).

V českém jazyku lze nalézt některá genderová pravidla. K základním patří rozlišování měkkého a tvrdého i/y u sloves ve tvaru minulého času a použití měkkého i v případě, že je ve větě použit mužský rod (Frank, 2004, s. 10). Čeština se s genderovou problematikou v jazyce potýká také v případě tzv. generického maskulina³⁸, které označuje podstatná jména mužského rodu v množném čísle, která zahrnují muže i ženy a používají se častěji i přes existenci ženských ekvivalentů. Soubor zahrnuje např. zaměstnance, studenty, obyvatele, občany, politiky, pacienty či uprchlíky. Tato slova odvádí pozornost na mužské pohlaví a většina osob si za nimi představuje muže (Valdrová, 2004, s. 14 - 15).

Někteří sociologové upozorňují i na zobrazení ženy a muže ve školních učebnicích a věty *Máma mele maso* či *Máma má mísu*³⁹ považují za odrazový můstek k upevňování stereotypů o ženách a popisujících je především jako starostlivé matky v domácnosti pečující o krásu. Muže popisují jako hlavu rodiny a průvodce prostředím vně domova (Frank, 2004, s. 12), který se věnuje zaměstnání, sportu, koníčkům a svým přátelům. Učebnice tak upevňují dětské stereotypní představy o rodině a rolích v ní, které neodráží realitu současnosti (Karsten, 2006, s. 70).

3.6 Feminismus a feministická hnutí

Feminismus je hnutí, které bojuje proti nevýhodnému postavení žen ve společnosti ve srovnání s muži, hnutí, které bojuje za rovnoprávnost žen. Cílem feminismu jsou ženy jako *individuality se svými vlastními právy* (Velký sociologický slovník, 1996, s. 308). Toto sociálně politické hnutí vzniklo z přesvědčení nerovného postavení žen a mužů (Frank, 2004, s. 7). Požaduje to, co jiné společenské skupiny, menšiny a rasy - odstranění předsudků a stereotypních představ o myšlení a jednání, které se s ženstvím spojují. Média, reklamy i političtí aktéři zesměšňují ženy ne pro jejich názory a vědomosti, ale pro příslušnost k pohlaví (Osvaldová, 2004, s. 64)⁴⁰.

Boj feministických a sociálních hnutí, které se věnují rovnoprávnosti žen a mužů, společnost někdy zlehčuje jako problémy žen, nikoli celé společnosti složené z obou pohlaví

³⁸ Generické maskulinum vzniklo v polovině 19. století ve Velké Británii, když parlament rozhodl o označování žen mužskými názvy ve spisech, aby ušetřil místo ve spisech. Později se tento prvek rozšířil i do jiných zemí (Valdrová, 2004, s. 14).

³⁹ Dvořáková, Kubová, Váchová, 2008 - 2009, s. 55, 100.

⁴⁰ Feminismus spíše označuje soubor feminizmů, filozofických směrů, názorů, ideologií, které cílí na výraznější zapojení žen ve společenském dění a jejich zrovnoprávnění v patriarchální společnosti. Snahou je také docílit společenského uznání. Požadavek rovnosti pohlaví a rovných rozdílností však nebyl feministkami považován za stejnost pohlaví. Někteří autoři popisují feminismus jako reakci na nedůslednost moderních demokratických států, které vzdvihují rovnost lidí, která v praxi nefunguje (Valdrová, 2004, s. 41 - 42).

(Kolářová, 2009, s. 138). V České republice je feminismus stále vnímán značně pejorativně. Snaha potírat genderové stereotypy a nerovnoprávnosti mezi pohlavími zastiňuje mylná představa o snaze přetvořit ženy pouhým odvozením od mužů (Janošová, 2008, s. 16)⁴¹.

K hlavním požadavkům feministického hnutí patřil volný a rovnoprávný přístup ke vzdělání a povolání, rovné postavení před právem a právo volit. Vzdělávání bylo ženám poprvé umožněno v roce 1826 ve Spojených státech na dívčí střední škole v Bostonu. Rovný přístup k povolání protagonistky zdůvodňovaly změnou hospodářství během průmyslové revoluce, kdy se ženy ocitaly doma bez kontaktu se společností a v případě nenadálých situací, rodinných problémů či válek, se musely rychle zorientovat v jim neznámém prostředí. Vzhledem k nerovnému právnímu postavení nemohly ženy nakládat s majetkem, financemi, sepisovat závěti či rozhodovat o dětech (Osvaldová, 2004, s. 19 - 20).

Mnohá hnutí za práva žen zdůrazňují stálý fenomén mužské nadvlády a s ní spojená privilegia. Podle některých autorit udržují současnou patriarchální společnost samotní muži ve svém zájmu, podle jiných udržují patriarchát i samy ženy snahou uspokojit ve vztahu svůj zdravý narcismus a sebevědomí delegováním obtížnějších úkolů a jednání na muže a následnou identifikací s jeho úspěchem. Muži toto počínání využívají k nadvládě ve vztahu (Poněšický, 2004, s. 144, 146)⁴².

Globalizovaný svět se rozděluje na oblast finanční, vyznačující se maskulinitou, a oblast pracovního trhu a nekvalifikované, hůře finančně ohodnocené práce spojené feminitou. Obě oblasti jsou pevně propojené a nemohou fungovat nezávisle na sobě, i přes ženskou slabší pozici (Kolářová, 2009, s. 85). Francouzská socioložka Fraisseová označuje ženskost jako pouhou *komplementarizaci mužskosti*, ale varuje před radikálním feminismem, který striktní rozdělení společnosti na ženy a muže podporuje (Poněšický, 2004, s. 146). I Jean-Jacques Rousseau poukazoval na možné ovlivnění veřejného prostoru ženami působením na muže pomocí emočních projevů, lstí či přesvědčováním. Silnější muž je dle něj pánem jen zdánlivě, ve skutečnosti se stává poddaným své ženy (Kalnická, 2010, s 49).

⁴¹ Dnešní feminismus vychází z původních tří forem vzniklých v počátcích. Jde o feminismus radikální, který vznikl v USA a Velké Británii a jehož snahou byla náprava morálně narušených žen; feminismus rovných práv, který je někdy nazývaný jako feminismus liberální, vysvětloval rozdíly mezi muži a ženami jako důsledek sociálního vlivu, ne vlivu vrozených dispozic. Poslední feminismus sociální měl za cíl zlepšit postavení žen v celé společnosti, nejenom v rámci zaměstnání, podnikání a vzdělávání, jak tomu chtěl feminismus rovných práv. Koncem 19. století se mnohé varianty feminismu spojily ve snaze získat volební právo pro všechny ženy (Velký sociologický slovník, 1996, s. 308).

⁴² Poněšický o skutečné mužské nadvládě polemizuje, když uvádí, že ženy vládnou tzv. ženskými zbraněmi, se kterými nad mužem získají moc, jen je některé z nich nevyužívají nebo si je neuvědomují. Možnosti patří spíše do intimního a rodinného soužití a autor mezi ně řadí sekundární (labilní) mužskost, touhu ženy, emoce a roli ženy-matky. Kvůli sekundární mužskosti si muži musí dokazovat svou mužnost soutěžením s ostatními muži. Touhu žen Poněšický spojuje s obavou z vydání se ženě a následné ztráty mužského já. Zároveň bojují s vnitřním přáním opětovného spojení s matkou, které je v dětství s emocemi potlačeno. Propojením role ženy a matky, kdy žena vykonává veškeré domácí práce, je muž podmaňován a stává se nesamostatnou osobu neschopnou obejít se bez pomoci (Poněšický, 2004, s. 140 - 143).

4 Ženy a muži v současné společnosti

4.1 Tradiční společnost versus moderní společnost

V uplynulých třech stoletích prošla společnost vývojem od tradiční k moderní formě a každou charakterizují odlišné prvky. Tradiční společnost nepodporuje změny, naopak moderní považuje změny za dynamickou sílu a spolupráce stojí na dobrovolnosti, nikoli na donucení (Keller, 2004, s. 9). Tradiční společnost vykazuje vysoký stupeň stability sociální struktury a systému, její definování sociální reality brání provedení změn ve společnosti (Berger, Luckmann, 1999, s. 122). Ferdinand Tönnies rozděloval společnost podle typologie *Gemeinschaft* a *Gesellschaft*. *Gemeinschaft* označuje tradiční společnost vyznačující se pospolitostí založenou na citových vazbách a malých skupinách. Je protikladem *Gesellschaft*, moderní společnosti s neosobními vazbami navazovanými kvůli zisku. Podobnou typologii vytvořil Émile Durkheim, který rozdělil společnost dle solidarity na mechanickou (prvek společnosti tradiční) a organickou (typická pro společnost moderní) (Keller, 2004, s. 13).

Vývoj od tradiční k moderní společnosti a výrazné celospolečenské změny započala průmyslová revoluce v 18. a 19. století. S rozvojem průmyslu se obyvatelé přesunovali do měst, kde pracovali v nezemědělských sférách. Společnost se začala výrazněji členit a individualizovat (Janošová, 2008, s. 13). Město představovalo symbol pokroku a sociálního vzestupu⁴³. S přesunem do měst se zprětrhaly tradiční vazby na příbuzné a sousedy, vazby na komunitu a také pevné mechanismy kontroly (Keller, 2004, s. 42). Prostor se pomyslně dělil na soukromý a veřejný a podle nich byly rozděleny i role v rodině. V prostoru veřejném působil muž, žena se pohybovala výhradně v prostoru soukromém (Valdrová, 2004, s. 43). Pracovaly jen ženy chudé, považované za levnou pracovní sílu, a ty, jejichž pracovní sílu považovala společnost za nezbytnou (Basowová, 1986, s. 101)⁴⁴.

⁴³ S postupující modernizací se tento vývoj zvrátil a důkazem ekonomického vzestupu se stalo navracení na venkov (Keller, 2004, s. 42).

⁴⁴ Rozdělení na privátní a soukromou sféru bylo přeneseno i na globální a lokální rozměr, kdy vše globální je spojováno s maskulinitou a charakterizováno jako mobilní, proměnlivé, kosmopolitní a moderní. Lokální je naopak spojeno s feminitou a jistou neměnností, tradičností a domovem (Kolářová, 2009, s. 82). Celá společnost byla ovlivněna změnou materiální existence, která přinesla změnu systému hodnot. Lidé se začali zajímat o svou vlastní individualitu a svobodu, začali využívat nové prostředky pro komunikaci, svá zázemí přesunovali do urbanizovaných prostředí (Valdrová, 2004, s. 43).

4.1.1 Venkovské a městské prostředí

Podle sociálních systémů *Gemeinschaft* a *Gesellschaft* Ferdinanda Tönniese lze rozlišovat i prostor venkovský a městský. Venkov svými charakteristickými rysy odpovídá systému *Gemeinschaft*, který se pojí s pospolitostí, mechanickou solidaritou, lidovostí, posvátností, vírou a orientací na tradice a zvyky jako nástroje kontroly společnosti. Městské prostředí se vyznačuje solidaritou organickou, odklonem od posvátnosti k profánnosti a k racionálnímu uvažování, soustředěním na vlastní zájmy a vztahy na základě smluvních aktů. Kontrolu společnosti zajišťuje právo (Velký sociologický slovník, 1996, s. 338, 1380).

Pro český venkovský prostor je charakteristická rozdrobená soustava a značná diferencovanost. Od roku 1994 se počet obcí pohybuje okolo 6 250 (6 253 k 1. 1. 2014)⁴⁵ a přibližně u 60% z nich počet obyvatel nepřekračuje 500 (Maříková, 2004, s. 2). Pojmy venkov či venkovská vesnice česká legislativa neobsahuje a sídelní struktura se rozlišuje na městská a "neměstská" sídla podle počtu obyvatel (městské sídlo nad 2 000, nověji nad 3 000 obyvatel)⁴⁶ a geografické polohy vůči regionálnímu centru. Lze tak odvodit, že sídlo, které není městské, je venkovské (Perlín, 2010, s. 162, 165).

Venkov v širším pojetí představuje obydlený prostor, který se nachází mimo prostředí města a kde se odlišně vyvíjí socioekonomické i sociokulturní prostředí. V užším pojetí je venkov chápán jako oblast s nízkou hustotou osídlení, ve které převažuje obživa zemědělstvím či lesnictvím. Tradiční orientace venkova na zemědělství vychází z charakteristického způsobu života v souznění s přírodou, dnes je ale obživou pro výrazně menší část venkovské populace (Chromý, 2011, s. 26). Základní typologie rozděluje venkovská sídla do tří typů: venkov v zázemí velkých měst, kde dochází k nejvýraznějšímu sblížení charakteristik města a venkova, nerozvojový venkov a moravský venkov (Perlín, 2010, s. 181).

Sociální struktura venkovského prostředí, označovaná jako tzv. venkovská komunita, je považovaná za protiklad komunity městské a vyznačuje se výraznější sociální závislostí, omezenými profesními možnostmi a jejich nízkou variabilitou či omezenou sociální mobilitou. Prostor venkova neinklinuje k častým a výrazným sociálním změnám, naopak se orientuje na tradice a tradiční struktury. V minulosti se venkov považoval za kulturně izolované prostředí s nízkou civilizovaností. V současnosti však dochází ke sblížení

⁴⁵ Český statistický úřad, online.

⁴⁶ Perlín, 2009, online.

venkovského a městského prostředí, tradiční charakteristiky obou prostředí se začínají rozměňovat a propojovat (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1380).

Komunity v některých městských čtvrtích navazují vztahy typické spíše pro vesnické prostředí, ale město jako celek se považuje za místo s vysokou koncentrací lidí v těsné blízkosti, kteří se navzájem neznají a navazují neosobní vztahy především za určitým osobním účelem. Tempo života je ve srovnání s vesnickým rychlejší, dynamické, obyvatelé mobilnější. V městském prostředí se rozvíjí kultura (Giddens, 1999, s. 447, 451) a celá ekonomika. Obyvatelé se nesoustředí do zemědělství, ale do průmyslové výroby a služeb s vysokou mírou dělby práce a specializace (Keller, 2004, s. 110).

Výzkum venkova se od dřívějšího socioekonomického zaměření přesunul k sociokulturním, institucionálním a environmentálním proměnám prostředí v reakci na negativní důsledky působení městského prostředí (Chromý, 2011, s. 27). Společnost dnes chápe venkov jako prostor zdravého životního prostředí a snaží se uzpůsobit postupující urbanizaci tak, aby zůstal venkovský prostor zachován, v některých evropských regionech dochází k citelné rehabilitaci venkovských oblastí (Velký sociologický slovník, s. 1381). Příroda, venkovské klidné a tiché prostředí a zdravý život řadí obyvatelé k hlavním pozitivům života ve venkovském prostředí. Další faktory jako mezilidské vztahy či soukromí zpravidla hodnotí část obyvatel jako pozitivní a část jako negativní aspekty života na venkově (Maříková, 2004, s. 9 - 10).

Výzkumy týkající se genderové problematiky analyzované pro účely této diplomové práce se většinou zaměřují na celou populaci, tedy na populaci venkovskou i městskou. Empirická část diplomové práce se zaměřuje pouze na venkovské prostředí a nabízí tak srovnání tohoto segmentu s celou populací.

4.2 Spory o konstrukt feminity a maskulinity

Postavení žen v každé civilizaci se vyznačuje odlišným charakterem a je svým způsobem unikátní, jeho úroveň a vzájemný vztah žen a mužů pak svědčí o úrovni civilizace a napovídá o možnosti zavedení či nezavedení demokracie ve společnosti. Právě demokratické vlády aktivněji uspokojují veřejné potřeby společnosti, které vedou k vyšší rovnoprávnosti mužů a žen a k udržování mravního principu a spravedlnosti (Tomeš, 2009, s. 37, 41, 44).

Počátky lidstva díky archeologickým a paleontologickým nálezům dokládají uctívání žen jako nositelek života v prvobytně-pospolných společnostech. Nalezené sošky a malby odkazují na existenci kultu plodnosti (Tomeš, 2009, s. 28 - 29). Předpokládá se, že tehdejší společnost se vyznačovala matrilinearitou, ale ženám pravděpodobně nepřiznávala vyšší společenský status. Kvůli dělbě práce ani jedno pohlaví nedominovalo (Karsten, 2006, s. 146 - 147). Starověká náboženství se vyznačovala božstvem složeným z mužů i žen. Ženy měly obecně silné postavení (Valdrová, 2004, 152), ale v mnohém zůstávalo na úrovni otroků, kteří v přísné hierarchii antického Řecka stáli na nejnižším stupni (Tomeš, 2009, s. 31).

S příchodem judaismu jako monoteistického náboženství ztělesňovala božstvo pouze jedna osoba, muž. Vznikající křesťanství zahrnuje do svého učení i některé prvky judaismu, tedy i učení o ženách jako podřízených bytostech. Tak došlo k postupnému podřizování žen, převaze mužů a posunu k patrilinearitě (Valdrová, 2004, s. 152 - 153).

Ve vzdělaných kruzích Evropy se od středověku do 20. století s menší či větší intenzitou rozvíjely diskuze na téma konstruktů feminity a maskulinity. Ve sporu, který přetrvává dodnes, nešlo pouze o ženy, ale také o muže, protože se vždy zdůrazňovala dichotomie obou pohlaví, někdy popisována jako neúplnost muže bez ženy a naopak. Tato párovost zároveň usnadňovala definování obou sociálních pohlaví a sociálních rolí (Lenderová et al., 2009, s. 20).

Nejtěžejnější diskuze o rozdílech mezi muži a ženami probíhaly v období druhé poloviny 16. století až první poloviny 17. století, druhé poloviny 19. století a 20. století (Oakleyová, 2000, s. 15). Osvaldová uvádí jako důležitý mezník 18. století, kdy v Severní Americe probíhala válka o nezávislost tamních osad a v Evropě Velká francouzská revoluce. V těchto dobách se proměňovaly zavedené tradiční role mužů a žen, zejména v období konfliktů ženy mnohdy musely převzít mužské role (Osvaldová, 2004, s. 17). S druhou polovinou 19. století a druhou polovinou 20. století se pojí významná ženská hnutí, jejichž snahou je dořešit problémy postavení žen ve společnosti (Oakleyová, 2000, s. 15).

4.2.1 Vliv církve na konstrukt feminity a maskulinity

S procesem uvědomování si vlastních individuálních zájmů a vydělování se z kolektivního vědomí se zrodila světová náboženství, z nichž pouze polyteismus zachovával rovnost pohlaví (Tomeš, 2009, s. 29). Výraznou roli při utváření nerovnosti pohlaví a posunu k patrilinearitě sehrálo křesťanství, jehož představitelé vycházeli z výkladu Genesis, prvního

spisu Bible, kde nacházeli vysvětlení a důvody nadřazenosti muže nad ženou. Vycházeli z textů o stvoření člověka, stvoření Evy z Adamova žebra, Evině provinění utržením a snědením jablka ze stromu poznání. Tento výklad podle nich dokazoval hříšnost žen a byl ve shodě s antickým věděním o ženině podřízení od přírody (Lenderová et al., 2009, s. 21, 22, 25). Nicméně některé texty Nového zákona podporují zrovnoprávnění žen a mužů. Tato rovnost byla vykládána jako rovnost pohlaví před Bohem (Valdrová, 2004, s. 156, 158).

V křesťanství se v minulosti vymežil kult Marie. Mariánský kult, který ovlivnila lidová víra a částečně také antická postava bohyně plodnosti, je součástí dogmatu o neposkvrněném početí a vyvarování se všech hříchů. Ani tento kult neproměnil ženský status podřízenosti. Mariánský kult a antické civilizace ukazují, že ani uctívání žen-bohyň nemusí ženám zajistit dominantnější postavení ve společnosti (Valdrová, 2004, s. 161 - 163).

4.3 Vývoj vnímání žen a jejich rolí

Na přelomu 16. a 17. století se ženy snažily především udržet svá omezená práva, ne bojovat za jejich rozšíření (Oakleyová, 2000, s. 16)⁴⁷. V následujícím období osvícenství docházelo k prvním stěžejním racionálním diskuzím (Lenderová et al., 2009, s. 33) a posunu v rovnoprávnosti mužů a žen především v oblasti obchodu a podnikání. Pokud tehdy jakákoli žena vlastnila živnost, požívala stejné svobody, ale zároveň i odpovědnosti jako muži (Oakleyová, 2000, s. 15). Obchodování se otevřelo ženám v Evropě západní⁴⁸, ve střední byl trh práce a možné uplatnění žen na něm zapovězen. Ještě na počátku 19. století, kdy ve střední Evropě probíhala modernizace v rámci průmyslové revoluce, se pouze debatovalo o možném zapojení žen do pracovního procesu (Lenderová et al., 2009, s. 35, 51).

Po odklonu od náboženského pojetí podřízenosti žen v době osvícenství se rozdíl mezi pohlavími se hledaly v přírodě pomocí vědy a vědeckých poznatků. Na lidská těla se přestalo pohlížet jako na totožné entity a s rozvojem lékařství se začaly zdůrazňovat

⁴⁷ V Anglii v této době vycházely brožury zabývající se tématem mužských a ženských rolí a jejich proměnlivosti. Hic Mulier: Or, the Man-woman: Being a Medicine to cure the Coltish Disease of the Staggers in the Masculine-Feminines of our Times (Hic Mulier neboli mužatka: lék proti hříběcí jankovitosti dnešních pomužštělých žen) byla protestem proti tehdejšímu hnutí osvobozených žen. Autor kritizoval nezávislé vystupování žen zejména kvůli strachu z rozbití manželského a domácího štěstí. Haec Vir: Or the Womanish-Man (Haec Vir neboli zženštillec) naopak podporovala hnutí emancipovaných žen. Dle autorky se ženy rodí stejně svobodně jako muži a mají právo žít stejně svobodně jako oni. Upírání této svobody je srovnatelné s otrokářstvím (Oakleyová, 2000, s. 16).

⁴⁸ Výrazně změny v zaměstnání amerických i evropských žen přineslo 18. století, kdy v Americe proběhla válka osad za nezávislost a ve Francii začala pádem Bastily Velká francouzská revoluce, jejíž myšlenkou byla nejen sociální rovnost občanů, ale také rovnost mužů a žen. Tváří boje za ženská práva se stala Olympe de Gouges, krátce po konci revoluce byla za svou aktivitu popravena (Osvaldová, 2004, s. 17 - 19, 22). Revoluci vybojovaná práva ženám brzy odebral Napoleonův zákoník Code civil z roku 1804, který je plně podřízoval mužům. Inspirovala se jím většina zemí střední Evropy (Lenderová et al., 2009, s. 45).

biologické odlišnosti mužů a žen, které dokládaly a vytvářely společenské rozdíly (Lenderová et al., 2009, s. 49).

Nejdříve začaly vnímat své společenské postavení a předsudky o svém pohlaví vzdělané ženy, které si uvědomovaly nepřímou úměrnost mezi nerovnoprávností, nesvobodou a úrovní demokracie. Vzdělání a výchova se tak v 19. století staly nezbytnými aspekty emancipace a pomáhaly k duševní a ekonomické rovnocennosti a samostatnosti, i když střední vrstvy dlouho považovaly zaměstnání jen jako možné východisko z nouze (Tomeš, 2009, s. 40, 52). Ženy mohly pracovat, ale jen v oblastech pečovatelských, vychovatelských, zdravotnických a oborů souvisejících s domácností (Osvaldová, 2004, s. 26).

V českém prostředí souviselo s konstruktem feminity také osvojení si českého jazyka a znalosti o vlasti. České ženy se tak ztotožňovaly nejen s rolí typické ženy, tedy manželky a hospodyně, ale také s rolí češství. V době národního obrození od 80. let 18. století do poloviny 19. století se staly výraznými spojenkyněmi ve snaze obnovit český národ. Konstrukt feminity na českém území tak procházel odlišným vývojem než ve zbytku Evropy a v Americe. Při vzniku Československé republiky v roce 1918 se projednávaly normy týkající se žen a Národní shromáždění uzákonilo rovnoprávnost mužů a žen jako jeden z prvních zákonodárných orgánů světa. Citelně se o zrovnoprávnění zasadil první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, v souvislosti s emancipací označovaný jako rozhodný feministka (Lenderová et al., 2009, s. 52 - 54)⁴⁹.

4.4 Rodina v tradiční a moderní společnosti

Evropská rodina se po dlouhá staletí vyznačovala tradičním modelem, ve kterém otec jako hlava rodiny zaopatřoval a ochraňoval rodinu, rozhodoval o všech jejích členech, jejich právech a vystupoval za ně. Žena nacházela uplatnění v domácnosti a v péči o děti, její role nebyla natolik výrazná jako otcova. Ženská práce se však cenila stejně jako mužská. Většina obyvatel žila na venkově, živila se zemědělstvím a do obživy se zapojovali všichni členové rodiny, tedy i ženy (Valdrová, 2004, s. 26, 42). Tradiční společnost si nepotrpěla na změny

⁴⁹ Autority bojující za rovnoprávnost žen a mužů v českých zemích neútočily na muže, šlo jim vždy spíše o zlepšení postavení žen a jejich uplatnění v občanském životě. Vliv na tuto umírněnost mělo působení žen v době národního obrození a vzniku první republiky a zapojení významných mužských autorit v otázce emancipace, například Vojty Náprstka nebo Tomáše Garrigua Masaryka. Mezi průkopnice české emancipace jsou řazeny spisovatelky Božena Němcová, Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská, Teréza Nováková či senátorka Františka Plamínková. Ještě před nimi byla nejvýraznější osobností Magdalena Dobromila Rettigová, která jim svou tvorbou a názory připravila prostor (Osvaldová, 2004, s. 23 - 24). Nemalý vliv na zrovnoprávnění mužů a žen měl první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, v souvislosti s emancipací označovaný jako rozhodný feministka (Lenderová et al. 2009, s. 46), který na genderové vztahy nahlížel jako na základní strukturu dynamické společnosti, kterou utváří dynamika vztahů. Ty by podle něj měly být v rovině horizontální, založené na partnerství a spolupráci. Jen tak lze dosáhnout demokracie a rovnoprávnosti. Zdůrazňoval, že muž a žena jsou si rovni, ale tato rovnost se nerovná totožnosti (Kálnická, 2010, s. 75 - 77).

a podporovala tradiční rituály ve všech směrech. Moc nekontrolovala celé území a do poměrů domácností zasahovala sporadicky, kontrolu jednání svých členů prováděla sama společnost (Keller, 2004, s. 9).

Tato všudypřítomná schopnost společenské sebekontroly se s nástupem moderní společnosti začala vytrácet. Během průmyslové revoluce v 18. a 19. století se společnost začala individualizovat a členit, zprerhaly se tradiční vazby. Někteří autoři popisují moderní společnost jako emancipované období osvobozující člověka, jiní ji shledávají manipulativní a silně disciplinovanou. Oba názory vystihují skutečnou ambivalentnost moderní společnosti, která poskytuje lidstvu svobodu, ale zároveň smazává dřívější osobní vazby a zdůrazňuje centralizovanou moc. Někteří autoři upozorňují na anomii, nekontrolovatelnost a nejistotu kvůli sklonům ke změnám a posunování bariér v moderní společnosti (Keller, 2004, s. 9, 19, 32, 39).

Proměna společnosti působila i na model rodiny. V tradiční společnosti představovala rodina základní sociální jednotku, která o sobě sama rozhodovala a byla soběstačná. Ve společnosti moderní začal stát důsledněji kontrolovat život občanů a převzal některé funkce rodiny (Keller, 2004, s. 195). Moderní rodina se odklonila od rozvětvené patriarchálně organizované rodiny k malé a pohyblivé (Karsten, 2006, s. 148). Odtrhla se od širšího příbuzenstva a od sousedství, které ji do jisté míry svazovaly pravidly. Tím se zvyšovala její závislost na institucích státu v oblastech, které dosud zajišťovalo nejbližší okolí rodiny a rodina sama. Mezi tyto moderní státní instituce patří škola či systém zdravotnictví (Valdrová, 2004, s. 43)⁵⁰.

Se změnou systému hodnot a postojů ke společenským rolím v současné společnosti se mění role v rodině a postoj k mateřství, které v minulosti představovalo vrchol života ženy. Dnes existuje více možností realizace (Karsten, 2006, s. 159). Mnoho žen, zejména vysokoškolsky vzdělané a zaměřující se na kariéru, mateřství odkládá, nebo ho vůbec neplánuje, některé odhady hovoří až o 20% dnešních mladých žen, které zůstanou bezdětné. Dítě bylo dříve hlavním pojitkem a smyslem partnerského vztahu, nyní se za důležitější považuje emoční vztah mezi partnery a pro společný život není potomek nezbytně nutný

⁵⁰ V moderní společnosti doznávají změn i vztahy a role uvnitř rodiny. V rámci genderové problematiky vykazuje rodina v sociální sféře značnou partnerskou a generační nerovnost, kterou sama nejen podporuje, ale zároveň vytváří a rozšiřuje dál výchovou (Maříková, 2000, s. 10). V Evropě se rodiče z hlediska svých sociálních rolí považují za osoby rozdílné, ale zároveň doplňující se pro dosažení harmonie v rodině. Model rodiny nabývá rozličných forem, protože jej každá rodina uzpůsobuje dle svých možností a požadavků. V tradičním modelu má být otec nositelem autority a zároveň ochráncem a živitelem. Matka zastupuje emocionální prvek, poskytuje citovou jistotu ostatních členů a projevuje lásku. Tyto normy se dnes považují za svazující a omezující (Valdrová, 2004, s. 45).

(Valdrová, 2004, s. 43 - 44, 47 - 48). Některým jedincům vyhovuje seberealizace v partnerství, případně v náročném zaměstnání (Karsten, 2006, s. 159)⁵¹.

Názory na model rodiny a aspekty rodinného života nabývají odlišných podob v rurálním a urbánním prostředí, uvažování jejich obyvatel se pohybuje v binárních opozicích. Město představuje moderní místo pokroku a svobody, vesnice je naopak spojována s tradičností a nesvobodou (Zábrodská, 2009, s. 87 - 88). Zajímavé výsledky přinesly ankety v letech 1993 a 1994 v denících Mladá fronta DNES a Zemědělské noviny. Čtenáři měli definovat událost v rodině, která by jim působila největší potěšení. Obyvatelé měst považovali za radostnější událost finanční příjem, naopak obyvatelé venkova hodnotili jako nejradostnější událost narození potomka (Fialová, 1995, s. 36 - 37).

Rodiny v zemích střední a východní Evropy, kde od poloviny 50. let 20. století vládl komunistický režim, procházely odlišným vývojem než rodiny v západních zemích. Společenský život se zde přesunul do soukromí, rodina udržovala osobní důstojnost jejích členů, poskytovala výchovnou a svépomocnou funkci. Typická dělba rolí v moderní rodině a společnosti se v této době neuplatňovala (Osvaldová, 2004, s. 40). Společenské nerovnosti mezi pohlavími uměle potlačovala sociální politika, když každý občan musel být zaměstnán, tedy i ženy (Janošová, 2008, s. 15). Po válce české a slovenské ženy společnost nenutila vrátit se do domácnosti a nemusely bojovat za právo na volný přístup k zaměstnání jako ženy ze západní Evropy, ekonomicky aktivních bylo 94 - 97% žen (Fialová, 1995, s. 12)⁵².

Po pádu režimu začaly rodiny náhle procházet dynamickou proměnou, která v západních zemích probíhala plynuleji od války. Měnilo se jednání ve výchově, ekonomice, spotřebě či demografii. Populaci se otevřely možnosti globalizovaného světa - studium v zahraničí, podnikání, cestování, ale také větší odpovědnost za vlastní budoucnost (Fialová, 1995, s. 1 - 2, 15, 37).

Globalizace zvyšuje závislost zemí a proměňuje nerovnosti mezi státy a jejich obyvateli. V rámci genderových nerovností se zdůrazňuje nerovnoměrné rozložení privilegií a zvýhodnění. Ženy jsou výrazně méně zastoupeny ve vedoucích, rozhodovacích

⁵¹ V 19. století se dítě považovalo za pokračovatele rodu a povinností rodičů bylo zaopatřit ho majetkem. Po druhé světové válce se na dítě začalo pohlížet jako na bezbrannou osobu, které se musí poskytovat láska a péče. Pro rodiče se dítě stalo smyslem života, a aby dokázali zajistit veškerý komfort, snižoval se počet potomků z původních průměrných čtyř až pěti na tři a méně dětí na rodinu (Valdrová, 2004, s. 43 - 44). Nižší počet dětí v rodině ovlivňuje podmínky jejich socializace, s nejhorsími podmínkami se potýkají jedináčci, na které se rodiče pevně fixují, ale sourozence nenahradí. V početnějších rodinách se vytváří příznivější klima pro spolupráci, porozumění druhému pohlaví a pochopení společenských rolí (Fialová, 1995, s. 30, 33).

⁵² Odlišný společensko-politický vývoj v Evropě a Americe přinesl odlišný vývoj rolí mužů a žen. Ženy v Evropě musely během 2. světové války nahrazovat muže v profesích, které jim byly zapovězené. Po konci války se začala znovu uplatňovat představa ženy v domácnosti a pečující o děti (Janošová, 2008, s. 15). Až s příchodem ekonomického rozvoje se začaly navracet do pracovního procesu, nejčastěji ale na nižší pracovní pozice. V 70. a 80. letech se začaly na vyšších pracovních pozicích uplatňovat ženy s vyšším vzděláním. V 90. letech se již dostávaly na významné pozice (Maříková, 2000, s. 83 - 84). Evropské ženy tak nepocitovaly a nepocitují výrazné vytlačování své osoby z veřejného života jako ženy v Americe. I proto došlo v 60. letech ke zrodu hnutí za práva žen právě na americké půdě, kde měly ženy potřebu dosáhnout svého společenského uznání (Janošová, 2008, s. 15 - 16).

a mocenských funkcích. V parlamentech demokratických zemí celého světa působí přibližně 13% žen a jako hlava státu byla ustavena pouhá 4% žen. (Kolářová, 2009, s. 83 - 85)⁵³. Za hlavní důvod se považuje především odlišný socializační proces. Ženská výchova spočívá na vlastnostech, které se jeví jako nevhodné pro výkon mocenské funkce a považují se za rizikové ze socioekonomického pohledu (viz odd. 3.3, s. 24) (Janošová, 2008, s. 18)⁵⁴.

Nezbytnost muže jako hlavy rodiny se výrazně marginalizuje. Na úkor otce jako nejdůležitější osoby v rodině se zdůrazňuje matka a mateřství (Valdrová, 2004, s. 44). Tradiční společnost stála na komplementaritě členů, moderní přešla k universalismu a zastupitelnosti muže i ženy, rodinné prostředí se vyznačuje komplementaritou s dominantní rolí ženy. Muži tráví více času v zaměstnání a ženy je musí v domácnosti nahradit, řešit místo nich problémy a rozhodovat (Janošová, 2008, s. 20 - 21). Ženy pronikají do dříve typicky mužských oblastí a jejich výdělek se stává nezbytnou součástí rodinného rozpočtu, muži tak ztrácí roli živitele. Vyšší zaměstnanost žen, která mění vztahy mezi partnery i rodiči s dětmi, vede k genderové rovnosti jen zdánlivě. Příčinou rovnosti je spíše oslabená role mužů v rodině (Kolářová, 2009, s. 100)⁵⁵.

Otcovská identita se "degenderizuje". Otcové hledají novou rovinu vztahů s dětmi, vystupují jako vnímavější, empatičtí, podporující a zohledňují emoční a vztahové potřeby, ne materiální (Janošová, 2008, s. 181). Nová sociální role nemusí být pro muže dostatečně zřetelná a někteří sociologové hovoří o současné krizi maskulinity⁵⁶ (Tomeš, 2009, s. 20). Tento proces feminizace mužů, který ovlivňují média, reklama, feministické hnutí a další faktory, oslabuje přirozenost mužství⁵⁷ a vytváří společnost zmatených hodnot (Osvaldová, 2004, s. 78 - 79).

⁵³ Přestože feministické teoretičky kritizují proces globalizace jako produkt mužských elit pro zvýšení jejich moci a privilegií a ženy vnímají jako ty, které globalizací pouze ztrácí, skutečnost je složitější (Kolářová, 2009, s. 83 - 85). I muži s rozvojem moderní společnosti a globalizace ztrácejí, protože privilegia planoucí z patriarchální společnosti získává jen úzký okruh lidí (Kolářová, 2009, s. 100).

⁵⁴ Rozvoj globalizace omezuje sociálních služby a pomoc, což nejvíce působí na rodiny s dětmi. Původní představa volného trhu a kapitalistického růstu odstraňujících chudobu, která naopak sociální a genderové nerovnosti zdůraznila, ovlivnila hlavně ženy, které musí dříve poskytované služby nahrazovat (Kolářová, 2009, s. 97 - 98). Rodiny s dětmi nejčastěji řeší problémy v oblasti poskytování dávek při mateřské a rodičovské dovolené, které plynou z právní úpravy. S problémy se potýkají i v zaměstnání, kde existuje právní úprava, ale chybí praxe. Sem patří nedostatečná nabídka flexibilní pracovní doby pro rodiče s dětmi, špatně dostupné služby péče o dítě a nedostatek příležitostí rozvíjet profesní kvalifikaci během a po mateřské či rodičovské dovolené (Jaklová, Štěpánková, 2005, s. 6).

⁵⁵ Muži se s novou strukturou rolí v domácnosti a svou oslabenou pozicí hůře vyrovnávají a hůře se přizpůsobují i kvůli tendenci potlačovat emoce a neschopnosti mluvit o svých pocitech. Ženy se naopak s novými rolami sžívají rychleji a jsou ke změnám zažitých genderových struktur přístupnější a pohybují se v nich flexibilněji (Karsten, 2006, s. 155, 164).

⁵⁶ První krize maskulinity je spojována s koncem francouzského starého režimu v 18. století, kdy se muž posunul od role válečníka k muži salónu. Činnosti tradičně přisuzované ženám vykonávala u zámožnějších rodin placená síla (Kalinická, 2010, s. 44).

⁵⁷ Mužství s sebou nese i značné napětí, které může pro některé jedince být až na hranici únosnosti. Stres, vyvolaný neustálým tlakem na správné naplnění role, se častěji podepisuje na zdraví mužů než žen (Oakleyová, 2000, s. 157). Muži, zejména ze středních a vyšších vrstev, jsou častěji vystaveni existenciálnímu riziku. Na vině je tzv. hypermaskulinní očekávání, které označuje vysoké nároky kladené na muže (Janošová, 2008, s. 21 - 22).

SOUHRN TEORETICKÉ ČÁSTI

Problematika genderu patří k výrazným tématům současnosti, protože genderové rozdělení společnosti, genderové role a stereotypy ovlivňují soukromý i veřejný život všech jedinců. Genderové role a nerovnosti nabývají různých podob s ohledem na odlišný vývoj a podmínky v každé kultuře (Valdrová, 2004). Gender, někdy označovaný jako sociální či kulturní pohlaví, vytváří systém sociálních rolí a označuje vlastnosti, jednání, schopnosti, postoje a názory jednotlivce podle biologického pohlaví (Maříková, 2000; Velký sociologický slovník, 1996). Každé genderové roli se přisuzují charakteristické vlastnosti, zájmy, projev a jednání, kterým se jedinec během svého života učí a které ovlivňují jeho hodnoty, postoje, životní styl, vzdělání, profesi či příslušnost k populační skupině (Poněšický, 2004; Allport, 2004) a tradičně se na ně nahlíží jako na protiklady, což Basowová (1986) odmítá.

Podle některých vědců vycházejí sociální rozdíly a genderové role z biologických rozdílů, které působí na psychiku a schopnosti. Podle jiných vědců ovlivňuje výslednou genderovou identitu během procesu socializace kombinace psychologických, sociálních, kulturních i biologických faktorů (Poněšický, 2004). Oakleyová (2000) hodnotí jako stěžejní vliv kultury a výchovu rodičů, "typické" vlastnosti nepovažuje za vrozené. Čermáková (1982) označuje genderové role za nepřírozený a nezávazný stupeň vyvíjejících se sociálních vztahů, podle Zábrodské (2009) mění genderové role přímo aktéři společenské interakce během sociální interakce. Autorka se ztotožňuje s názorem, že gender jako sociální konstrukt nevyplývá z biologické podstaty jedince.

Za základního zprostředkovatele genderových rolí se považuje rodina (Janošová, 2008). Rodiče vychovávají děti podle pravidel a norem společnosti, předávají jim mužskou i ženskou verzi sociální reality s důrazem na verzi odpovídající biologickému pohlaví, se kterou se má dítě identifikovat, a směřují je k genderové roli. Tento proces se nazývá socializace (Berger, Luckmann, 1999). K dalším významným zprostředkovatelům genderových rolí se řadí pedagogičtí pracovníci, vrstevníci, média a obecně celá společnost (Basowová, 1986; Zábrodská, 2009).

Genderové role se pojí s řadou stereotypů, které se předávají zejména mezigeneračně a které Allport (2004) vysvětluje jako *silné přesvědčení spojené s kategorií, které má ospravedlnit a racionálně podložit lidské jednání a postoj vůči kategorii*. Genderové stereotypy, utvářené především na základě představy o odlišných schopnostech a vlastnostech

mužů a žen determinovaných biologickými rozdíly, se ve společnosti stále udržují a předávají, protože jejich vlastností je rezistentnost a obtížná vyvratitelnost (Basowová, 1986). Ovlivňují, jak společnost vnímá a pohlíží na muže a ženy kvůli jejich biologickému pohlaví (Janošová, 2008). Především ženy se potýkají s překážkami a omezeními ve vzájemně propojených oblastech pracovního a soukromého života, které způsobují stereotypní představy o femininní ženě jako starostlivé matce a hospodyně a maskulinním muži jako úspěšném profesionálovi (Valdrová, 2004).

V uplynulém 20. století prošlo postavení žen výraznou proměnou, ze sféry rodiny a domácnosti se přesunuly i do prostoru veřejného, získaly stejná práva a postavení jako muži, alespoň teoreticky. V minulosti podle norem tradiční společnosti příslušelo ženě starat se o domácnost a děti a být oporou svému muži, její působení na trhu práce bylo nepřipustné (Valdrová, 2004). I díky feministickému hnutí, první a druhé světové válce, během kterých ženy musely nahradit muže v "běžném" životě a zastat je v mnoha oblastech, si ženy vydobýly právo pracovat, volit a rozhodovat samy za sebe a své blízké (Osvaldová, 2004). Podle Valdové (2004) začala společnost zdůrazňovat roli matky a její mateřství, roli otce jako živitele a hlavy rodiny marginalizuje.

Prostředí venkova a města byla vždy považována za protikladné světy se specifickými znaky, které lze popisovat jako paralelní se znaky tradiční a moderní společnosti. V současnosti se však jejich charaktery stále více prolínají a ovlivňují. Venkov je typický svou sociální závislostí obyvatel, omezenou sociální mobilitou a orientací na tradice a tradiční struktury (Velký sociologický slovník, 1996). Anonymní prostředí města neumožňuje navazovat osobní vztahy a kontrolovat naplňování tradičních norem. Sociální změny tak probíhají v prostředí města dynamičtěji, na venkově se prosazují pomalu (Giddens, 1999). Kvůli odmítání sociálních změn a preferování spíše tradičních struktury dochází na venkově velmi pomalu k vyvracení nejen genderových stereotypů o femininní ženě a maskulinním muži, ale stereotypů obecně.

Jedincovy postoje a hodnoty ovlivňuje prostředí, kultura, výchova a také vzdělání. Vysokoškolsky vzdělané osoby dnes nejčastěji modifikují tradiční role muže a ženy a odmítají stereotypní představy o genderových rolích (Janošová, 2008; Maříková, 2000). I tyto osoby mají podíl na proměně sociálních struktur společnosti, otázkou ale je, zda mohou dosáhnout trvalé změny v uspořádání soukromého (i veřejného) života v jinak dosud tradičně zaměřené společnosti stojící na genderových stereotypech.

5 Sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů zabývajících se genderovou problematikou

Samotným rozhovorům s vybranými dotazovanými předchází sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů, které se zabývaly genderem, genderovými stereotypy a genderovými nerovnostmi v české společnosti. Bylo vybráno celkem osm výzkumů (viz tabulka č. 3 na s. 57) s ohledem na kritéria, která obsáhla témata genderové segregace a diskriminace na trhu práce, postavení žen a mužů ve společnosti a v domácnosti, genderových nerovností v soukromém i veřejném životě, uspořádání rodinného života a zobrazování žen, mužů a sociální reality v českých médiích.

Jednotlivé jevy ve vybraných výzkumech⁵⁸ byly autorkou této práce podrobeny sekundární a komparativní analýze dat a zahrnuty do čtyř oblastí - do oblasti pracovního života, oblasti domácnosti a domácích činností, oblasti péče a výchovy dětí a oblasti charakteristik žen a mužů⁵⁹. Autorka při analýze využila subjektivní hodnocení výskytu každého jevu v jednotlivých výzkumech. V případě, že jev patřil k prioritním tématům výzkumu, je v následujících tabulkách označen symbolem "xxx". Pokud se jev řadil k důležitým tématům celého výzkumu, autorka ho v analýze označuje "xx". Jestliže jev představoval pouze okrajové téma, je označen "x". V několika případech z výzkumu vyplývalo jasné vyvracení některého z vybraných jevů, což je v tabulkách zaznamenáno symboly "+++", pokud jev patřil k hlavnímu tématu výzkumu, symboly "++", pokud patřil k důležitým tématům, a "+", pokud jev představoval pouze okrajové téma. Autorka diplomové práce si je vědoma nedokonalosti označení jednotlivých jevů zvolenou symbolikou, ale nedokázala najít jiný vhodnější způsob hodnocení významnosti indikátorů, které referují o genderových jevech a stereotypech.

Tabulka č. 3 (viz s. 57) prezentuje základní údaje o osmi výzkumech, které byly vybrány pro sekundární a komparativní analýzu. U každého výzkumu je uveden oficiální název a označení, které autorka zvolila s ohledem na téma každého výzkumu a které bude používáno v následujícím textu, který se týká sekundární a komparativní analýzy. U každého

⁵⁸ V následujícím textu jsou jednotlivé výzkumy označovány jednoslovnými, jeden výzkum dvouslovným, názvy, které autorka zvolila s ohledem na téma každého výzkumu. Tabulka č. 3 (viz níže s. 57) zobrazuje oficiální názvy výzkumů a jejich odpovídající zvolené označení.

⁵⁹ Teoretická část diplomové práce prezentuje pět oblastí života - charakterní vlastnosti, zaměstnání, rodinný život, média a jazyk - ve kterých se tyto jevy, genderové stereotypy, objevují. V empirické části se autorka zaměřuje především na oblast zaměstnání mužů a žen a na rodinný život, který rozděluje na dvě související oblasti, na domácí činnosti a na péči o děti a jejich výchovu, a na oblast charakterních vlastností žen a mužů.

výzkumu je uveden projekt, v rámci kterého výzkum vznikl, a autoři, kteří se na jeho vzniku podíleli. Díky uvedenému roku uskutečnění každého výzkumu lze pozorovat možný vývoj genderové problematiky a pohledu na ni v čase. Poslední údaj představuje cíl každého výzkumu, který přibližuje a specifikuje, čím se výzkum zabývá a kam směřuje.

Tabulka č. 3: Základní údaje o vybraných komparovaných výzkumech

Název výzkumu	Projekt	Rok	Autor (Autoři)	Cíl	Označení výzkumu ⁵⁸
Trvalá nebo dočasná změna? Uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci	Změny uspořádání genderových rolí v rodině: participace v rodině a domácnosti po návratu muže z rodičovské dovolené zpět do práce	2006	Hana Maříková, Marta Vohlídalová	Odpovědět na otázku, zda v rodinách, kde se otcové zapojují do péče o děti v rané fázi jejich života, dochází k narušení genderových nerovností v rodině, nebo zda se spíše jedná jen o modifikaci daného status quo.	Otcové
Profese ženy a rodinné soužití	Profese ženy a rodinné soužití, rozdíly v názorech českých mužů a žen dvou věkových generací na roli ženy ve srovnání se situací v EU	2003	Hana Hašková, Alena Křížková, Martina Rašticová	Srovnání názorů na roli ženy v rodině a ve společnosti z pohledu vysokoškolských studentek a studentů a jejich rodičů.	Generace
Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita	Kombinace pracovního a rodinného života v perspektivě genderových vztahů, sociální a zaměstnavatelské politiky ČR	2005	Alena Křížková, Hana Maříková, Hana Hašková, Jana Bierzová	Zmapování situace a strategie kombinace pracovního a rodinného života rodičů v současnosti žijících s nezaopatřenými dětmi	Strategie
Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí	Procesy a zdroje genderových nerovností v pracovních drahách žen v souvislosti s proměnou české společnosti po roce 1989 a členstvím ČR v EU	2009	Alena Křížková, Marta Vohlídalová	Zkoumání postavení rodičů na pracovním trhu v genderové perspektivě.	Trh práce
Reprezentace různých forem rodinného a pracovního života v ženských a mužských časopisech	Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v ČR	2005	Paulína Tabery	Prozkoumat, jaké reprezentace rodinného partnerského a pracovního života se ve zkoumaných časopisech nacházejí	Časopisy
Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života	Souvislosti proměn pracovního trhu a forem soukromého, rodinného a partnerského života v ČR	2005	Radka Dudová, Šárka Hastrmanová, Hana Hašková, Hana Maříková, Hana Viznerová, Marta Vohlídalová	Odpovědět na otázku, jaká rizika přináší změny na pracovním trhu pro soukromý život individuí a jakými způsoby se prolíná pracovní život a oblast soukromí.	Proměny
Genderová segregace českého trhu práce: Kvantitativní a kvalitativní obraz	Procesy a zdroje genderových nerovností v pracovních drahách žen v souvislosti s proměnou české společnosti po roce 1989 a členstvím ČR v EU	2008	Alena Křížková, Zdeněk Sloboda	Představení segregace, její závažnosti a vlivu na genderovou nerovnost. Analýza obrazu pracujících žen v českých seriálech.	Segregace
Genderové nerovnosti v odměňování na stejné pracovní pozici: sociální vyloučení žen	Kombinace pracovního a rodinného života v perspektivě genderových vztahů, sociální a zaměstnavatelské politiky ČR	2008	Alena Křížková, Andrew M. Penner, Trond Petersen	Zjistit, zda v souvislosti se vstupem ČR do EU a se zavedením legislativních opatření regulujících genderovou rovnost, došlo ke změně ve výši mezd mezi pohlavími.	Odměňování

Zdroj: Vlastní zpracování dat vybraných výzkumů, 2015.

Tři vybrané výzkumy (Otcové, Strategie, Segregace)⁶⁰ se zaměřují na genderové role, které muži a ženy ve společnosti naplňují. Zjišťují, jak je konstruují a co je při tom ovlivňuje, jak muže a ženy tyto role ovlivňují a jak ovlivňují jejich soukromý a veřejný život. Výzkumy se zaměřují především na genderové role v rodině - žitel rodiny, hlava rodiny, pečující otec, pečující matka, hospodyně, žitelka. I když si některé z nich společnost spojuje spíše s jedním z pohlaví (žitel, hospodyně), ne každý jedinec se s rozdělením ztotožňuje, roli uzpůsobuje svým hodnotám a preferencím, ztotožňuje se s reverzní rolí. Vybrané výzkumy se zaměřují právě na konstruování genderových rolí, na jejich podobu a nakolik odpovídají podle výzkumů Strategie a Segregace v české společnosti nejrozšířenějšímu tradičnímu uspořádání. Výzkum Otcové přibližuje méně časté konstruování rolí v rodinách, kde o dítě pečují otcové a matky pokračují v kariéře a živí rodinu.

Pět výzkumů (Generace, Strategie, Trh práce, Časopisy, Proměny) se zabývá pracovním a rodinným životem a zjišťují, nakolik se propojují, jak spolu souvisí a jak se navzájem ovlivňují. Pro každého jedince představují tyto dvě oblasti významnou součást života, ale každý je umísťuje na odlišné místo ve svém osobním žebříčku hodnot a preferencí a každý nachází možnosti seberealizace jinde. Hodnocení rodiny a zaměstnání opět vychází z genderových stereotypů, podle kterých se obecně muži zaměřují na kariéru a ženy na rodinu. Výzkumy zjišťují, zda tyto stereotypy odpovídají realitě.

Výzkumy Segregace a Odměňování se zaměřují na genderovou segregaci trhu práce. Autoři výzkumů považují za její zásadní příčinu genderové stereotypy, hledají ale i další příčiny a také důsledky segregace. Rodinný a pracovní život spolu souvisí, nerovnosti v pracovním životě ovlivňují život rodinný a naopak. Výzkumy se věnují právě tomuto vztahu a hledají příčiny a důsledky genderových nerovností v zaměstnání i rodině.

Rodinný i pracovní život, vztahy a stereotypy, které se s nimi pojí, vycházejí zpravidla z představy o odlišných psychických i fyzických charakteristikách obou pohlaví. Všechny výzkumy se tedy nepřímou způsobou zabývají i stereotypní charakteristikou muže a ženy a jejich rolí v oblasti rodinného a pracovního života. Zmiňují nejčastější stereotypy o ženách a mužích, které souvisí se zaměstnáním a rodinou a zjišťují, jak tyto stereotypy ovlivňují životy jedinců, kdo je častěji odmítá a kdo se jimi naopak nechává nejvíce ovlivňovat.

Následující tabulka č. 4 (viz s. 59) upřesňuje informace vybraných komparovaných výzkumů. U každého výzkumu je specifikováno zaměření výzkumu. Vybrané výzkumy se

⁶⁰ Označení všech vybraných výzkumů, které autorka využívá pro účely sekundární a komparativní analýzy. Odpovídající označení každého výzkumu zobrazuje tabulka č. 3. na s. 57.

obecně zaměřují na konstruování sociálních rolí v rodině a ve společnosti, genderové nerovnosti ve veřejném a soukromém životě, vzájemný vztah veřejného a soukromého života a zobrazování ženy a muže v médiích.

Tabulka č. 4: Předmět výzkumu, lokalita a rozsah respondentů

Označení výzkumu*	Zaměření výzkumu	Lokalita	Výzkumný nástroj	Sběr dat	
				Muži	Ženy
Otcové	konstrukce a reflexe rodičovských a nerodičovských rolí, rodičovských a genderových identit a jejich narušování	Praha, Morava a další oblasti Čech	rozhovor	10	10
Generace	role ženy v rodině a ve společnosti, mateřská a otcovská výchova, participace v rodině a domácnosti	Praha, Brno	dotazník	272	280
Strategie	rodinné a pracovní role žen a mužů a jejich formování, souvislost podmínek pracovního trhu s genderovými stereotypy, plány a strategiemi rodičů	celorepublikový	dotazník	833	1 165
Trh práce	genderová (ne)rovnost na trhu práce ve vztahu k rodičovství a participaci rodičů na trhu práce	celorepublikový	dotazník	3 611	3 897
Časopisy	reprezentace mužů, žen, uspořádání rodinného, partnerského a profesního života v médiích	celorepublikový	studium dokumentů (články v "ženských" a "mužských" časopisech)	4**	11**
Proměny	vzájemná závislost proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného života, proměny podoby rodiny	celorepublikový	dotazník	2 788	2 732
Segregace	souvislost genderové segregace trhu práce s genderovými stereotypy a nerovnostmi v soukromém životě, zobrazování pracujících žen v médiích	celorepublikový	statistická a obsahová analýza	38 990***	36 023***
Odměňování	genderová segregace a stereotypizace trhu práce, platové rozdíly mezi muži a ženami jako hlavní indikátor genderových nerovností	celorepublikový	statistická analýza	1 532 687****	1 156 293****

Zdroj: Vlastní zpracování dat vybraných výzkumů, 2015.

* Autorka zvolila pro každý výzkum označení s ohledem na zaměření daného výzkumu. Toto označení používá v následujícím textu.

** Pro účely výzkumu byly vybrány 4 "mužské" časopisy a 11 "ženských" tištěných časopisů. Analýze byly podrobeny vybrané články z těchto časopisů vydaných během prvního čtvrtletí roku 2005.

*** Statistické analýze byla podrobena data Českého statistického úřadu za roky 2002 a 2008 o celkem 75 013 lidech (38 990 mužů a 36 023 žen). Obsahová analýza se zaměřila na celkem 6 českých seriálů vysílaných v první polovině roku 2008.

**** Ve výzkumu Odměňování byla statisticky analyzována data za první čtvrtletí let 1998, 2002 a 2004 o celkem 1 532 687 mužích a 1 156 293 ženách, která pro statistické účely ze zákona poskytují samotní zaměstnavatelé.

Šest výzkumů z osmi zpracovává data o obyvatelích z celé České republiky a nezaměřují se na specifickou či konkrétní oblast, například na městské či venkovské prostředí. Výjimku představuje výzkum zaměřený na Prahu a Brno, a výzkum, jehož respondenti pochází z Prahy, Moravy a blíže nespecifikovaných oblastí Čech. Rozhovory jako součást vlastního výzkumu této diplomové práce se zaměřují na obyvatele českého venkovského prostředí. Data ze specifického prostředí českého venkova tak mohou být srovnána s celorepublikovými výsledky.

Ve vybraných výzkumech převažuje použití dotazníku jako výzkumného nástroje, čemuž odpovídá také širší výzkumný vzorek. Dalšími výzkumnými nástroji jsou rozhovor, statistická analýza, obsahová analýza vybraných českých seriálů a studium dokumentů, v případě výzkumu analyzovaného pro účely této diplomové práce jde o studium článků ve vybraných "ženských" a "mužských" lifestylových⁶¹ časopisech.

5.1 Stereotypy o pracovním životě mužů a žen

V následujících kapitolách (5.1, 5.2, 5.3 a 5.4) již autorka diplomové práce komparuje sekundární data z vybraných představených výzkumů a komparuje je mezi sebou dle zvolených kritérií, které vyjmenovala výše (viz úvod kapitoly 5, s. 56). Jednotlivé oddíly vždy odpovídají jednomu zvolenému komparovanému kritériu (oblast pracovního života v kapitole 5.1, oblast domácnosti a domácích činností v kapitole 5.2, oblast péče o děti a jejich výchovy v kapitole 5.3 a oblast charakteristiky ženy a muže a jejich rolí v kapitole 5.4). Subjektivní hodnocení výskytu stereotypů ve zvolených výzkumech odpovídá subjektivnímu hodnocení autorky diplomové práce a jeho hodnoty jsou objasněny výše (viz úvod kapitoly 5., s. 56).

Tabulka č. 5: Charakteristika stereotypu o pracovním životě mužů a žen

Výzkum	vhodná a nevhodná zaměstnání pro muže a ženy	narušení charakteristiky stereotypu o vhodných a nevhodných zaměstnání	povolení s vyšší koncentrací žen jako méně hodnotná	nedostatečné zkušenosti a kvalifikace žen	ženy považují zaměstnání za pouhou nutnost k obživě	muži se orientují na zaměstnání a kariéru	negativní hodnocení profesně úspěšných žen	nemožná harmonizace rodinného a pracovního života
Otcové					xx	xxx	x	xx
Generace	x				xx		x	x
Strategie	x	x	x	x	xx	xx		xxx
Trh práce	x			xx	xx	xx		x
Časopisy	xx			xx		xxx		xxx
Proměny	xx		x		xx	xx		xxx
Segregace	xxx	xx	xx	x	xxx	xx	xxx	xxx
Odměňování	x		xx	xx		x		
Suma symbolů	11	3	6	8	13	15	5	16

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

K nejrozšířenějším genderovým stereotypům v oblasti zaměstnání mužů a žen patří stereotyp o orientaci žen na rodinu a domácnost a orientaci mužů na kariéru a zaměstnání. S nimi se pojí stereotypy o ženách jako méně produktivních a ambiciózních pracovnících a naopak o mužích jako lepších, produktivnějších a ambicióznějších pracovnících. Od těchto

⁶¹ Časopisy označované jako lifestylové prezentují a podporují různé životní postoje a životní styl (Tabery, 2007, s. 19).

stereotypů se odvíjí převážná část nerovností na trhu práce. Rozlišování zaměstnání na mužská a ženská, soustředění žen a mužů do různých tržních segmentů a pozic se objevuje téměř ve všech analyzovaných výzkumech, které tak potvrzují genderovou segregaci trhu práce (srovnání viz tabulka č. 5, s. 60). Výzkum **Segregace** uvádí, že z celkových 107 kategorií zaměstnání, která byla statisticky zpracována, se polovina pracujících žen soustředí v deseti kategoriích⁶² a osm z nich lze označit za feminizovaná. Stejně tak se polovina zaměstnaných mužů soustředí do jiných deseti kategorií a dominují osmi z nich.

Jedním z důvodů soustředění mužů a žen do určitých oborů a na určitých pracovních pozicích je podle výzkumu **Strategie** přesvědčení zaměstnavatelů o menší spolehlivosti žen, jejich nižší produktivitě, flexibilitě a nestabilitě (**Segregace**). Proto se ženy dle výzkumu **Trh práce** soustředí na pozicích a v oborech s nižší prestiží a hůře finančně ohodnocených (**Proměny**) (viz níže tabulka č. 6, s. 63)⁶³. Podle výzkumu **Segregace** se dokonce někteří muži obávají "znehodnocení" pozice, kde působí žena, o čemž se zmiňuje i Maříková (viz kapitola 3.5.2, s. 36 - 38)⁶⁴.

Dle závěrů výzkumu **Segregace** jsou genderové nerovnosti na trhu práce důsledkem soustředění žen a mužů do určitých zaměstnání a pracovních pozic⁶⁵, odlišných smluvních a pracovních podmínek a podle výzkumu **Strategie** především genderových stereotypů, celkové struktury trhu, politiky státu a zaměstnavatelů a péče o děti a domácnost.

Výzkum **Proměny** považuje soustředění žen a mužů do určitých zaměstnání a pracovních pozic za genderovou nerovnost trhu práce a zároveň příčinu této nerovnosti (viz tabulka č. 6, s. 63). Podle výzkumu **Trh práce** lze zaměstnání rozlišovat na ta s převahou žen a s převahou mužů i podle formy zaměstnání. V oborech, kde se soustředí muži, se objevují flexibilnější formy zaměstnání (např. manažer, vedoucí, technický pracovník), zaměstnání s převahou žen charakterizuje převážně pevně stanovená pracovní doba a stabilní místo výkonu zaměstnání (např. administrativní pracovnice, učitelka)⁶⁶.

Rodiče-respondenti výzkumu **Generace** rozlišují zaměstnání vhodná pro muže a ženy (viz tabulka č. 5, s. 60) podle aspektů každého ze zaměstnání. Matky považují při výběru

⁶² K zaměstnáním označovaným jako ženská patří zdravotní sestra, administrativní pracovnice, učitelka a recepční. K zaměstnáním, ve kterých dominují muži, patří vedoucí a technický pracovník, politik a manažer.

⁶³ Výzkum **Odměňování** uvádí, že ženy působí převážně v sektoru služeb, který nabízí méně příležitostí ke kariérnímu růstu, tedy i méně příležitostí k růstu platu a růstu prestižnosti.

⁶⁴ Stereotyp vhodných a nevhodných zaměstnání pro muže a ženy narušují některé české seriály (**Segregace**), ve kterých se objevuje několik žen v nefeminizovaných povoláních (např. šéfredaktorka, starostka, majitelka nemocnice, ředitelka, vedoucí marketingu). Jinak v českých seriálech zpravidla vystupují ženy v tradičních rolích. O svém zaměstnání nemluví, považují ho spíše za nutnou součást života a soustředí se na rodinu a osobní vztahy.

⁶⁵ Výzkum **Odměňování** označuje tuto segregaci jako horizontální a vertikální.

⁶⁶ Časově a prostorově méně flexibilní pozice a zaměstnání, ve kterých se ženy soustředí, komplikují harmonizaci rodinného a pracovního života, kterou ženy řadí mezi nejdůležitější faktory při výběru zaměstnání (**Proměny**).

zaměstnání za nejdůležitější možnost zvládat zaměstnání a rodinu, přátelský kolektiv, vzdálenost místa výkonu práce od domova a především výši svého platu. Jejich dcery však hodnotí jako významnější, aby je práce bavila a mohly v ní uplatnit vzdělání.

Komparované výzkumy vyvrací stereotyp o ženách, které nahlíží na zaměstnání jako na pouhý zdroj obživy (viz tabulka č. 5, s. 60). Ve výzkumu **Trh práce** hodnotí stejný podíl mužů a žen (přes 96%) své zaměstnání jako důležité až velmi důležité, téměř stejný podíl (96% a 97%) považuje rodinu a zaměstnání za stejně důležité. Výpovědi respondentů výzkumu **Proměny** naznačují, že zaměstnání jako zdroj obživy chápou spíše muži, kteří považují za důležité především materiální aspekty zaměstnání (výše platu, odměny). Naopak ženy nahlíží na zaměstnání častěji jako na zdroj seberealizace⁶⁷. Názory a preference týkající se zaměstnání a rodiny dosahují odlišných hodnot u mužů i žen s ohledem na výši dosaženého vzdělání. Jedinci s vyšším vzděláním se zpravidla orientují více na kariéru, ale u mužů zároveň platí, že se orientují více i na rodinu, což potvrzuje výzkum **Otcové**, ve kterém muži pečují o děti a ženy zastávají roli živitelky a většina z nich dosáhla vysokoškolského vzdělání⁶⁸. České ženy se podle Maříkové (2000, s. 96) často považují za spoluživitelky rodiny a své zaměstnání nepovažují za podřadné mužskému (viz kapitola 3.5.3, s. 38 - 40).

Komparované výzkumy dokládají výraznou genderovou segregaci českého trhu práce, neboť se jí jako jedné z hlavních příčin a důsledků nerovností mezi muži a ženami věnují všechny vybrané výzkumy (dle subjektivního hodnocení autorky této práce jde o nejvýznamnější jev spojený s genderovou problematikou, viz tabulka č. 6, s. 63; tabulka č. 15, s. 81).

Genderové nerovnosti na trhu práce vycházejí z celkových podmínek trhu práce, politiky státu, soustředění žen a mužů do určitých segmentů trhu, z genderových rolí v domácnosti a především z jednání zaměstnavatelů ovlivněného genderovými stereotypy o ženách zaměřených na rodinu a mužích zaměřených na kariéru. Význam a stěžejnost těchto stereotypů v porovnání s ostatními je patrný z rozsahu a sumy symbolů⁶⁹ (viz tabulka č. 5, s. 60). Výsledky výzkumů nepotvrzují ani nevyvrací jejich

⁶⁷ Zaměstnání jako zdroj seberealizace prezentují hojně také články v "ženských" časopisech, které byly analyzovány ve výzkumu **Časopisy**.

⁶⁸ Jak ale respondenti uvádí, v některých případech jejich reverzní uspořádání rodinných rolí okolí netoleruje a reaguje negativně. Naopak rodiče ve výzkumu **Generace** kladou u svých dcer důraz na vzdělání a ekonomickou samostatnost, které mohou v budoucí kariéře uplatnit, a jejich orientaci na kariéru podporují. Negativní reakce na profesně úspěšné ženy, které se neorientují na rodinu, se objevují v seriálech analyzovaných ve výzkumu **Segregace**. Tyto ženy vystupují jako záporné a necitlivé postavy, které se uchylují k intrikám, a okolí je odsuzuje. V zaměstnání dosahují úspěchů, ale o to méně se jim daří v soukromí, z čehož vyplývá nemožnost harmonizace rodinného a pracovního života, které řada seriálů prezentuje.

⁶⁹ Rozsah a počet udělených symbolů odpovídá subjektivnímu hodnocení autorky diplomové práce.

platnost. Ženy nejčastěji považují za důležitou rodinu i zaměstnání, snaží se realizovat v obou a zároveň se je snaží vzájemně harmonizovat. Sjednocení role matky a zaměstnankyně přináší podle Janošové (2008, s. 17) ženám komplikace a představuje reálné dilema (viz kapitola 3.5.3, s. 38). Starší generace nahlíží na zaměstnání hlavně jako na zdroj obživy, generace mladší jej již za nutnost k obživě nepovažuje⁷⁰.

Maříková (viz kapitola 3.5.3, s. 38) zdůrazňuje význam faktoru vzdělání, které podle analyzovaných výzkumů souvisí s životní úrovní a se schopností potlačovat stereotypy. Osoby s vysokoškolským vzděláním se více orientují na kariéru, muži se více orientují i na rodinu, ženy naopak méně. Tyto osoby navíc úspěšněji harmonizují rodinný a pracovní život⁷¹. Ženy s vyšším vzděláním se ve srovnání se ženami ostatními věnují výrazně méně domácím činnostem, ale muži s vyšším vzděláním, ačkoli se orientují více na rodinu, se ve srovnání s muži ostatními do domácích činností výrazněji nezapojují.

Tabulka č. 6: Základní indikátory genderové segregace trhu práce

Výzkum	genderové nerovnosti na trhu práce	rozložení mužů a žen do určitých typů povolání	nerovné platové podmínky	problematický návrat po rodičovské dovolené	preferování mužů ve firmách s mužským vedením
Otcové	x		x	xxx	
Generace	xx		x	x	
Strategie	xxx	x		xx	
Trh práce	xx		xx	x	
Časopisy	xx		xx	xx	xx
Proměny	xxx	xx	xx		xx
Segregace	xxx	xxx	xx	x	xx
Odměňování	xxx	xxx	xxx	xx	
Suma symbolů	19	9	13	12	6

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Výzkumy **Otcové**, **Generace**, **Trh práce** i **Časopisy** vyvracejí stereotyp o nemožné harmonizaci rodiny a zaměstnání (viz tabulka č. 5, s. 60), podle které zaměstnaná žena nemůže být dobrou matkou ani pracovnící (Maříková, 2000, s. 87, 101, viz kapitola 3.5.2, s. 36 - 38). Výzkum **Strategie** hodnotí harmonizaci jako velmi problematickou v rodinách s předškolními dětmi. Jako důvod vesměs všechny uvádí nutnost dvou příjmů pro zajištění

⁷⁰ Kromě generačního posunu v názorech je možným důvodem také fáze rodinného cyklu, změna preferencí a hodnot žen s dětmi.

⁷¹ Spokojenost s harmonizací u osob s vyšším vzděláním pramení pravděpodobně nejen z jejich bohatších možností při výběru práce, ale také z jejich přístupu k uspořádání rodiny a zaměstnání. Osoby s vyšším vzděláním častěji přistupují k rovnoměrnému uspořádání domácnosti i péče o děti. Muži se častěji podílejí na těchto činnostech a nenechávají se ovlivnit stereotypy. Ženy s vyšším vzděláním tento přístup častěji vyžadují, protože se samy nechtějí vzdát své kariéry.

fungování rodiny a domácnosti, tedy nutnost obou rodičů být zaměstnán. Pro řadu žen i mužů se navíc seberealizace pouze v rodině jeví jako nedostatečná (**Časopisy**)⁷².

Studenti z výzkumu **Generace** považují za největší překážku na trhu práce rodičovství, péči o děti a domácnost, které jsou stále spojovány hlavně s ženou, proto ovlivňují genderové nerovnosti negativně zejména ženy⁷³. Potíže spojené s rodičovstvím se však týkají i mužů (viz níže tabulka č. 9, s. 70).

Za nejviditelnější a zásadní nerovnost mezi muži a ženami lze podle výzkumu **Odměňování** označit platové nerovnosti (nejen) na stejné pracovní pozici a za srovnatelnou práci (viz výše tabulka č. 6, s. 63). Důvod spočívá v soustředění mužů a žen v odlišných zaměstnáních a pozicích (**Odměňování**) a v nižší prestižnosti a nižší společenské hodnotě zaměstnání, ve kterých převládají ženy (**Proměny**).

Nerovné postavení žen a mužů v zaměstnání se projevuje i v možnosti kariérního postupu, který ženy ve výzkumu **Strategie** považují za důležitý, ale trh práce jim nenabízí dostatečné uspokojení a možnosti. Podle výzkumů **Segregace**, **Časopisy** a **Proměny** funguje mezi muži na trhu práce tzv. koncept síťování. Muži zpravidla nepřerušují kariéru, tráví v zaměstnání více času než ženy a častěji navazují i mimopracovní vztahy s kolegy. Spolu s jejich tendencí upřednostňovat mužské kolegy se kariérní postup stává přístupnější mužům. Valdřová popisuje tento jev jako tzv. skleněný strop (viz kapitola 3.5.2, s. 36)

Nejčastějším typem diskriminace na trhu práce, se kterým se ženy potýkají ze strany zaměstnavatele i kolegů, je diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví (srovnání všech vybraných výzkumů viz tabulka č. 7, s. 65). Tento typ diskriminace zakazuje zákon, který se však podle výzkumu **Odměňování** zaměstnavatelé ani politická reprezentace nesnaží implementovat v praxi.

Výzkum **Generace** považuje za hlavní důvod diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví mateřskou a rodičovskou dovolenou, péči o předškolní děti a rodičovství celkově, kterým se ve většině domácností věnují ženy. Tento názor potvrzují muži na rodičovské dovolené ve výzkumu **Otcové** (viz tabulka č. 6, s. 63, tabulka č. 9, s. 70). Podle výzkumu **Strategie** jsou muži v zaměstnání znevýhodněni také vyššími nároky na výkon a prodlužováním pracovní doby⁷⁴.

⁷² Podle výzkumu **Trh práce** považuje dnešní společnost působení na trhu práce za nezbytné pro začlenění jedince do společnosti.

⁷³ Podle výzkumu **Generace** si tuto skutečnost studentky uvědomují a reflektují ji ve svých pesimistických vyhlídkách na budoucí uplatnění. Očekávají, že se setkají s překážkami, ale předpokládají, že vysněnou pozici i tak získají. Naopak studenti se problémů neobávají.

⁷⁴ Podle výzkumu **Trh práce** ovlivňují nerovnosti na trhu práce také muže-otce předškolních dětí. Otec tří a více dětí odpracuje v týdnu průměrně až o čtyři hodiny víc než muž bezdětný.

Výzkum **Trh práce** uvádí jako nejvýraznější diskriminaci nestejnou výši platů mužů a žen (viz výše tabulka č. 6, s. 63), kterou lze částečně označit i jako diskriminaci věkovou, protože rozdíly dosahují rozdílných hodnot u každé věkové skupiny (viz tabulka č. 7, s. 65). Nejmenších rozdílů dosahují platy osob do 24 let, v období 30 až 40 let věku se rozdíly navyšují⁷⁵.

Tabulka č. 7: Indikátory diskriminačního přístupu zaměstnavatelů

Výzkum	diskriminace na základě věku	diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví	otázky na rodinný život	podmínka nemít dítě	tlak na zkrácení rodičovské dovolené	tlak na kratší pobyt doma s nemocným dítětem
Otcové		x				
Generace		x				
Strategie		x	x	x	x	x
Trh práce		xx	x	x	x	x
Časopisy	x	xx				
Segregace		xx				
Odměňování		xx				
Suma symbolů	1	11	2	2	2	2

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Další formu diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví představuje podle výzkumu **Segregace** hodnocení žen v zaměstnání podle jejich vzhledu, nikoli podle dosažené kvalifikace a schopností. Tento přístup vychází z tzv. mýtu krásy (viz výše kapitola 3.5.2, s. 37 a 3.5.4, s. 40)⁷⁶.

Přibližně 40% respondentek výzkumu **Trh práce** uvádí, že jim zaměstnavatel někdy položil otázku na téma rodinného života a soukromí (viz tabulka č. 7, s. 65). Podle výzkumu **Odměňování** se trend ukazuje jako vzrůstající, v roce 1995⁷⁷ tuto zkušenost uvedlo přibližně 27% žen. Ženy se nejčastěji setkávají s podmínkou neotěhotnět v blízké budoucnosti a neodejít tak na mateřskou a rodičovskou dovolenou, případně ji zkrátit. Častým požadavkem zaměstnavatelů je také omezení doby strávené doma s nemocným dítětem (**Strategie, Trh práce**).

Za nejviditelnější projev genderové nerovnosti lze s ohledem na výslednou sumu symbolů (viz tabulka č. 6, s. 63) považovat rozdílnou výši platů mužů a žen. Spolu

⁷⁵ Tato forma diskriminace souvisí pravděpodobně také s rodičovstvím. Dnes není běžné, aby osoby mladší 24 let měly děti, proto zaměstnavatelé nepředpokládají nižší výkony žen kvůli soustředění na rodinu a domácnost. Ve věkové skupině od 30 do 40 let se vyskytuje rodičů podstatně více, což se zřejmě projevuje na finančním ohodnocení žen jako osob, které nejpravděpodobněji nastoupí na rodičovskou dovolenou.

⁷⁶ Ženy, které v analyzovaných seriálech vystupují jako inteligentní a vzdělané, ale nespĺňují ideál krásy, nedosahují úspěchu ani v zaměstnání, ani v soukromí. Podle Valdové se ženy, které jsou se svým vzhledem spokojené a nesnaží se dosáhnout "ideálu" krásy, stávají terčem zesměšňujících komentářů, podle kterých nemůže být žena zároveň krásná a chytrá (viz kapitola 3.5.4, s. 41).

⁷⁷ Muži a ženy na trhu práce 1995.

s problematickým návratem do zaměstnání po rodičovské dovolené, která se týká zejména žen, představují tyto jevy vedle samotných genderových nerovností na trhu práce obecně, nejvýznamnější projevy genderové segregace (srovnání viz tabulka č. 6, s. 63).

Podle analyzovaných výzkumů a také podle Franka (2004, s. 18 - 20, viz kapitola 3.5.2, s. 37) je rozdílná výše platů důsledkem odlišného hodnocení prestižnosti zaměstnání a také předpokladu rodičovství u ženy. Rodičovství prezentují vybrané výzkumy jako další znevýhodňující faktor na trhu práce svázaný zpravidla se ženami, které se častěji stávají terčem diskriminace kvůli pohlaví. Její zásadní význam dokládá výsledná suma symbolů a rozsah ve všech výzkumech (porovnání viz tabulka č. 7, s. 65). Rodičovství se jeví jako znevýhodňující faktor na trhu práce i pro muže, zejména pro muže zaměřené na rodinu. Ti se zpravidla setkávají s negativní reakcí okolí, které tak reaguje na odmítnutí stereotypu o muži zaměřeném na kariéru (viz tabulka č. 5, s. 60, tabulka č. 14, s. 79).

Pracovní a rodinný život (srovnání sledovaných výzkumů blíže viz tabulka č. 8, s. 67) se navzájem ovlivňují, proto považují vybrané výzkumy harmonizaci těchto dvou oblastí života a k ní využívané strategie za důležité. Ženy ve výzkumu **Generace** uvádí jako nejdůležitější aspekt zaměstnání možnost sladit rodinu a zaměstnání. Přibližně pětina respondentů výzkumu **Strategie** a čtvrtina ve výzkumu **Proměny** se domnívá, že jejich zaměstnání a realizování v něm ovlivňuje rodinu pozitivně. Spokojenost s harmonizací zaměstnání a rodiny souvisí podle výzkumu **Strategie** se vzděláním (čím vyšší vzdělání, tím častější projev spokojenosti) a s velikostí bydliště (menší spokojenost v hlavním městě a sídlech střední velikosti)⁷⁸.

Negativní vliv zaměstnání na rodinu, komplikovanou harmonizaci zaměstnání a rodiny a nespokojenost ženy v zaměstnání prezentují často seriály. Podle výzkumu **Segregace** tímto zobrazováním patriarchálního uspořádání společnosti s tradičním rozdělením mužských a ženských rolí seriály potvrzují, že patří k hlavním zprostředkovatelům genderových

⁷⁸ Asi 65% respondentů výzkumu **Proměny** hodnotí svou snahu sladit zaměstnání a rodinu jako úspěšnou, necelá 3% za neúspěšnou. Zbývající respondenti mají dle vlastního názoru potíže se zvládnutím alespoň jedné z oblastí.

stereotypů, což ve svých publikacích potvrzují také Frank (2004) a Janošová (2008, viz kapitola 3.5.4, s. 40)⁷⁹.

V harmonizaci rodiny a zaměstnání přikládají komparované výzkumy význam alternativním formám pracovního úvazku (srovnání možných strategií viz tabulka č. 8, s. 67), které umožňují uzpůsobit pracovní dobu a místo výkonu práce (částečný pracovní úvazek⁸⁰, pružná pracovní doba, práce z domova) (**Časopisy, Trh práce**). Častou alternativní formou zaměstnání představuje podnikání. Ve výzkumu **Strategie** muži potvrzují svou snahu naplnit roli živitele rodiny, když preferují podnikání s odůvodnění vyššího finančního zisku, který přináší. Ženy naopak vyzdvihují možnost organizovat si čas, lépe sladit rodinu a práci. Tím potvrzují, že orientují na obě sféry života a snaží se je harmonizovat⁸¹ (viz výše tabulka č. 5, s. 60).

Tabulka č. 8: Indikátory sladění rodinného a pracovního života

Výzkum	harmonizace rodinného a pracovního života	strategie harmonizace rodinného a pracovního života	vliv zaměstnání na rodinný život	alternativní forma pracovního úvazku	přizpůsobení kariéry kariéře partnera	dělba práce mezi partnery	výpomoc další osoby s péčí	zařízení péče o předškolní děti
Otcové	xx	xx	x	xx	xx	xxx	xx	
Generace	x					x		
Strategie	xxx	xxx	xx	xx	x	xxx	xx	xx
Trh práce	xx	xx		xx				xx
Časopisy	xx	xx		xx	x	xx	xx	xx
Segregace	xx		xx		x			
Proměny	xxx	xxx	xxx	xxx	xx	xxx		
Odměňování								x
Suma symbolů	16	12	8	11	7	12	6	7

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Zvolení alternativní formy pracovního úvazku představuje jistou formu přizpůsobení kariéry kariéře partnera (viz tabulka č. 8, s. 67). Výsledky výzkumu **Proměny** (i **Segregace**) ukazují, že faktorem v rozhodování se stává pohlaví a vzdělání. Ve třech čtvrtinách případů se přizpůsobují ženy a častěji se přizpůsobují partneři s nižším vzděláním partnerům s vyšším

⁷⁹ Ženy, které v analyzovaných seriálech působí na spíše "mužských" pozicích, si se svou mocí neví rady, neumí ji použít a nechávají sebou manipulovat. Povolání pak hodnotí jako neuspokojivé, nebaví je a negativně ovlivňuje jejich soukromý život. Úspěšné profesionálky se potýkají s problémy v soukromí. Autoři tak nepřímo přesvědčují o nemožné harmonizaci rodinného a profesního života, o nemožném dosažení úspěchu v obou oblastech života současně a o zaměření žen na rodinu, domácnost, o přirozenosti mateřské péče a identifikaci žen s rolí matky.

⁸⁰ Ve srovnání se zahraničím je částečný pracovní úvazek podle výzkumu **Proměny** rozšířený minimálně, protože vyšší příjmu z něj nepovažuje většina rodin za dostatečnou k obživě a výzkum **Trh práce** uvádí, že se u samotných zaměstnavatelů neteší výrazně oblíbeně.

⁸¹ Jeden z mužů ve výzkumu **Otcové** uvádí, že se svým rozhodnutím podnikat snaží eliminovat potíže, se kterými se potýkal po návratu z rodičovské dovolené na trhu práce. Další muž chce v podnikání uplatnit zkušenosti získané během rodičovské dovolené.

vzděláním. Výzkum **Otcové** však toto pravidlo nepotvrzuje, protože prezentuje muže jako ty, kteří se přizpůsobili kariéře partnerky, i když vydělávali více⁸².

Rodiny, které ve výzkumu **Strategie** hodnotí své strategie jako úspěšné, vyzdvihují především dělbu práce mezi partnery (srovnání viz tabulka č. 8, s. 67), kterou však muži a ženy chápou odlišně, muži si ji představují spíše jako občasnou výpomoc⁸³. Respondenti výzkumu **Proměny**, kteří popisují uspořádání své domácnosti jako rovnoměrné, hodnotí snahu sladit rodinu a práci jako úspěšnou častěji než respondenti z rodin tradičně uspořádaných.

Nejvyužívanější strategie harmonizace rodinného a pracovního života je dle výzkumů **Strategie** a **Časopisy** výpomoc dalších osob, nejčastěji z širší rodiny. Většina žen ve výzkumech **Otcové** a **Strategie** uvádí, že by bez pomoci svých příbuzných či dalších osob svou situaci kombinace rodiny a zaměstnání nezvládly. Vyzdvihují také pomoc zařízení poskytujících péči o děti, ale výzkum **Trh práce** hodnotí jejich kapacitní možnosti jako nedostatečné (viz níže tabulka č. 9, s. 70).

Vzájemné závislosti pracovního a rodinného života a jejich harmonizaci se věnují téměř všechny z vybraných výzkumů a řadí ji k nejdůležitějším jevům oblasti pracovního života (srovnání viz tabulka č. 8, s. 67) s přesahem i do života rodinného. Stereotyp o nemožné harmonizaci rodiny a zaměstnání se podle hodnocení autorky této práce jeví jako jeden z nejvýznamnějších a nejrozšířenějších (viz intenzita označení symboly napříč výzkumy i v jednotlivých jevech a celková suma v tabulce č. 5, s. 60), což potvrzuje i Maříková (2000, s. 87, 100, viz kapitola 3.5.2, s. 36), ale zároveň nejčastěji popíraných. Téměř všechny výzkumy tento stereotyp, podle kterého by žena měla naplňovat roli matky a hospodyně, muž roli živitele, vyvrací. I když je harmonizace rodinného a pracovního života hodnocena jako obtížná v rodinách s dětmi, účastníci výzkumů odmítají její nemožnost i s ohledem na nutnost dvou příjmů pro zajištění chodu domácnosti.

Z autorčina ohodnocení sledování intenzity daného jevu v analyzovaných stereotypech vyplývá, že je pro dosažení úspěchu nezbytné klást důraz na volbu vhodné

⁸² Větší část z nich se rozhodla s ohledem na ekonomickou situaci či zdravotní stav jednoho z členů rodiny. Ale i v rodinách, kde rodiče dosahovali srovnatelných příjmů, brali muži ohledy na partnerky a jejich právo na seberealizaci.

⁸³ Tuto skutečnost potvrzují i respondenti výzkumu **Generace**, kteří uvádí, že si mezi sebe činnosti v domácnosti dělí, ale zpravidla jde o rozdělení, které vyhovuje více mužů. Zapojení mužů do domácích činností se ukazuje jako náročné i ve výzkumu **Otcové**. Tito muži během rodičovské dovolené pečují intenzivně o děti a na domácnost jim nezbyvá čas nebo se nechtějí činností věnovat. Ženy po příchodu ze zaměstnání přebírají částečně péči o dítě i domácnost.

strategie (viz tabulka č. 8, s. 67). Vedle často používané alternativní formy zaměstnání označují respondenti za neúčinnější strategii dělbu domácích činností mezi oba partnery (srovnání viz tabulka č. 8, s. 67). Nejčastěji mezi sebou domácí činnosti a péči o děti rovnoměrně rozdělují partneři s vyšším vzděláním, což odkazuje na vliv vzdělání (viz s. 63). Přesto se ukazuje, že ve většině domácností se muži do domácích aktivit výrazně nezapojují (viz tabulka č. 10, s. 71).

Výzkumy **Otcové, Strategie, Trh práce, Časopisy, Proměny, Segregace a Odměňování** se soustředí také na téma vlivu státní politiky na oblast pracovního a rodinného života a jejich harmonizace (viz tabulka č. 9, s. 70). Český trh práce charakterizuje genderová segregace, kromě patřičné legislativy a podpory zaměstnavatelů představuje podle výzkumu **Segregace** další možnost, jak tuto segregaci zmírnit, také motivování mladší generace při výběru studijního oboru⁸⁴.

Podle výzkumu **Odměňování** vychází stát v rodinné politice z *konzervativních postojů* (Křížková, Penner, Petersen, 2008, s. 58) a *genderových stereotypů* (Křížková, Vohlídalová, 2009, s. 33) o ženě v domácnosti, pečovatelce a hospodyně a muži, který živí rodinu. Výzkum **Trh práce** hodnotí roli státu a jeho opatření jako nedostatečné. Respondenti výzkumu **Strategie** dokonce uvádí, že stát a jeho politika harmonizaci rodiny a práce komplikuje⁸⁵.

Výzkum **Trh práce** dokládá tato tvrzení na příkladu rodičovské dovolené (viz tabulka č. 9, s. 70), která je v porovnání s ostatními státy Evropské unie výrazně delší, nedostatečně kompenzuje příjmy a tím podle výzkumu **Strategie** nemotivuje otce, aby rodičovskou dovolenou využili⁸⁶. O nedostatečné podpoře státu hovoří i muži ve výzkumu **Otcové**, které nechtěli zaměstnavatele kvůli rodičovské dovolené uvolnit a kolegové označili jejich rozhodnutí za rezignaci na kariéru a neloajalitu k zaměstnavateli. Po ukončení rodičovské dovolené se pak muži setkávají se stejnými problémy jako ženy⁸⁷.

Výzkum **Proměny** považuje reakci státu na populační růst za výrazně podceněnou, protože nevytváří odpovídající počet zařízení péče o děti a kapacit v nich. Jak dokládají

⁸⁴ Motivační akce se však zaměřují především na dívky, na jejich vstup do technických oborů, považovaných spíše za mužskou oblast, ale motivační akce, které lákají chlapce do spíše dívčích oborů, probíhají sporadicky (**Segregace**).

⁸⁵ Jak podotýká výzkum **Trh práce**, od státu se očekávaly reakce na změny, které začaly probíhat na trhu práce v 90. letech. Jedním z řešení by byla konstrukce modelu "pracujícího rodiče" a vytvoření podmínek pro účinnější kombinaci práce a rodiny.

⁸⁶ Rodičovská dovolená se stává neefektivním opatřením, pokud více než polovina rodičů, kteří se vrací do zaměstnání, vyhledává nového zaměstnavatele z osobního rozhodnutí i kvůli jednání zaměstnavatele, ačkoli jim zákon garantuje návrat k zaměstnavateli původnímu. (**Odměňování**).

⁸⁷ Výzkumy **Segregace, Časopisy, Trh práce a Odměňování** řadí mezi nejčastější překážky ukončení pracovního poměru před nebo po rodičovské dovolené, zánik zaměstnavatele nebo pracovní pozice a nižší plat. Podle výzkumu **Strategie** se rodičovská dovolená jeví jako neefektivní, protože více než polovina rodičů se po ukončení rodičovské dovolené nevrátila k původnímu zaměstnavateli.

výzkumy **Strategie a Odměňování**, stát začal omezovat veřejné výdaje na tato zařízení a rušil je⁸⁸. Současná kapacita tak neodpovídá požadavkům dnešní moderní společnosti, ve které se co nejrychlejší návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené stává nezbytností.

Tabulka č. 9: Vliv politiky státu na pracovní a rodinný život

Výzkum	nerovné podmínky na trhu práce	propojení pracovního a rodinného života	žena na rodičovské dovolené	reakce na populační růst	zařízení péče o předškolní děti
Otcové	xx		x		
Strategie	x	x	x	x	x
Trh práce	xx	xx	xx	x	xx
Časopisy	xx		xx	xx	
Proměny		x	x	x	x
Segregace	xx				
Odměňování	xxx	xxx	xxx		xx
Suma symbolů	12	7	10	5	6

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Všechny komparované výzkumy se věnují vlivu státu na oblast pracovního života jedinců a jeho vlivu na život soukromý. Téměř všechny se shodují, že stát působí na podmínky na trhu práce spíše negativně a umocňuje nerovné podmínky mužů a žen. Tento jev tak patří k důležitým jevům spojeným s oblastí pracovního života, jak autorka práce reflektuje v hodnocení četnosti a významu jevu (viz tabulka č. 9, s. 70).

Stát svou politikou spíše potvrzuje, že vychází z genderových stereotypů a je přesvědčen o přirozenosti mateřské péče, kterou nemohou muži ani profesionální zařízení poskytnout, a proto se rodičovská dovolená jako následný významný jev spojený s vlivem státu (viz tabulka č. 9, s. 70) dává do souvislosti především se ženou (viz tabulka č. 11, s. 74, tabulka č. 12, s. 75). Vliv politiky státu na podobu rodičovské dovolené tak ovlivňuje na trhu práce především ženy, i když na trhu práce primárně neznevýhodňuje příslušnost k pohlaví, ale spíše rodičovství (viz s. 66).

5.2 Stereotypy o domácích činnostech

V tradiční společnosti zastával muž roli živitele rodiny a žena se starala o děti a o domácnost. Toto rozdělení se částečně přeneslo i do naší současné společnosti a podle nejrozšířenějších stereotypů by domácí činnosti měla zastávat hlavně žena, muži podle některých ubírá na mužnosti, pokud se do domácích činností zapojuje.

⁸⁸ Důvodem rušení těchto zařízení v průběhu 90. let byla politika státu založená na genderových stereotypech o tradičních rodinných rolích ženy jako matky a hospodyně a otce živitele (**Odměňování**).

Více než polovina domácností hodnotí ve výzkumu **Proměny** své uspořádání jako tradiční, pouze v 5% domácností vykonává větší část domácích činností muž. Zbylé domácnosti hodnotí své uspořádání jako rovnoměrné (porovnání viz tabulka č. 10, s. 71). Ve výzkumu **Strategie** přiznává dokonce 14% mužů, že se na domácích činnostech vůbec nepodílí⁸⁹. Výzkum **Trh práce** řadí domácí činnosti jako neplacenou práci obecně do ženských aktivit a jako takové jsou společností považovány za neviditelné a méně hodnotné. V dalších výzkumech, např. **Generace**, zúčastnění respondenti rozdělují domácí činnosti na ženské a mužské, ale v převážné většině z nich dominují ženy⁹⁰.

Tabulka č. 10: Charakteristika uspořádání domácích činností

Výzkum	rozdělování činností na ženské a mužské	převaha žen v domácích činnostech	převaha mužů v domácích činnostech	rovnoměrné uspořádání	domácí práce jako méně hodnotná činnost	obavy ze ztráty mužství	úlevy od domácích činností
Otcové	xx	xxx	+++	xxx	xx	xx	xx
Generace	xx	xxx		xx	x	xx	
Strategie	x	xxx	+++	xx	x		
Trh práce	x	x					
Časopisy	x	xx			x		
Proměny		xxx	xxx	xxx			x
Segregace		xxx			x		
Odměňování							
Suma symbolů	7	18	9	10	6	4	3

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

K faktorům, které ovlivňují uspořádání činností v rodině (subjektivní hodnocení autorky práce a srovnání výzkumů viz tabulka č. 10, s. 71), patří podle výzkumu **Proměny** ekonomická aktivita, typ zaměstnání, počet dětí, věk a vzdělání jedinců. K tradičnímu uspořádání se častěji kloní rodiny s dětmi, osoby starší, s nižším vzděláním a páry, kde žena vykonává časově a psychicky nenáročnou zaměstnání nebo muž časově a psychicky náročnou zaměstnání. Ve výzkumu **Strategie** se rovnoměrné uspořádání domácích činností objevuje nejčastěji v domácnostech mladých bezdětných párů s vysokoškolským vzděláním⁹¹. Jako úspěšnější hodnotí harmonizaci rodinného a pracovního života častěji osoby z domácností

⁸⁹ Většina domácností uvádí, že ženin příjem ze zaměstnání tvoří nezbytnou součást rodinného rozpočtu a zaměstnání tak musí být zpravidla oba partneři. Domácnosti se však ve volném čase věnují převážně ženy a muži nakládají se svým volným časem podle uvážení (**Strategie**).

⁹⁰ Podle výzkumu **Strategie** představují výjimku pouze drobné opravy, které vykonávají častěji muži.

⁹¹ Rovnoměrné uspořádání v domácnosti lze podle výzkumu **Otcové** dosáhnout i tzv. degenderizací domácích činností, tedy označováním činností ne jako ženské a mužské, ale např. jako každodenní a příležitostné či venkovní a vnitřní. Bezdětné páry však přiznávají, že rovnoměrné uspořádání často mění na tradiční po narození prvního dítěte.

s rovnoměrným uspořádáním, naopak v rodinách s tradičním uspořádáním se harmonizace jeví jako problematická (**Časopisy**)⁹².

Muži ve výzkumu **Otcové** představují výjimku, když přistupují na reverzní uspořádání v péči o dítě a v živitelství rodiny, ale v domácích činnostech se i tyto rodiny orientují tradičně (srovnání viz tabulka č. 10, s. 71 a tabulka č. 11, s. 74). Ženy se tak po návratu ze zaměstnání zpravidla věnují domácím činnostem. Muži popisují domácí práce jako *rutinní, triviální, degradující, špinavé, nudné* (Mainardi, 1993. In: Maříková, 2007, s. 25) a vyjadřují obavy ze zpochybnění mužství, pokud veřejně přiznají zapojení do nich⁹³. Jakákoli domácí činnost, kterou vykonává muž, je však společností výrazně nadhodnocována a stoupá její sociální status a hodnota (**Otcové**).

Podle výzkumu **Strategie** problém nerovného zapojení žen a mužů do domácích činností souvisí i s označením činností za domácí. Ženy zpravidla za domácí činnosti považují to, co samy vykonávají (např. vaření, žehlení, praní), zatímco muži řadí mezi domácí činnosti kromě dříve vyjmenovaných i ty práce, kterým se věnují oni (např. opravy a mytí auta).

Příkladem nerovného postavení mužů a žen v domácnosti je podle výzkumu **Proměny** možnost mužů odmítnout vykonávat domácí činnosti nejčastěji s ohledem na časově či psychicky náročnější zaměstnání. Muži se tak častěji věnují činnostem, které je baví a za které jsou oceněni (**Otcové**).

Podle téměř všech komparovaných výzkumů převažuje ve společnosti přesvědčení o domácích činnostech jako ženských aktivitách a v domácích činnostech tak dominují ženy, což autorka této práce zachycuje v tabulce č. 10 (viz s. 71). Prostřednictvím subjektivního hodnocení vyplývá, že téma uspořádání domácích činností patří k hlavním tématům vybraných výzkumů, které potvrzují platnost stereotypu o roli ženy jako matky a hospodyně a řadí ho k hlavním a nejrozšířenějším stereotypům vůbec (srovnání viz tabulka č. 15, s. 81). Výsledky potvrzují, že česká společnost stále preferuje tradiční uspořádání domácích činností, kde muži vypomáhají spíše občas a nepravidelně. Potvrzením je nízká intenzita jevu převahy mužů v domácích činnostech napříč vybranými stereotypy ve srovnání s převahou žen a negace jevu (viz tabulka č. 10, s. 71).

⁹² Ženy, které ve výzkumu **Strategie** vyjadřují nespokojenost s kombinací zaměstnání a rodiny, vykonávají většinu činností samy. Jejich partneři, kteří se na domácích činnostech výrazně nepodílí, hodnotí harmonizaci rodiny a zaměstnání jako uspokojivou.

⁹³ Zpochybnění mužství se studenti ve výzkumu **Generace** neobávají, ale naopak očekávají, že se v budoucnu ve vlastní domácnosti zapojí více než jejich otcové.

Rozdělení domácích činností ovlivňuje počet dětí, věk, ale zejména ekonomická aktivita, typ zaměstnání a dosažené vzdělání (o vlivu vzdělání viz s. 63). V harmonizaci rodinného a pracovního života jsou úspěšnější osoby s vyšším vzděláním a osoby mladší, které častěji rozdělují domácí činnosti mezi partnery (tabulka č. 8, s. 67; více o vzdělání viz s. 63). Rovnoměrné uspořádání patří k podstatným jevům v oblasti domácích činností (srovnání viz tabulka č. 10, s. 71), umožňuje dosažení rovnováhy harmonie pracovního a rodinného života.

5.3 Stereotypy o péči o děti

Stejně jako v oblasti domácích činností, i v oblasti péče o děti je nejrozšířenějším genderovým stereotypem ten, podle kterého má o děti pečovat žena, protože její péče je přirozenější, lepší a muž ji nemůže nahradit. Stejně jako u domácích činností, i v případě zapojení mužů do péče o děti jim aktivita ubírá na mužnosti. Podle většiny respondentů výzkumu **Strategie** by o dítě v raném věku měla pečovat žena a měla by využít rodičovskou dovolenou, muž by ji měl využít pouze podle asi 2% respondentů. S tímto názorem se ztotožňuje i stát prostřednictvím své politiky (viz výše tabulka č. 9, s. 70). Přesto přibližně pětina mužů vyjadřuje přání pečovat celodenně o předškolní dítě, příkladem jsou muži z výzkumu **Otcové**, kteří nastoupili na rodičovskou dovolenou a pečují o děti, zatímco žena zastává roli živitelky rodiny (viz tabulka č. 11, s. 74)⁹⁴.

Využít rodičovskou dovolenou a péči o dítě plně ve své kompetenci si ve výzkumu **Strategie** přejí zejména ženy s nižším vzděláním. Ženy s vyšším vzděláním naopak častěji vyžadují, aby partner částečně podřídil svou kariéru a s péčí střídavě pomáhal. Rodiče, kteří se v péči o dítě blíží rovnoměrnému uspořádání, hodnotí svou harmonizaci rodinného a pracovního života jako úspěšnější. Studenti a studentky ve výzkumu **Generace** vesměs uvádí, že by se na péči a výchově svých dětí v budoucnu chtěli podílet spravedlivěji - studenti se chtějí zapojovat více než jejich otcové, studentky méně než jejich matky.

I v péči o děti se tak podle větší části výzkumů (porovnání viz tabulka č. 11, s. 74) projevuje preferování tradičního modelu rodiny a dominují v ní ženy, které zároveň častěji

⁹⁴ V péči o děti ve zkoumaných rodinách dominují muži, ale v některých případech plně přebírají péči o děti ženy po příchodu ze zaměstnání. V rodinách, kterým se ve zkoumaném období narodilo druhé dítě, navíc zpravidla nastoupila na rodičovskou dovolenou žena a uspořádání domácností se změnilo v tradiční (**Otcové**).

nastupují na rodičovskou dovolenou (**Proměny**)⁹⁵. Ve výzkumu **Strategie** téměř polovina mužů přiznává, že o dítě pečuje příležitostně nebo vůbec. V přibližně 11% rodin muži zastávají většinu péče.

Podle výzkumu **Trh práce** platí obecné přesvědčení, že péče o děti patří k činnostem žen, proto činnosti nerozděluje na ženské a mužské (viz tabulka č. 11, s. 74). K "ženským" činnostem podle výzkumu **Strategie** patří hraní, návštěvy lékaře či péče o nemocné. Činnosti, které rodiče vykonávají společně, představují výlety, kulturní akce, sport či trestání⁹⁶. Ve výzkumu **Generace** rodiče uvádí, že se na péči a výchově dětí podílejí zpravidla oba, ale ženy převažují ve většině aktivit. Podíl zapojení obou rodičů v činnostech "mužských" označují rodiče za vyrovnaný.

Tabulka č. 11: Podoba péče o děti

Výzkum	žena na rodičovské dovolené	muž na rodičovské dovolené	muž jako lepší pečovatel	dominance žen	dominance mužů	společná péče obou rodičů	"ženské" a "mužské" činnosti v péči o děti	využívání zařízení péče o děti
Otcové	+++	xxx	x	+++	xxx	xxx	++	
Generace	x		+	xxx		xx	xx	
Trh práce	x		+	x			+	x
Strategie	x	x		xx	x	xx	x	xx
Časopisy	x	x	+	x	x	xx		xx
Proměny				x				
Segregace	x			x				
Odměňování	x							x
Suma symbolů	9	5	4	12	5	9	6	6

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

V péči o děti rodiče často využívají pomoc dalších osob. Ve výzkumu **Strategie** rodiče uvádí, že vedle pomoci širší rodiny využívají také zařízení péče o děti, nejčastěji mateřské školy, jesle využívají minimálně⁹⁷. Výzkum **Odměňování** zmiňuje zařízení péče o děti ve smyslu jejich nedostatečné kapacity, kterou zapříčinil stát svou konzervativní politikou, snižováním výdajů na tato zařízení a jejich rušením (viz výše tabulka č. 9, s. 70).

Společnost spojuje péči o děti především se ženou (srovnání viz tabulka č. 12, s. 75 a tabulka č. 13, s. 77). Mateřskou péči o dítě považují za přirozenější respondenti výzkumů **Generace** i **Strategie** a současně odmítají, že by muž mohl o dítě pečovat lépe než žena.

⁹⁵ Podle výzkumu **Trh práce** věnují ženy péči o děti v průměru o 5 hodin denně více než muži. Údaj zohledňuje počty hodin strávených péčí o děti u žen zaměstnaných i na rodičovské dovolené, proto je částečně zkreslený.

⁹⁶ Respondenti výzkumu **Otcové** se snaží dosáhnout genderové rovnosti v domácnosti i v péči o dítě neutrálním označováním všech aktivit spojených s rodinou a domácností, tzv. degenderizací (viz výše tabulka č. 10, s. 71).

⁹⁷ Tato zařízení poskytují podle článků analyzovaných věhem výzkumu **Časopisy** možnost, jak rozšířit péči o dítě a především jak zvládat harmonizaci rodinného a pracovního života a případný stres, který komplikovaná harmonizace způsobuje.

Podle Maříkové (2000) ženy přesvědčením o neschopnosti muže pečovat o dítě tento stereotyp umocňují (viz kapitola 3.5.3, str. 40). Naproti tomu ženy ve výzkumu **Otcové** při zpětném hodnocení reverzního uspořádání péče o děti popisují *péči muže jako "lepší" než tu svou* (Maříková, 2007, s. 59) a intenzivnější⁹⁸. Podle výzkumů **Odměňování** a **Trh práce** vychází ze stereotypu přirozenosti mateřské péče i stát (viz výše tabulka č. 9, s. 70), který nedostatečně motivuje otce, aby využívali rodičovskou dovolenou, a nedostatečně iniciuje vznik zařízení péče o předškolní děti.

Nejčastěji názor o přirozené mateřské péči prezentují ženy s nižším vzděláním, nejméně často ženy s vyšším vzděláním (**Strategie**), které podle výzkumu **Proměny** nejvíce rozšiřují skupinu žen, které se dobrovolně rozhodly stát se bezdětnými a orientují se na kariéru. Stereotypy o přirozenosti mateřské péče, identifikaci ženy s rolí matky, ženě jako lepší pečovatelce a negativním vztahu mužů k péči⁹⁹ vyvrací i výzkum **Otcové**, kterého se účastnily převážně osoby s vyšším vzděláním. Ženy v zúčastněných rodinách se dobrovolně stávají živitelkami rodiny a muži se nebrání rodičovské dovolené (viz tabulka č. 11, s. 74)¹⁰⁰.

Tabulka č. 12: Charakteristika stereotypu o péči o děti

Výzkum	přirozenost mateřské péče	identifikace ženy s rolí matky	negativní vztah mužů k péči	rezignace na kariéru	zpochybnění maskulinity	odlišná výchova dívek a chlapců	vliv mateřské školy a jeslí
Otcové	+++	+++	+++	x	xx		
Generace	x	x	x			xxx	
Strategie	xx		x				x
Trh práce	x	x					
Časopisy	xx	xx	x		x		x
Proměny	x	x		xx	xx		
Segregace	xx	xx				xx	
Odměňování	x	x					
Suma symbolů	13	11	6	3	5	5	2

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015

Kvůli přesvědčení společnosti o přirozenosti mateřské péče považuje okolí rozhodnutí muže pečovat o své potomky za rezignaci na kariéru (viz výše tabulka č. 9, s. 71). Zvyšuje se tak nejistota mužů v péči o děti a obavy ze zpochybnění maskulinity, které vedou některé muže z výzkumu **Otcové** k rozhodnutí neprezentovat svou roli pečujícího otce na

⁹⁸ Při zpětném hodnocení uspořádání domácnosti si ale uvědomují, že jde hlavně o důsledek zaměření mužů na péči, na domácí činnosti jim nezbývá čas a musí je vykonávat ženy. Sami muži považují své výkony během rodičovské dovolené za nesrovnatelné s výkony žen.

⁹⁹ Vztah mužů k dětem charakterizují jako negativní zejména články v "mužských" časopisech z výzkumu **Časopisy**, protože spojují dítě se snahou ženy připoutat si muže k sobě a omezit jeho svobodu a maskulinitu. "Ženské" časopisy naopak muže pečujícího o dítě hodnotí velmi pozitivně. Péče o dítě a využití rodičovské dovolené podle nich muži nijak neubírá na mužnosti.

¹⁰⁰ Jedna z žen se dokonce více identifikuje se svou rolí živitelky. Během výzkumu nastupuje na rodičovskou dovolenou s druhým narozeným dítětem, přesto se s rolí matky ani v této situaci neidentifikuje (**Otcové**).

veřejnosti¹⁰¹. Články v "ženských" časopisech ve výzkumu **Časopisy** vyvracejí, že by péče o dítě ubírala na mužnosti. Tito muži podle článků *konstruují obraz nového otce (...), nový typ představy mužnosti, kdy mužný znamená být chápaní* (Tabery, 2007, s. 46).

Odlišné jednání mužů a žen a naplňování odlišných rolí ovlivňuje kultura společnosti a také výchova, během které jsou dívkám a chlapcům předávány odlišné hodnoty (viz výše kapitola 3.3, s. 25). Ve výzkumu **Generace** však rodiče uvádí, že k výchově dcer a synů nepřístupují rozdílně. U dívek i chlapců kladou důraz na vzdělání, ekonomickou samostatnost a schopnost orientovat se v soukromém životě. Výjimku představuje předávání základů role matky a ženy v domácnosti dívkám, u chlapců naopak kladou větší důraz na sport.

Výzkum **Segregace** upozorňuje na souvislost výchovy dětí a genderové segregace trhu. Někteří rodiče se snaží děti výchovou směřovat na určité obory studia, od některých je zrazují podle možností budoucího uplatnění s ohledem na genderovou problematiku. V této oblasti zmiňují některé výzkumy nedostatečnou úlohu státu v motivaci mladé generace (viz výše tabulka č. 9, s. 70).

Respondenti výzkumu **Strategie** uvádí, že v péči o děti využívají zařízení péče o děti, nejčastěji mateřské školy, a hodnotí jejich přínos ve výchově jako pozitivní. Vliv jeslí naopak považují za negativní. Tyto názory prezentují také odborníci v článcích ve výzkumu **Časopisy**¹⁰².

Ze všech komparovaných výzkumů vyplývá výrazné rozšíření stereotypů o přirozené mateřské péči, identifikaci ženy s rolí matky a přirozenosti tradičního uspořádání domácích činností a péče o děti, které jsou podpořeny výchovou rodičů (viz kapitola 3.3, s. 25) a také politikou státu a které autorka práce hodnotí jako zásadní jevy určující charakter oblastí péče o děti (srovnání viz tabulka č. 11, s. 74, tabulka č. 12, s. 75). Na rodičovskou dovolenou nastupují převážně ženy a dominují péči o děti, což potvrzují téměř všechny vybrané stereotypy (viz tabulka č. 11, s. 74). Jeden z výzkumů, který se zabývá muži na rodičovské dovolené a kde ženy popisují péči muže jako "lepší", však platnost tohoto stereotypu popírá (srovnání jevů viz tabulka č. 11, s. 74)

Nejčastěji se s výše uvedenými charakteristikami ztotožňují osoby s nižším vzděláním. Naopak ženy a muži s vyšším vzděláním, kteří se častěji kloní

¹⁰¹ Někteří účastníci výzkumu svou roli naopak považují za srovnatelnou s úspěchem v kariéře a nabytými zkušenostmi hodnotí jako výhodu, kterou chtějí zhodnotit při návratu na trh práce (**Otcové**).

¹⁰² Dítě by podle nich mělo být zařazeno do kolektivu ne dříve než ve třech letech. Vliv jeslí tak hodnotí jako negativní, o dítě by do tří až čtyř let měli pečovat rodiče.

k rovnoměrnému uspořádání domácnosti a společné péči o děti či k reverzním rolím, potvrzují, že se orientují na rodinu i kariéru a umí se lépe vypořádat se stereotypy a stereotypně nahlížejícím okolím (porovnání viz výzkum Otcové, tabulka č. 11, s. 74, tabulka č. 12, s. 75). Vzdělání se i v případě péče o děti ukazuje jako významný faktor (více viz s. 63).

5.4 Stereotypy o mužských a ženských rolích

Stereotypy o mužských a ženských rolích vychází z předchozích tří oblastí a ze stereotypů, které autorka této práce považuje za nejvýznamnější a nejrozšířenější. Jde o genderové stereotypy o orientaci žen na rodinu, orientaci mužů na kariéru, muži jako lepším zaměstnanci, ženě v domácnosti a lepší mateřské péči o dítě. V české společnosti převažuje názor, že o dítě především raného věku má pečovat žena (viz tabulka č. 13, s. 77). Role pečující matky a ženy v domácnosti spolu souvisí, protože zpravidla platí, že osoba, která pečuje o dítě, se stará o domácnost. Ženy považují rozhodnutí stát se ženou v domácnosti za dočasný stav, jak uvádí výzkum *Časopisy*¹⁰³. Podle výzkumu **Odměňování** podporuje stereotypní představy o ženě nepřímo i stát, který v *rodinné politice* vychází z konzervativních postojů (Křížková, Penner, Petersen, 2008, s. 58; viz výše tabulka č. 9, s. 71).

Tabulka č. 13: Charakteristika stereotypu femininní ženy

Výzkum	žena v domácnosti	přirozenost mateřské péče	přirozenost snahy pečovat o ostatní	seberealizace v rodině vs. seberealizace v zaměstnání	mýtus krásy a žena jako sexuální objekt	projevování emocí
Otcové	+++	+++	+	xxx		
Generace	x	x	x	xx	xx	x
Strategie	x	xx		xx		
Trh práce	x	x		xx		
Časopisy	xx	xx	xx	xxx	xx	x
Proměny		x	x	xx		
Segregace	x	xx	xxx	xxx	xxx	x
Odměňování	x	x		x		
Suma symbolů	10	13	8	18	7	3

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Respondenti výzkumu **Strategie** považují ženskou péči o dítě za lepší a přirozenější (viz tabulka č. 13, s. 77), což potvrzují i rodiče ve výzkumu **Generace**, kteří uvádí, že dcerám

¹⁰³ Podle výzkumu je důvodem také tlak společnosti, která nehodnotí aktivitu pouze v domácnosti a dlouhodobou nezaměstnanost pozitivně (*Časopisy*).

předávají základy role ženy v domácnosti a matky (viz výše tabulka č. 12, s. 75)¹⁰⁴. Stereotypy o přirozenosti mateřské péče vyvracejí rodiny z výzkumu **Otcové**, ve kterých muži pečují o děti a ženy se zaměřují na kariéru (viz tabulka č. 11, s. 74, tabulka č. 12, s. 75), a ženy, které se rozhodly zůstat bezdětné a soustředit se na kariéru. Jejich počet se dle výzkumu **Proměny** zvyšuje.

Stereotyp o přirozené snaze žen pečovat o ostatní podle výzkumu **Segrace** potvrzují typy zaměstnání, do kterých se ženy soustředí. K nejčastějším povoláním žen patří zdravotní sestra, učitelka a administrativní pracovnice¹⁰⁵.

Ženy zpravidla nevyhledávají seberealizaci pouze v rodině (viz tabulka č. 13, s. 77). Rodinu a zaměstnání hodnotí jako stejně důležité (viz výše tabulka č. 5, s. 60) a snaží se seberealizovat v obou sférách života (**Proměny, Trh práce**)¹⁰⁶. Podle výzkumu **Strategie** se rozhodujícím faktorem v orientaci na rodinu nebo zaměstnání stává vzdělání a věk (viz výše tabulka č. 5, s. 60, 63)¹⁰⁷. Obecně pak ženy v zaměstnání preferují faktory mimopracovních podmínek a pracovní dobu, což naznačuje podvědomou snahu harmonizovat zaměstnání a rodinu (**Strategie**).

Výzkum **Segrace** se zajímá i o prezentaci žen na veřejnosti, zejména v médiích, v souvislosti s tzv. mýtem krásy a se zobrazováním žen jako sexuálních objektů (viz výše kapitola 3.5.4, s. 41; tabulka č. 13, s. 77), které zdůrazňují vzhled ženy jako hlavní znak feminity¹⁰⁸. Základy mýtu krásy předávají dcerám i matky, jak samy potvrzují ve výzkumu **Generace**, když u nich dbají na důslednou péči o vzhled a úpravu, u chlapců ne.

V tradičně uspořádané společnosti naplňuje otec roli živitele rodiny a hlavy rodiny (srovnání viz tabulka č. 14, s. 79). Z výzkumu **Generace** však jednoznačně nevyplývá, že se muži ze zúčastněných rodin považují za živitele a hlavu rodiny¹⁰⁹. Převážná část rodin uvádí,

¹⁰⁴ Tento stereotyp předávají také české seriály, které podle výzkumu **Segrace** zobrazují zpravidla ženy zaměřené na rodinu a identifikující se s rolí matky. Profesionálně úspěšné ženy vystupují jako osoby s minimem empatie, celkově bez "typicky" ženských vlastností a okolí je hodnotí převážně negativně.

¹⁰⁵ Podle výzkumu **Trh práce** považují ženy v zaměstnání za velmi důležitý pocit, že společností přináší užitek. Výsledek lze interpretovat tak, že se v ženách projevuje jejich "přirozená", podle některých naučená, snaha pečovat o ostatní a brát ohledy na okolí (viz výše kapitola 3.3, s. 26). Podle výzkumu **Proměny** se přirozená snaha pečovat u žen projevuje také jejich univerzálním přístupem ke kolegům v zaměstnání a snaze pomáhat všem bez ohledu na pohlaví.

¹⁰⁶ Tyto závěry lze usuzovat také z náplně "ženských" časopisů, které analyzuje výzkum **Časopisy**. Tiskoviny zpravidla rozdělují obsah na část o domácnosti, vaření, bydlení, dětech a zdraví a část o financích a profesionální kariéře. Texty se týkají témat, která jsou ženám blízká a která dokládají jejich zájem o rodinu i zaměstnání a snahu o jejich harmonizaci.

¹⁰⁷ Zatímco matky ve výzkumu **Generace** upřednostřují spíše realizaci v rodině a v zaměstnání považují za nejdůležitější finanční ohodnocení, jejich dcery-studentky považují za důležité, aby je práce bavila, mohly se v ní realizovat a uplatnit vzdělání.

¹⁰⁸ České seriály se drží stereotypního formátu krásného obličej a štíhlé postavy. Neúspěch žen vychází zpravidla ze vzhledu a charakteru, které neodpovídají stereotypnímu mýtu krásy. Do kontrastu se tak staví ženy krásné, parádivé, ale neschopné, a ženy inteligentní, vzdělané, ale nesplňující požadavky společnosti na krásu. Podle "mužských" časopisů (**Časopisy**) by ženy měly pečovat především o svůj vzhled a celkovou úpravu. "Ženské" časopisy pak nabízejí návody a rady, jak o sebe pečovat a přiblížit se tak ideálu krásy.

¹⁰⁹ Podle výzkumu **Časopisy** prezentují tradiční model zejména "mužské" časopisy, podle kterých se ideální muž zaměřuje na kariéru, ne na rodinu, užívá si svobody, volnosti a dobrodružství. Naopak "ženské" časopisy zobrazují ideálního muže jako otce, který modifikuje svou roli živitele rodiny na otce, který projevuje emoce a pečuje o své děti.

že o důležitých rodinných záležitostech (např. vyšší finanční výdaje, jednání s úřady, výchova a vzdělání dětí) rozhodují rodiče společně. Pojetí sebe sama jako živitele rodiny reflektují muži ve výzkumu **Proměny**, když hodnotí zaměstnání především jako zdroj obživy a mladší generace mužů vyjadřuje přání založit rodinu až ve chvíli, kdy ji dokáže materiálně zajistit. Jako živitele vnímají muže především zaměstnavatelé, jak uvádí výzkum **Segregace**. Předpokládají, že muž je živitelem rodiny, proto si také zaslouží vyšší finanční ohodnocení (viz výše tabulka č. 6, s. 63)¹¹⁰.

Výzkum **Strategie** uvádí, že muži se sice obecně více orientují na kariéru (viz tabulka č. 14, s. 79), což dokládají vyšším hodnocením faktorů spojených s kariérou, pracovním ohodnocením a seberealizací v zaměstnání, ale u skupiny vysokoškolsky vzdělaných mužů se projevuje výraznější orientace na rodinu. Ani výpovědi mužů ve výzkumu **Trh práce** nepotvrzují, že by se muži orientovali pouze na kariéru, za stejně důležitou považují i rodinu.

Tabulka č. 14: Charakteristika stereotypu maskulinního muže

Výzkum	živitel rodiny	hlava rodiny	zaměření na zaměstnání a kariéru	zaměření na rodinu	potlačování emocí
Otcové	xx	xx	xxx	xxx	++
Generace	x	x			
Strategie	x	x	xx	xx	
Trh práce	x	x	xx	xx	
Časopisy	xx	xx	xxx	xx	xx
Proměny	xx	xx	xx		
Segregace	x	x	xx		
Odměňování	x		x		
Suma symbolů	11	10	15	9	4

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Ačkoli dle genderových stereotypů muži neprojevují emoce a jednají racionálně, muži ve výzkumu **Otcové** přiznávají, že během rodičovské dovolené a díky péči o děti *nevnímají své okolí "technicky" jako nepečující muži, jsou schopni prožitků a projevů blízkosti* (Maříková, 2007, s. 58). Jinak se ale muži snaží vyvarovat emočních projevů a navazování důvěrnějších vztahů (**Proměny**).

Podle analyzovaných výzkumů patří k nejsilnějším stereotypům o femininní ženě snaha seberealizovat se v rodině a domácnosti, ne v zaměstnání, a staví tak tyto dvě sféry do opozice. S ohledem na významnost jevu seberealizace a intenzita označení symboly v jednotlivých výzkumech jej autorka svým hodnocení řadí k těm

¹¹⁰ Muže, kterého živí žena, hodnotí podle výzkumu **Časopisy** články v "ženských" časopisech výrazně negativně. Muž si tak dle měřítek dnešní společnosti nemůže dovolit zůstat dlouhodobě nezaměstnaný.

nejvýznamnějším (viz tabulka č. 15, s. 81). Stereotyp o seberealizaci žen v rodině zasahuje zejména do oblasti pracovního života (viz tabulka č. 5, s. 60) a charakteristiky role ženy (viz suma symbolů v tabulce č. 13, s. 77).

Seberealizaci pouze v rodině však ženy považují zpravidla za nedostatečnou. Snaží se realizovat v rodině i v zaměstnání a stereotyp o zaměření žen pouze na rodinu vyvrací. Jak ale uvádí Karsten (2006, s. 126, viz kapitola 3.5.3, s. 39 - 40), pro ženy se harmonizace rodiny a zaměstnání stává komplikovanou, což ženy ve vybraných výzkumech zpravidla potvrzují, ale odmítají, že by byla nereálná (viz tabulka č. 5, s. 60). Stereotyp o orientaci žen na rodinu vychází ze stereotypů o přirozenosti mateřské péče, identifikaci ženy s rolí matky a ženě v domácnosti, které charakterizují "typickou" ženu a podle autorky patří k hlavním jevům oblasti charakteristiky role ženy (porovnání významnosti jevů viz tabulka č. 13, s. 77) a ovlivňují i oblasti ostatní.

Komparace vybraných výzkumů potvrzuje přesvědčení společnosti o tom, že muž má být hlavou a živitelem rodiny, což je patrné z hodnocení významnosti a četnosti jevů ve vybraných výzkumech (viz tabulka č. 14, s. 79). V žádném z výzkumů však ani jeden muž nevystupuje ve skutečně tradiční roli živitele a hlavy rodiny. Ačkoli se muži do role živitele a hlavy rodiny podvědomě situují, výzkumy nepotvrzují platnost stereotypů o "typické" roli muže.

Nejrozšířenějším jevem v oblasti charakteristické role mužů je podle subjektivního hodnocení autorky stereotyp o zaměření na kariéru a zaměstnání (srovnání viz tabulka č. 14, s. 79 a tabulka č. 5, s. 60). Komparované výzkumy jej nevyvrátily, ale ani nepotvrdily, když se ve zkoumaném vzorku jednoho z výzkumů objevují muži na rodičovské dovolené (viz výše tabulka č. 11, s. 74), ale v převážné většině domácností o děti pečují ženy. Významným faktorem orientace na rodinu nebo zaměstnání se stává vzdělání (viz s. 63).

SOUHRN SEKUNDÁRNÍ A KOMPARATIVNÍ ANALÝZY DAT

Na základě výstupů komparace osmi vybraných výzkumů, které se zabývají problematikou genderu a genderových stereotypů (viz výše kapitola 5, s. 56), vybrala autorka diplomové práce ze čtyř oblastí, na které byla komparace zaměřena (oblast pracovního života, domácích činností, péče o děti a charakteristika muže a ženy a jejich rolí) soubor indikátorů uvedený v tabulce č. 15 (viz s. 81). Tento soubor vychází z autorčina subjektivního hodnocení výskytu jevů, které souvisejí s výše zmíněnými čtyřmi oblastmi, ve vybraných výzkumech (viz výše kapitola 5, s. 56).

Tabulka č. 15: Soubor vybraných jevů referujících o genderových stereotypch¹¹¹

Charakteristika stereotypů o pracovním životě mužů a žen					
ženy považují zaměstnání za nutnost k obživě	13	muži se orientují na kariéru a zaměstnání	15	nemožná harmonizace rodinného a pracovního života	16
genderové nerovnosti na trhu práce	19	nerovné platové podmínky	13	problematický návrat po rodičovské dovolené	12
diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví	11	harmonizace rodinného a pracovního života	13	strategie harmonizace rodinného a pracovního života	12
dělba práce mezi partnery	12	nerovné podmínky na trhu práce	12	žena na rodičovské dovolené	10
Charakteristika stereotypů o domácích činnostech					
převaha žen v domácích činnostech	18	rovnoměrné uspořádání domácích činností	10		
Charakteristika stereotypů o péči o děti					
žena na rodičovské dovolené	9	dominance žen	9	společná péče obou rodičů	9
přirozenost mateřské péče	10	Identifikace ženy s rolí matky	8		
Charakteristika stereotypů o mužských a ženských rolích					
žena v domácnosti	10	přirozenost mateřské péče	10	seberealizace v rodině vs. seberealizace v zaměstnání (žena)	18
živitel rodiny	11	hlava rodiny	10	zaměření na zaměstnání a kariéru (muž)	15

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

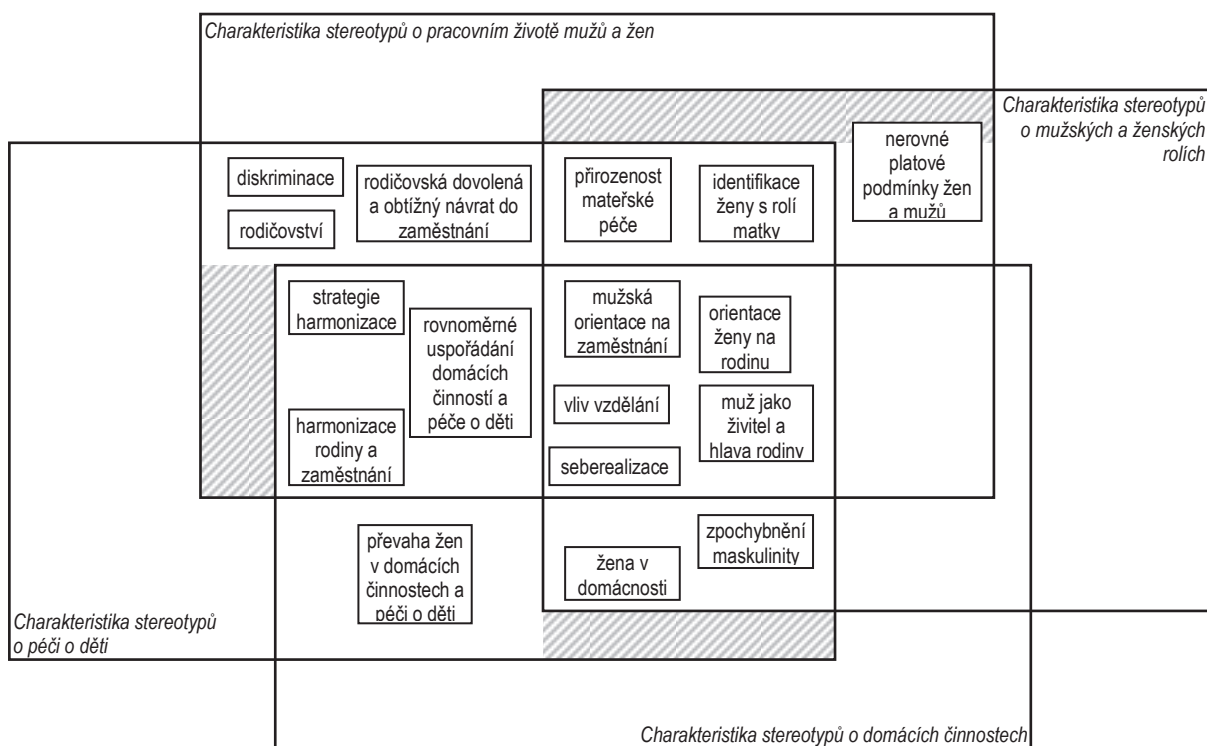
Vybrané indikátory v tabulce č. 15 (viz s. 81) zahrnují jevy, respektive charakteristiky sledovaných stereotypů, které ve vybraných výzkumech představují stěžejní a nejčastěji se vyskytující témata týkající se genderu a genderových stereotypů. U každého jevu je uvedena hodnota odpovídající součtu symbolů udělených autorkou během subjektivního hodnocení

¹¹¹ Jevy byly vybrány s ohledem na subjektivní hodnocení autorky práce (více viz úvod kapitoly 5, s. 56) použité v kapitole č. 5.

(viz tabulky č. 5 - 14, str. 60 - 79). Vybrané indikátory se staly inspirací pro rozhovory s dotazovanými, aby jejich existenci či platnost potvrdili nebo vyvrátili.

Z komparativní analýzy vybraných výzkumů, které se zabývají problematikou genderu a genderových stereotypů, vyplývá vzájemné propojení a závislost čtyř analyzovaných oblastí (pracovní život, domácí činnosti, péče o děti a charakteristika rolí muže a ženy), na které se autorka této práce zaměřuje. Řada charakteristik sledovaných jevů se prolíná a opakuje v jednotlivých sledovaných oblastech (např. zaměstnání, domácí činnosti) genderových stereotypů (viz schéma č. 1, s. 82). Schéma dokládá tvrzení výzkumů o vzájemné závislosti rodinného a pracovního života a také poznatky o vlivu genderových rolí na postavení každého jedince ve společnosti a na zařazení do společenských skupin (viz kapitola 3.2, s. 23).

Schéma č. 1: Průnik vymezených oblastí genderové problematiky ze sledovaných výzkumů

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Prolnutí vybraných jevů ve všech čtyřech zkoumaných oblastech.

Prolnutí vybraných jevů ve třech zkoumaných oblastech.

Prolnutí vybraných jevů ve dvou zkoumaných oblastech.

Komparované výzkumy dokládají vzájemný vliv pracovního a rodinného života na výrazné genderové segregaci českého trhu práce. Tu výzkumy považují za jeden

z nejvýraznějších a nejrozšířenějších důsledků genderových stereotypů (a jevů s nimi spojených) a příčin nerovností mezi muži a ženami v pracovním i rodinném životě. I když se nerovnosti na trhu práce a jejich důsledky týkají mužů i žen, výrazněji ovlivňují hlavně ženy.

Především zaměstnavatelé a politika státu se dle vybraných výzkumů řídí nejrozšířenějšími stereotypy v oblasti zaměstnání a rodiny o ženě, která pečuje o děti a domácnosti, a muži jako živiteli rodiny a hlavy rodiny. Tyto stereotypy patří k hlavním indikátorům tradiční společnosti, které charakterizují "typické" genderové role femininní ženy a maskulinního muže, které pak ovlivňují role muže a ženy v oblasti pracovního života, domácnosti a péče o děti.

Ženy se podle výše zmíněných stereotypů orientují na rodinu a seberealizují se v ní, muži se orientují na seberealizaci v zaměstnání. Tyto jevy (viz tabulka č. 5, s. 60) ovlivňují pohled zaměstnavatelů na zaměstnané muže a ženy a pohled celé společnosti na role muže a ženy v domácnosti a v péči o děti. Vybrané výzkumy však platnost těchto jevů nepotvrzují, ale ani nevyvrací. Vyplývá z nich, že muži i ženy se zpravidla orientují na rodinu i zaměstnání a možnosti seberealizace vyhledávají v obou sférách (viz schéma č. 1, s. 82).

Důvodem nerovného postavení žen a mužů na trhu práce je také rodičovství, které naše současná společnost zpravidla spojuje se ženou. Charakteristickými jevy stereotypní role femininní ženy jsou také přirozenost mateřské péče a identifikace ženy s rolí matky, kvůli kterým je společnost přesvědčena o matčině lepší péči o dítě, kterou otec nemůže nahradit, a autorka této práce je řadí k nejrozšířenějším jevům charakterizujícím genderové stereotypy v oblasti péče o dítě. Tento předpoklad ženu znevýhodňuje na trhu práce, protože je to právě žena, kdo častěji nastupuje na rodičovskou dovolenou, která problematizuje její návrat do zaměstnání po ukončení rodičovské dovolené a samotné působení na trhu práce (viz schéma č. 1, s. 82). Rodičovství tak podle autorky této práce představuje jeden z hlavních jevů, který vytváří nerovné postavení žen a mužů v zaměstnání.

Rodičovství se ukazuje jako jeden z důvodů diskriminace na trhu práce (viz schéma č. 1, s. 82). Za nejrozšířenější typ diskriminace na trhu práce autorka této práce považuje diskriminaci na základě pohlaví, která se částečně projevuje i jako diskriminace kvůli rodičovství (kvůli spojení rodičovství a ženy), které v některých případech značně znevýhodňuje i muže.

Kvůli rodičovství se pro ženy stává zásadním jevem v oblasti pracovního života a rodiny jejich harmonizace. Jev nemožné harmonizace rodiny a zaměstnání patří

k nejrozšířenějším jevům charakterizujícím stereotypy o zaměstnaných ženách a mužích, ale ti převážně odmítají, že by bylo nemožné rodinu a zaměstnání sladit. O úspěchu harmonizace podle nich rozhoduje především volba vhodné strategie (viz schéma č. 1, s. 82).

Jako nejúčinnější strategii harmonizace rodiny a práce vybrané výzkumy hodnotí dělbu práce mezi partnery a rovnoměrné uspořádání domácích činností a péče o děti, které autorka považuje za zásadní jevy v oblasti domácnosti, péče o děti a také zaměstnání (viz schéma č. 1, s. 82; tabulka č. 15, s. 81). Výzkumy ale potvrzují, že v českých rodinách převládá tradiční uspořádání, které charakterizuje jev dominance ženy v domácích činnostech i v péči o děti (viz schéma č. 1, s. 82). Jev patří k nejrozšířenějším jevům charakterizujícím tradiční role žen a mužů, se kterými souvisí další jedna z charakteristik stereotypu femininní ženy, a to role ženy v domácnosti (viz schéma, č. 1, s. 82).

Důvodem převahy žen v domácích činnostech je charakteristika stereotypu maskulinního muže jako živitele orientujícího se na kariéru a hlavy rodiny. Muž se s ohledem na genderové stereotypy nemá věnovat péči o dítě a domácím činnostem a kvůli společenské platnosti těchto jevů se muži obávají zpochybnění své maskulinity (viz schéma č. 1, s. 82), pokud by pečovali o dítě a o domácnost nebo pokud by zapojení do nich veřejně přiznali.

Vybrané výzkumy a také Maříková (2000, s. 66, viz kapitola 3.5.3, s. 39) zdůrazňují zásadní význam faktoru vzdělání v oblasti zaměstnání i rodinného života. Výše dosaženého vzdělání souvisí s životní úrovní, schopností potlačovat stereotypy, orientací na kariéru a rodinu, schopností je harmonizovat, s péčí o děti a s uspořádáním domácnosti. Osoby s vyšším vzděláním se více orientují na kariéru, muži se navíc orientují na rodinu více než muži ostatní, ženy naopak méně. Osoby s nižším vzděláním se naopak častěji kloní k tradičnímu uspořádání společnosti, rodiny a domácnosti a častěji se řídí genderovými stereotypy.

6 Empirické šetření o genderu a genderových stereotypch v rurálním prostředí

Na jevy, které se staly předmětem sekundární a komparativní analýzy, se zaměřují i semistandardizované rozhovory provedené pro účely této diplomové práce. Analýza těchto rozhovorů doplňuje závěry vybraných výzkumů (viz kapitola č. 5, s. 56) a sekundární a komparativní analýzy. Rozhovory se zaměřují na genderovou problematiku, na nerovnosti mezi muži a ženami především na trhu práce a v domácnosti a na genderové stereotypy, které se s muži a ženami pojí. Oblast zaměstnání a rodinného života se vzájemně prolínají a ovlivňují. Dotazy se týkají názorů na podobu femininní ženy a maskulinního muže, jejich postavení v domácnosti, v rodině, v zaměstnání a na trhu práce, týkají se také struktury rodinných rolí, nerovností, se kterými se potýkají a které je omezují. V otázkách se objevuje téma genderových stereotypů a jejich vlivu na soukromý a pracovní život dotazovaných.

Kromě analyzovaných výzkumů se inspirací pro rozhovory staly také novinové články z deníku Právo a ze zpravodajských serverů Aktuálně.cz a Novinky.cz. Tyto články se zabývají nerovným postavením žen na trhu práce a jejich nepoměrným zastoupením v některých pracovních pozicích (ČTK, 2014; Vavroň, 2014), nerovným platovým ohodnocením českých mužů a žen v zaměstnání (Vavroň, 2015), strukturou domácích prací a uspořádáním domácích činností (Vavroň, 2014).

6.1 Výzkumný vzorek, lokalita a průběh terénního šetření

Rozhovorů se zúčastnili muži a ženy, kteří žijí v rurálním prostředí České republiky. Soubor dotazovaných je složen ze tří manželských párů, které byly vybrány s ohledem na místo bydliště, kterým je rurální prostředí, a také s ohledem na dobu trvání manželství (viz tabulka č. 16, s. 86). Za další kritéria si autorka této práce zvolila alespoň jedno dítě, o které dotazovaní pečovali a vychovávali jej v průběhu manželství. U každého dotazovaného je uvedeno také dosažené vzdělání, aby bylo možné porovnat názory dotazovaných s ohledem na jejich vzdělání a s výsledky sekundární a komparativní analýzy, ze které vyplývá, že vzdělání představuje významný faktor, který ovlivňuje postoje a názory týkající se zaměstnání a rodiny. Dále jsou v tabulce č. 16 (viz s. 86) uvedeny údaje o zaměstnání a charakteru bydlení, které dle uskutečněných analýz ovlivňují zapojení do domácích činností a péče o děti

především u mužů. Každý z dotazovaných je označen písmenem M (muž) a Ž (žena) a číslem 1 až 4, přičemž muž a žena z manželského páru mají vždy přiděleno stejné číslo od 1 do 4 a lze tak odvodit, že patří k sobě.

Dotazovaným bylo předem objasněno téma, kterého se rozhovory týkaly, a byli seznámeni s účelem rozhovoru. Zároveň byli všichni ujištěni o anonymitě celého procesu, tedy pořízení rozhovoru, jeho zpracování a následné prezentaci. Analyzované části šech rozhovorů, kterých se vždy účastnil muž i žena z manželského páru, trvaly přibližně 20 - 25 minut. Z každého rozhovoru byl pořízen hlasový záznam, který autorka této práce bezprostředně poté převedla do písemné podoby (viz Přílohy, kapitola č. 9, s. 118)¹¹². Rozhovory autorka této práce vedla vždy současně s oběma partnery manželského páru. Důvodem byla snaha zachytit jejich vzájemnou interakci a přímou reakci každého dotazovaného na výpovědi druhého partnera. U některých párů tak bylo možné porovnat rozdílný náhled ženy a muže na jevy charakterizující stereotypy ve vybrané oblasti (např. zaměstnání, domácí činnosti).

Tabulka č. 16: Základní údaje o vybraných dotazovaných

Označení dotazovaného	Věk dotazovaného	Počet let trvání manželství	Nejvyšší dosažené vzdělání	Obor zaměstnání	Počet dětí	Charakter bydlení	Celková délka rozhovoru	Délka analyzované části
M1	49	30	SOU	zemědělství	2	dům se zahradou	24:59	22:43
Ž1	49	30	SOU	letecká mechanika	2	dům se zahradou		
M2	61	35	SOŠ	stavebnictví	2	dům se zahradou	45:57	19:58
Ž2	59	35	ZŠ	žena v domácnosti	2	dům se zahradou		
M3	58	30	VŠ	zemědělství	2	dům se zahradou	33:41	25:10
Ž3	57	30	SOŠ	ostraha objektů	2	dům se zahradou		
M4	59	38	SOŠ	zemědělství	2	dům se zahradou	20:01	20:01
Ž4	56	38	SOŠ	doručovací služby	2	dům se zahradou		

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Všichni dotazovaní ochotně svolili s účastí na rozhovoru a všechny rozhovory proběhly bez komplikací. Promluvu některých dotazovaných v prvních minutách rozhovoru ovlivnil ostych a částečná nervozita i přes to, že dotazovaní byli ujištěni o anonymitě rozhovoru a byli seznámeni s cílem zachytit právě jejich názory a pohledy na danou

¹¹² Záznamy všech rozhovorů jsou uloženy v archivu autorky. Přepis analyzovaných částí všech uskutečněných rozhovorů je součástí kapitoly 9 Přílohy (viz s. 118).

problematiku, nikoli odborné poznatky. Častěji se v úvodu nejistě projevovaly ženy. Počáteční nervozitu nakonec všichni dotazovaní i za podpory tzv. sond¹¹³ překonali a zodpověděli všechny položené otázky. Všem dotazovaným byla pokládána vždy stejná sada výzkumných otázek:

1. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou na trhu práce?
2. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou v domácích činnostech?
3. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou v péči o děti?
4. Vnímáte rozdíly mezi charakteristikou muže a ženy?

Ke každé otázce byla přiřazena témata, která souvisí s oblastí zmíněnou v otázce (např. trh práce, domácí činnosti). Tato témata představují nejvýznamnější a nejčastější témata sekundární a komparativní analýzy vybraných výzkumů (viz kapitola 5, s. 56), na jejímž základě byla vytvořena výše uvedená sada otázek použitá v semistandardizovaných rozhovorech. Témata si autorka této práce stanovila s cílem vést dotazované v jejich výpovědích v rovině každé oblasti (oblast trhu práce, domácích činností, péče o děti, charakteristika muže), aby se rozhovory nestaly spontánními. Mezi témata otázky č. 1 zaměřené na trh práce patřily zaměstnání, typ (zaměstnání), plat, diskriminace, rodina, harmonizace a strategie. V otázce č. 2 byli dotazovaní směřováni k tématu rozdělení, dominance a rovnoměrnosti v oblasti domácích činností. Otázka č. 3, která se týkala péče o děti, směřovala k tématům rozdělení, dominance, rovnoměrnosti, rodičovské dovolené. Otázka poslední, č. 4, zjišťovala názory na rozdíly mezi mužem a ženou v jejich charakteristice a týkala se témat domácnosti, rodiny, kariéry, roli živitele a roli matky.

Výpovědi všech dotazovaných byly komparovány s využitím sekundární a komparativní analýzy v kapitole 5 (viz s. 56 - 80). Tabulka č. 15 (viz s. 81), která prezentuje vybrané jevy nejčastějších genderových stereotypů ve zkoumaných oblastech (oblast zaměstnání žen a mužů, domácí činnosti, péče o děti a charakteristika rolí žen a mužů), je využita i v následující analýze rozhovorů, které byly zaměřeny právě na výše zmíněné oblasti a na jevy, které charakterizují s nimi spojené genderové stereotypy. U každého jevu je uvedeno číslo, které udává počet dotazovaných, kteří o daném jevu mluví, jsou jím ovlivněni, slovně ho potvrzují nebo je z jejich výpovědi patrný nepřímý souhlas s platností tohoto jevu.

¹¹³ Otázky, které pobízejí dotazovaného k odpovídání a k upřesnění odpovědi (Hendl, 2008, s. 170).

Semistandardizované rozhovory autorka uskutečnila v obci Třebovle, která je zároveň jejím bydlištěm. Obec Třebovle leží ve Středočeském kraji (NUTS 3) v okrese Kolín (LAU 1) přibližně 30 km východně od Prahy. Katastrální výměra obce činí 10,96 km², která zahrnuje vedle samotné obce Třebovle také další 3 sídelní jednotky patřící pod tuto obec (Království, Borek, Miškovice) (ČSÚ, 2014). První písemné zmínky o obci se objevily v roce 1297.

K 1. 1. 2015 zde žilo celkem 487 obyvatel, z toho 228 mužů a 259 žen (ČSÚ, 2015), uvedený počet obyvatel dokládá, že obec se dle české legislativy řadí k venkovským sídlům (Perlín, 2010, s. 162, 165, viz kapitola 4.1.1, s. 46). Podle dat ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011, kdy byl k 1. 1. 2011 počet obyvatel obce 451, respektive 456 k 31. 12. 2011 (ČSÚ, 2015), dosáhlo přibližně 22% obyvatel základního vzdělání (podíl na populaci starší 15 let včetně) a asi 8% obyvatel vzdělání vysokoškolského (ČSÚ, 2013). Ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011 také vyplývá, že z 301 obyvatel v produktivním věku (ČSÚ, 2013) jich přibližně čtvrtina vyjížděla za zaměstnáním mimo obec a zhruba 7% jich za zaměstnáním cestovalo pouze v rámci obce (ČSÚ, 2013). Obec leží v Polabské nížině, pro kterou je typické rozvinuté zemědělstvím, část obyvatel tak nachází uplatnění v místním zemědělském podniku. Kvůli absenci jiných podniků musí převážná část obyvatel za zaměstnáním vyjíždět do okolních obcí a měst a do hlavního města, které z geografického leží blízko a je dopravně snadno dostupné.

6.2 Žena a muž na trhu práce

K nejvýznamnějším a nejrozšířenějším genderovým stereotypům, které se týkají žen a mužů na trhu práce, patří stereotyp o orientaci žen na rodinu a orientaci muže na kariéru, které zásadně ovlivňují genderovou segregaci trhu práce a vytváří na něm nerovnosti. Všichni dotazovaní se shodují, že ženy a muži jsou na trhu práce vystaveni rozdílným podmínkám (viz tabulka č. 17, s. 89), které negativně ovlivňují především ženy. K zásadním nerovnostem dotazovaní řadí omezenější možnosti ženy při výběru zaměstnání s ohledem na pohlaví, fyzické předpoklady a rodičovství, horší postavení ženy mezi uchazeči o pracovní pozici a podceňování jejího výkonu a produktivity.

První odpovědi na úvodní otázku týkající se rozdílů mezi mužem a ženou na trhu práce se velmi podobají. Mužům se podle dotazovaných dostává značných výhod oproti ženám. Muži shánějí zaměstnání lépe a lépe se uplatňují, mají při výběru zaměstnání více

možností, zaměstnavatelé je upřednostňují a ženy musí vynaložit více úsilí, aby dosáhly stejného ocenění jako muži. Důvodem je podle nich především rodičovství, čímž poukazují na stereotypy v péči o děti, podle kterých má o dítě pečovat žena (viz kapitola 6.4, s. 95). Rodičovství omezuje ženu při návratu do zaměstnání, výběru zaměstnání, rozhodování zaměstnavatele mezi kandidáty, protože dle dotazovaných dostávají přednost muži. Tyto názory jsou ve shodě s výsledky vybraných výzkumů, podle kterých rodičovství ženu, ale i některé muže, na trhu práce znevýhodňuje a limituje (více viz kapitola 5.1, s. 66).

Tabulka č. 17: Vybrané jevy stereotypů o zaměstnání žen a mužů

Charakteristika stereotypů o pracovním životě mužů a žen					
ženy považují zaměstnání za nutnost k obživě	0	muži se orientují na kariéru a zaměstnání	8	nemožná harmonizace rodinného a pracovního života	0
genderové nerovnosti na trhu práce	8	nerovné platové podmínky	6	problematický návrat po rodičovské dovolené	5
diskriminace na základě příslušnosti k pohlaví	2	harmonizace rodinného a pracovního života	8	strategie harmonizace rodinného a pracovního života	4
dělba práce mezi partnery	6	nerovné podmínky na trhu práce	8	žena na rodičovské dovolené	8

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

K dalším nerovnostem, které dotazovaní zmiňují v prvních odpovědích, patří nerovnosti mezi samotnými ženami. Tři dotazované ženy (Ž1, Ž2, Ž4) zdůrazňují vedle diskriminace na základě pohlaví také věkovou diskriminaci (viz tabulka č. 17, s. 89), kterou dávají do souvislosti s atraktivitou. Úspěchu v zaměstnání podle nich dosahují především ženy mladé a podle pěti dotazovaných také ženy krásné, které ani nemusí vynikat inteligencí (více viz kapitola 6.5, s. 97).

Ž1: Chlapí jednoznačně ve výhodách, ženský většinou pospíchají (...) když jsou malý děti, ženský pospíchají domů, že jo.

Ž2: (...) ženský jsou podceňovaný z toho důvodu, že to sou ženský (...) sou vlastně omezovaly tím, že maj děti. Takže když si můžou vybrat, tak si zase vemou chlapa, protože chlap nepude na mateřskou stoprocentně, že jo.

M3: No tak asi chlap se uplatňuje na trhu práce líp, protože (...) ženskou dost limituje dě- nebo limitujou děti, že jo, protože pak si, že jo, nemože děti a vošetřování, že jo, jejich a takový tyhle ty srandy, tak si jako...to riziko si je každej vědomej, že jim bude chybět ta pracovní síla.

Ž3: No to je jasný, chlap má jako...i přednost jako kolikrát, když vybírají, tak vyberou chlapa místo ženský no...

M4: Ale myslím si, že ženský sou chudáci, protože toho nadřou víc než chlapi.

Pět dotazovaných (M1, Ž1, M2, Ž2, M3) v prvních odpovědích zdůrazňuje také nerovné platové podmínky (viz tabulka č. 17, s. 89). Ženy podle nich pobírají výrazně nižší platy oproti mužům, i když vykonávají stejnou práci. Dotazovaní se tak shodují s analyzovanými výzkumy, podle kterých patří platové nerovnosti mezi nejčastější

a nejviditelnější nerovnosti mezi mužem a ženou (viz tabulka č. 6, s. 63). Podle tří dotazovaných (M1, Ž1, M2) ale není tato nerovnost platná vždy a za všech okolností. Domnívají se, že platové nerovnosti nelze generalizovat a neplatí pro všechny ženy, roli hraje chytrost ženy a její průbojnost. Dotazovaní M4 a Ž4 nepovažují nerovné platové podmínky za zásadní jev (viz tabulka č. 17, s. 89). Důvodem je pravděpodobně skutečnost, že žena v tomto páru vydělává podstatně víc než muž, který ji dokonce označuje za živitelku rodiny.

Ž1: V prachách jsou ženský znevýhodněný. Co můžu mluvit za sebe teda. (...) U nás chlapi maj furt víc. Nebo jak to mám říct...jak který. A jak za co.

Ž2: A ženská, to se ví všude, že jo, ženská, která nastupuje do práce, má míň než-li chlap, kterej nastupuje.

M2: S tím, že sou (ženský) méně vohodnocený. Tak jak kte...jak kdo, kdy, v čem. Pokud je chytrá, se tam dostane a je vohodnocená.

M3: Ten chlap furt na ty...když bude dělat stejnou práci, tak stejně dostane víc než ta ženská.

Pár M3, Ž3 zmiňuje také rozdílné typy zaměstnání, do kterých se muži a ženy soustředí. Zdůrazňují především "typická" zaměstnání žen, ke kterým řadí učitelky a administrativní pracovnice. Dříve podle nich tato zaměstnání obsazovali muži, dnes naopak ženy. Změnu si vysvětlují zvyšujícím se vzděláním dívek a žen, ale také jejich vhodnějšími vlastnostmi pro výkon těchto povolání, např. pečlivost, a kvůli fyzické nenáročnosti.

Kromě jedné dotazované, která se stala ženou v domácnosti kvůli zdravotním potížím, jsou všechny ženy zaměstnané a z jejich výpovědí, ani z výpovědí mužů, není patrné, že by zaměstnání pro ženy představovalo pouhou nutnost (viz tabulka č. 17, s. 89). Z výpovědí všech dotazovaných vyplývá, že pro ženy je důležitá rodina, a proto se jí věnují. Orientaci na rodinu popisují i jako částečné vyústění společenského předpokladu. Lze tak říci, že dotazovaní potvrzují závěry vybraných výzkumů, podle kterých je pro většinu žen důležitá rodina i zaměstnání (viz tabulka č. 5, s. 60, tabulka č. 13, s. 77).

Všichni dotazovaní muži se stali živitelem rodiny, když ženy odešly na mateřskou a rodičovskou dovolenou, čímž potvrzují orientaci muže na zaměstnání (viz tabulka č. 17, s. 89). Je však nutné zohlednit fakt, že v době, kdy dotazovaní pečovali o malé děti, bylo výjimečné, aby muž pečoval o dítě a žena pracovala. Ani analyzované výzkumy nedávají jasnou odpověď. Významným faktorem, který orientaci na rodinu či zaměstnání ovlivňuje, je podle nich vzdělání (viz kapitola 5.1, s. 63), což v rozhovorech nelze jednoznačně ověřit. Dotazovaný M2 se domnívá, že současná mladá generace se orientuje především na zaměstnání a považuje ho za přednější než rodinu. Dotazovaný M1 spojuje orientaci na zaměstnání se zvyšujícím se počtem vysokoškolských studentů, prodlužující se dobou studiu, rostoucí oblibou práce a studia v zahraničí a snahou tyto zkušenosti uplatnit na úkor rodiny.

M1: *No abych uživil rodinu (...) tak sem musel bejt neustále v zaměstnání. (...) Ženská dřív, když byla doma, starala se o děti, chlap to utáhnul. No jenže teď chce nejdřív každé studovat, co nejdřív to de, pak někam do světa, dokud může, protože jak mají děti, tak už se nikam nedostanou.*
M2: *Bohužel u těch mladých ano teďka. Ty, bohužel (...) jsou pouze do zaměstnání (...) vloudili se sem přímo západní morálka ze západu, kdy je práce přednější než rodina.*
Ž3: *No pro chlapy je přednější práce a pro ženskou je přednější rodina, domácnost. Ženskou si všichni spojujou s rodinou.*
M4: *To je taky různý. Známe lidi, kerý račí dvě hodiny přemejšlej, než půl hodiny dělat, že jo. Až je to ženská nebo chlap.*

Žádný z dotazovaných nepopisuje sladění rodinného a pracovního života jako nemožné (viz tabulka č. 17, s. 89), ale shodují se, že náročnější je pro ženu. Podle dotazovaného M3 je nutné rodinu a zaměstnání sladit, protože jinou možnost (tehdejší i dnešní) ekonomická situace nenabízí. Dotazované ženy Ž1 a Ž4 vyzdvihují alternativní pracovní úvazek a školky, které jim umožnily vrátit se do zaměstnání a sladit jej s rodinou, čtyři dotazovaní (M1, Ž1, M4, Ž4) hodnotí jako důležitou také pomoc prarodičů. Podle dvou dotazovaných žen (Ž1, Ž4) je dnes obtížné tyto strategie využít kvůli neochotě zaměstnavatelů nabídnout alternativní pracovní úvazek, nedostatku míst ve školkách či jeslích a kvůli prodlužující se zaměstnanosti starších příbuzných. Výše zmíněné strategie řadí mezi nejčastější a nejrozšířenější i vybrané výzkumy (viz tabulka č. 8, s. 67), které popisují i shodné komplikace při jejich využívání. Jejich respondenti kladou důraz na dělbu činností v domácnosti mezi partnery jako na nejúčinnější strategii harmonizace rodiny a zaměstnání (viz tabulka č. 8, s. 67). Ačkoliv dotazovaní hovoří o rozdělení činností mezi oba partnery (viz tabulka č. 17, s. 89), nedávají jej do souvislosti s harmonizací rodiny a zaměstnání (více viz kapitola 6.3, s. 92).

Ž1: *Pak se hledala práce (...) na sníženou pracovní dobu, protože když byl vod rána do večera v práci, tak abych si je mohla vypravit, přivízt, že jo, když skončila školka.*

Ž2: *Úklid to taky zase byl průšvih, protože úklid zase soboty neděle a ve 4 ráno, takže znovu by zase neměl kdo ty haranty vypravovat. No a pak byl průšvih, když jsem měla děti, že jo (...) malý děti po čtyřicetce a teď byly tři měsíce prázdnin, když se to načítalo. Kam s dětma, když si neměla babičky, nikoho.*

Ž3: *Ale jo, jasně, bylo, kort když byly jako malý nemocný, tak sem taky byla doma třeba, že jo. I když málo kdy, protože věčinou sem tam letěla a... Pak zase byly často doma samy, protože...sem tam musela bejt.*

Tři dotazované ženy (Ž1, Ž2, Ž4) popisují svůj návrat po rodičovské dovolené jako jednodušší ve srovnání se situací dnešních matek, i když jedna z nich (Ž2) hledala zaměstnání obtížně. Podle těchto žen a dvou mužů (M1, M4) komplikuje návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené (viz tabulka č. 17, s. 89) i vyšší konkurence, kvůli které se ženy snaží zkracovat rodičovskou dovolenou, jak jim to okolnosti dovolí. Důvodem je podle nich obava ze ztráty zaměstnání a nízká kompenzace příjmů, která nedovoluje finančně zajistit fungování rodiny. Tito dotazovaní tak potvrzují závěry analyzovaných výzkumů, podle kterých se po návratu z rodičovské dovolené potýkají s problémy ženy, ale i muži, kteří na rodičovskou dovolenou odchází (viz s. 66).

Všichni dotazovaní uvádí, že o děti pečovaly ženy a chodily také na rodičovskou dovolenou. Důvodem bylo vyšší finanční ohodnocení mužů, ale podle dotazovaných i skutečnost, že dříve by muž na rodičovské dovolené působil výstředně. Pouze dva dotazovaní (M1, Ž1) jasně říkají, že o dítě má pečovat žena a má využít rodičovskou dovolenou. Ostatní se domnívají, že je rozdělení péče o děti a rodičovská dovolená předmětem dohody partnerů ve svazku a o dítě může pečovat žena i muž (více viz kapitola 6.4, s. 95).

Ž1: Ale od nás vim, jako z práce, že mladý holky dávají děti do školek nebo do jeslí už brzo, aby se mohly honem vrátit do práce. Ale tenkrát to tak prostě nebylo (...) vo práci sme se teda tak nebály, museli tě vzít do zaměstnání zpátky po mateřský.

Ž4: No tak dřív jako, když já měla mla- jako malý děti, tak vyšli ženám vstříc, že jo. Upravovali nám pracovní dobu, mohla sem mít, jak mi to vyhovovalo, no ale teď teda! Nezájem. "Nemůžeš? Tak nashledanou." (...) Teď žádný výhody nejsou jako.

M4: Protože věčinou sou dva roky na mateřský, že jo, ten rok někde po babičkách, kdyby to šlo, nebo jesle. A hurá do práce.

Ž4: Když mu to nevádí (otcovská péče o dítě pozn.) a tak se dohodnou... Sou to vlastně děti nebo dítě vobou, takže... No ale za nás to asi vůbec nebylo, dřív, že by chlap byl doma, to bylo ve směr ženský.

6.3 Oblast domácích činností

Žena jako hospodyně, která vykonává převážnou část domácích činností, patří k nejrozšířenějším genderovým stereotypům v oblasti domácnosti a domácích činností. Tento tradiční model uspořádání domácích činností se v komparovaných výzkumech ukazuje jako stále platný a převažující ve většině českých domácností (viz tabulka č. 10, s. 71).

Tabulka č. 18: Vybrané jevy charakterizující stereotypy o domácích činnostech

Charakteristika stereotypů o domácích činnostech					
převaha žen v domácích činnostech	6	rovnoměrné	uspořádání	domácích	2
		činností			

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Platnost a rozšíření tohoto modelu potvrzují i výpovědi většiny vybraných dotazovaných (viz tabulka č. 18, s. 92). Na otázku o rozdílech mezi mužem a ženou v domácích činnostech reagují jako první dotazované ženy a jejich první převažující reakcí je, že domácí činnosti vykonává hlavně žena (Ž2, Ž3 a Ž4), muži vykonávají spíše fyzicky náročnější aktivity (M2, M3 a M4). U dvou žen (Ž2 a Ž3) lze pozorovat nespokojenost s touto převahou. Podle ženy Ž2 není muž ani schopen domácí činnosti vykonat a ženu zastat, pokud to situace vyžaduje. Autorka této práce se domnívá, že u ženy Ž3 spočívá nespokojenost v jejím zapojení do činností uvnitř i venku, i když její manžel M3 popisuje činnosti venku jako fyzicky náročnější a tedy určené muži. Žena se zřejmě cítí vytíženější.

U těchto žen (Ž2, Ž3) se ukazuje, že problém nespokojenosti s rozdělením domácích činností souvisí i s nejasnou definicí domácích činností. Žena Ž3 považuje za domácí práce činnosti uvnitř (vaření, praní, žehlení, uklízení), tedy činnosti, které sama vykonává. Její manžel M3 k domácím činnostem řadí i aktivity spojené s venkovním prostorem a jeho údržbou (řezání a štípání dříví, velké opravy, topení), které podle něj patří k činnostem vykonávaným pro rodinu a pro domov. U druhého páru je situace nejasná. Podle ženy Ž2 se domácí činnosti rozdělují na mužské a ženské a vyčítá si, že muži toto rozdělení neobjasnili. Není však srozumitelné, co konkrétně považuje za mužské a co za ženské práce.

Nesoulad představ mužů a žen o domácích činnostech a jejich náplni zmiňuje i jeden z vybraných výzkumů (viz s. 72), podle kterého jsou tyto odlišné představy důvodem odlišného hodnocení zapojení mužů do domácích činností. Z výpovědí žen Ž1, Ž2 a Ž3 je patrná tendence podhodnocovat zapojení mužů. Muži M1, M2 a M3 se snaží své zapojení vyzdvihnout, muži M1, M3 a M4 se zároveň snaží ospravedlnit svou nižší aktivitu zaměstnáním. Z výpovědí však nelze stanovit, zda se skutečnosti blíží ženy nebo muži.

Ž2: Já ti to řeknu ve zkratce, ženská musí dělat všechno a chlap nemusí dělat nic, protože chodí do práce. (...)

Ž3: Celá domácnost je na ní (na ženě, pozn.). (...) Chlap nic nedělá doma. (...) Takže většinu sem dělala já všechno, vůbec jako v domácnosti tady vevnitř.

M3: No když ta ženská se stará tady vevnitř vo vaření, praní, tak chlap dělá teda jiný práce, že jo. Ale jestli teda to ženská nepovažuje už za domácí práce, tak pak teda člověk nedělá nic doma, to se přiznám. (...) Já považuju domácí práce jako všechno, co souvisí s tou rodinou, jako doma (...) furt je to práce pro tu rodinu svým způsobem, pro ten domov, ne?

Ž4: Jako třeba u nás. Domáci, to dělám všechno já. (...) Tak sem přes den doma, takže vim, co to je domácí práce.

Žena Ž4 nehodnotí svou převahu a rozdělení domácích činností negativně. Dotazovaní Ž4 a M4 se shodují, že důvodem dominance ženy je její volný čas během dne, protože pracuje na noční směny, zatímco muž tráví zejména v letních měsících v zaměstnání většinu dne. Autorka této práce se domnívá, že za spokojeností ženy je zřejmě ocenění ze strany muže a jeho zapojení do domácích činností, především do vaření, mytí nádobí a úklidu, pokud je o to požádán nebo žena kvůli zaměstnání nestíhá, nejčastěji v době vánočních svátků.

Dotazovaný pár Ž1, M1 představuje výjimku. Jejich první reakcí na otázku o domácích činnostech je, že rozdělují všechny činnosti na ženské a mužské, přičemž jako ženské označují činnosti uvnitř domu, jako mužské vně domu. Jde podle nich o spravedlivé a rovnoměrné rozdělení, ale dodávají, že jim nedělá potíže si vzájemně pomáhat a zapojovat se do činností pro druhé pohlaví. Tento pár se jako jediný nejvíce blíží rovnoměrnému uspořádání domácích činností (viz tabulka č. 18, s. 92). Nepotvrzuje tak zjištění jednoho z vybraných výzkumů o dosažení rovnoměrného uspořádání domácích činností jejich označením jinak než jako mužské a ženské (viz tabulka č. 10, s. 71).

Dotazovaní muži M1 a M4 pomáhají s domácími činnostmi uvnitř a zmiňují především vaření, čímž potvrzují zjištění jednoho z novinových článků, které se staly inspirací k rozhovorům (viz úvod kapitoly 6, s. 85). Autor tohoto článku Vavroň (2014) řadí k nejoblíbenějším činnostem, kterým se muži v domácnosti věnují, vaření. Jako nejméně oblíbené činnosti autor hodnotí žehlení a utírání prachu, tedy činnosti, které ani jeden z dotazovaných nezmiňuje a neuvádí, že by je vykonával.

Ž1: "Mužský a ženský" u nás je heslo. (...) Co je doma, to dělám já. Venku (...) pomůžu, že jo. Jako si pomáháme, ale jako je to rozdělený u nás.

M1: Tak. Jsou mužský práce a ženský práce. I když nemůžeš říct, že ti neuvařím. Někdy (směrem k manželce).

Ž4: Vysloveně mužský práce, když by byly nějaký, to nedělám. (...) Když, takhle, jedná se o vánočních svátcích, když sem většinou v práci, tak to jako udělá, třeba i vyluxuje. (...) Jo. Uvaří, a nebo i vyluxuje nebo takhle trochu poklidí.

M4: Já přidu z práce a mám hotovo. (...) V sezóně udělá všechno. No ne, že by vohazovala nebo něco, ale jako nakrmí, poseká zahradu, udělá všechno. Já ji nemít, tak nemám nic. (...) Vymaluju, umeju nádobí (...) hrozně rád to meju. I někdy jako poklidím, ale to zřídka jako jo. (...) Vařím! Hlavně vařím vo vánočních svátcích.

Vybrané výzkumy a Maříková (2000, s 66, viz kapitola 3.5.3, s. 39) tvrdí, že výše dosaženého vzdělání ovlivňuje zapojení do domácích činností u žen (čím vyšší vzdělání, tím méně se jim věnuje), ale ne u mužů (viz s. 63). Mezi dotazovanými dosahuje rovnoměrného rozdělení pár, kde jsou muž i žena vyučení (M1 a Ž1). Žena Ž2 s ukončeným základním vzděláním se cítí nespokojená se svou převahou v domácích činnostech, ale věnuje se činnostem zejména uvnitř domu. Naopak dotazované ženy se středoškolským vzděláním (Ž3 a Ž4) se věnují činnostem uvnitř i venku, zapojují se tedy podstatně víc. U žen se tak teorie nepotvrzuje. Muž s vyučením M1 se zapojuje ve srovnání s ostatními dotazovanými nejvíce, naopak nejméně se zapojuje muž s vysokoškolským vzděláním M3. Zde lze hledat souvislost se zjištěním některých vybraných výzkumů o nižším zapojení mužů s časově a psychicky náročným zaměstnáním. Ovšem ani toto vysvětlení se nejeví jako plnohodnotné, protože muž M3 pracuje v zemědělství stejně jako muži M1 a M3, kteří pomáhají s činnostmi uvnitř.

Rozdělení domácích činností podle dotazovaných ovlivňuje několik faktorů. Podle dotazované Ž2 je na vině výchova, když matky od synů zapojení a pomoc v domácnosti nevyžadují. K podobným závěrům dochází také Janošová (2008), podle které je základním zprostředkovatelem genderových rolí rodina, především matka. Dotazované Ž1 a Ž3 se domnívají, že důležitý je zájem a snaha každého jedince a příklad rodičů. Žena Ž1 syna k činnostem uvnitř nikdy nevychovala, ale okolnosti ho přiměly např. vařit, prát či uklízet. Žena Ž3 se domnívá, že děti se začaly zajímat o venkovní činnosti samy i proto, že vnímaly její příklad, když ona sama vykonávala činnosti okolo domu.

Všichni dotazovaní žijí v domech a jsou přesvědčeni o odlišnosti jejich situace se situací lidí z měst a bytů. Muži M1, M3 a M4 a žena Ž4 se domnívají, že na venkově, kde obyvatelé žijí převážně v domech se zahradou, se muž věnuje práci venku, která je fyzicky i časově náročnější, v bytě se podle nich nemůže dostatečně uplatnit. Ačkoli se dva dotazovaní muži M1 a M4 zapojují např. do vaření, pro muže v bytě, který má ve srovnání s nimi více volného času, nenavrhují jako alternativu zapojení do domácích činností, ale čas by měl věnovat spíše rodině.

Ž1: To vyplynulo asi z rodiny takhle. U nás to tak bylo. (...) Doma to (domácí práce pozn.) nikdy dělat nemuseli. Ale co jsou jako...nebo byl s tou...předchozí slečnou, tak ho to donutilo, no.

Ž2: Takže ve zkratce asi tak - jako sou mužský práce a ženský práce a je chyba v tom, že sem ho to nenačila dřív. (...) Podle mě to pramení z toho prostě, že jako vodmalička chlapi prostě dělaj, já nevím... No nic, mámy je k tomu moc nevedou.

Ž3: Ani nevím, jestli to je kvůli tomu, že mě (dcera pozn.) odmala viděla a pomáhala mi, tak jí to přide samozřejmý, protože sem je k tomu nějak necepovala, aby mi venku pomáhali. Ale asi to je v každým z nás, protože už jako malý se o to zajímali oba, kluk i holka, a motali se mi tam.

6.4 Stereotypy o péči o děti

K hlavním genderovým stereotypům, které se týkají péče o děti, patří stereotypy o lepší mateřské péči a identifikaci ženy s rolí matky, kvůli nimž se předpokládá, že ženy pečují o malé děti a odchází na rodičovskou dovolenou. Zároveň tak vzniká genderový stereotyp o nevhodné péči otce a stereotyp o ztrátě maskulinity muže, který pečuje o děti.

Tabulka č. 19: Vybrané jevy charakterizující stereotypy o péči o děti

Charakteristika stereotypů o péči o děti				
žena na rodičovské dovolené	8	dominance žen	8	společná péče obou rodičů
přirozenost mateřské péče	2	Identifikace ženy s rolí matky	2	

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Téměř všichni dotazovaní v prvních reakcích na otázku o rozdílech mezi mužem a ženou v péči o dítě shodně uvádí, že o děti pečovaly ženy (viz tabulka č. 19, s. 95) a muži živili rodinu. Šlo podle nich o tehdejší trend a nebylo běžné, aby muž odešel ze zaměstnání a pečoval o dítě, zatímco žena by pokračovala v kariéře. Důvodem bylo podle dotazovaných Ž1 a M1 také obecně nižší finanční ohodnocení ženy, nicméně všichni dotazovaní připouští, že dnes již tato nerovnost neplatí za všech okolností. Vyšší finanční ohodnocení ženy může podle nich být důvodem, aby muž odešel na rodičovskou dovolenou. Podle dotazované Ž4 je dítě potomkem obou rodičů, může se tedy starat i otec, ale zdůrazňuje nutnost dohody mezi

partnery. Dotazovaná Ž3 uvádí jako možný důvod lepší péči otce a jeho vřelejší vztah k dětem a péči samotné.

První reakcí dotazovaného M2 je, že muži by o dítě pečovali lépe, ale kvůli povinnosti živit rodinu se na péči nemohou dostatečně podílet. Tvrzení je v souladu s výpovědí matek v jednom z vybraných výzkumů. Tyto ženy pokračovaly v kariéře, zatímco muži pečovali o děti a ženy jejich péči popisují jako lepší a intenzivnější (viz tabulka č. 11, s. 74), i když přiznávají, že jde o důsledek soustředění mužů na péči, nikoli na domácnost, o kterou se stará žena. Zaměstnání jako důvod nedostatečné participace na péči uvádí všichni dotazovaní muži a ženy vše potvrzují. Dotazovaní M1, M3 a M4 pracují v sektoru zemědělství a podle vlastních slov tráví v zaměstnání především v letních měsících celé dny i víkendy.

Jednotlivé činnosti v péči o děti dotazovaní nerozdělují na činnosti ženské, mužské či vykonávané společně. Podle jednoho z vybraných výzkumů je označování činností spojených s péčí o děti jako ženské činnosti důsledkem předpokladu přirozenosti mateřské péče (viz tabulka č. 11, s. 74). Dotazovaní uvádí pouze příklady několika situací, ze kterých je zřejmé, kdo konkrétní činnost vykonával. Muž M2 plnil roli hodného otce, který se s dětmi učil, zajímal se o jejich studium a vystupoval liberálněji, žena Ž2 se naopak snažila děti vychovávat přísně. Dotazovaná Ž4 se naopak snažila výchovné tresty delegovat muži. Dotazovaní M3 a Ž3 mluví zejména o péči o nemocné děti, kterou ženě podle jejích slov komplikovala nutnost docházet alespoň příležitostně do zaměstnání, zatímco muž si s dětmi údajně pouze občas hrál. Dotazovaný M3 mluví spíše obecně o komplikacích, které ženě v zaměstnání přináší předpoklad péče o nemocné děti. Tyto příklady nejsou plně v souladu s rozdělením rolí muže a ženy v péči o děti tak, jak jej prezentují některé vybrané výzkumy, byť i ty nemluví o striktním rozdělení. Hraní si s dětmi výzkumy řadí k ženským činnostem a trestání k činnostem, které vykonávají rodiče zpravidla společně (viz s. 74).

Ž1: No, u nás to bylo takhle, já sem byla s dětma doma, on chodil do práce, aby nás uživil. (...) Dřív to tak nebylo, vždycky ta ženská byla hůř vhodnocená.
M2: Kdyby chlapi nemuseli chodit do práce, vydělával to, tak se těm dětem věnujou líp a víc a budou daleko víc k světu připravenější, k životu, než když je maj ženský. (...) No ale musej chodit do práce, vydělávat. Nemaj čas vychovávat, no. (...)Pokuď ta ženská má ambice a chce něčeho dosáhnout (...) musí ten chlap se starat vo rodinu (...) pokuď má ambice a prosadí si ty ambice a vydělává víc, já bych byl smířenej a byl bych doma a...staral by sem se vo domácnost, ale musí mě zajistit ženská.
Ž2: Ne, von byl totiž vždycky hodnej táta a já sem byla zlá máma, protože já sem ty děti, já sem je cepovala (...) a vždycky jen "Tatii, tatii!" (...) Jako je teda fakt, že se s dětma jako učil, já sem na to nervy neměla teda. Takže jako vysvětloval dětem úkoly, toho to bavilo.
M3: (...) tu péčí vo děti vodnesla vždycky víceméně máma (...) protože já holt..na todle nemám moc času, že jo. Ale todle je...časově náročný zaměstnání.
Ž3: Jo, chodil do práce a já sem byla s dětma doma. Akorát když přišel vpoledne náhodou, tak si třeba s malým hrál ze začátku...chvilu vdcky...si pohrál.
M4: Naše děti vychovávala žena prakticky. (...) Akorát když sem přišel večer z práce, tak říkala vždycky "Seřež je, protože to s nima není k vydržení!" A...seřež děti, když přideš a seš ráda, že je vidíš. Abych přišel v sedm hodin a seřežal je a ráno vdešel, když voni ještě spali, tak to je blbost.
Ž4: No, u nás to bylo... No, tak věčnu já. (...) No ale za nás to asi vůbec nebylo, dřív, že by chlap byl doma, to bylo vesměs ženský. (...) Sou to vlastně děti nebo dítě vobou, takže... (...) Když mu to nevadí a tak se dohodnou...

V hodnocení, zda je vhodnější péče matky či otce, výpovědi dotazovaných nejsou jednoznačné. Pouze dva dotazovaní M1 a Ž1 se domnívají, že o děti by měla pečovat žena, i když vnímají, že v současnosti se péče otce stává běžnou. Péči ženy považují za přirozenější a srovnávají ji s přírodou, ve které platí, že o mláďata pečují samičky. Na druhou stranu tentýž muž M1 uvádí, že není správné, když chlapce vychovávají jen ženy. Podle dotazovaného M4 by o dítě měla pečovat žena zejména z toho důvodu, že je pečlivější, svědomitější a pracovitější, takže kromě péče zvládá také starost o domácnost.

M1: Já si teda myslím, že ženská určitě by se měla věnovat rodině, protože je to máma. (...) V přírodě, z přírody by si člověk měl brát ponaučení. (...) Vždycky o děti se starají samičky, ne? (...) I Donutil to zpíval, "Chyba, že ženský vychovávají chlapy za nás, nebo kluky za nás, děti za nás, tak.
Ž3: A ženská se stará doma vo děti, protože vaří, pere, že jo, jim, voblíká děti. Většinou teda, ve většině případech. (...) Sou sice výjimky, kde teda to dělá chlap, ale to je málo kde (...) to umí lepší třeba. Nebo má k tomu lepší vztah ten chlap k těm dětem než ta ženská.
M3: M4: Žena je taková svědomitější. (...) Takže jako já bych řek, že ženská je pracovitější.

Všichni dotazovaní vnímají zhoršenou pozici ženy na trhu práce právě kvůli rodičovství, které se stále spojuje spíše se ženou. Ženy Ž1, Ž2 a Ž4 popisují svou situaci v době, kdy pečovaly o malé děti, jako lepší než situaci dnešních mladých žen. Většina dotazovaných pozoruje ve svém okolí trend rychlého návratu žen do zaměstnání a zkracování rodičovské dovolené kvůli obavám ze ztráty zaměstnání a z důvodů finančních. Podle dotazovaných Ž1 a Ž4 ženám návrat do zaměstnání komplikují samotní zaměstnavatelé, omezené kapacity zařízení náhradní péče, nejčastěji školek, a oddalovaný odchod do důchodu vlastních rodičů (více viz kapitola 6.2, s. 88 - 92).

Ž1: Ale od nás vim, jako z práce, že mladý holky dávají děti do školek nebo do jeslí už brzo, aby se mohly honem vrátit do práce. (...) No a oni právě ty ženský se asi bojejí, aby nepřišly o práci, tak se snaží zůstat doma co nejkratší dobu. (...) Jako to bylo za nás, že kdo moh, tak děti šoupnul na hlídání babičce, dědečkovi, ale teď? (...) ty starý se ani nemůžou o vnuky starat, když sami choděj ještě do práce.
Ž2: No a pak byl průšvih, když jsem měla děti, že jo (...) malý děti po čtyřicítce a teď byly tři měsíce prázdnin, když se to nasčítalo. Kam s dětma, když si neměla babičky, nikoho.
M4: Neska málokterá zůstane tři roky doma (...) protože potřebuje peníze, že jo. A musí mít hlídání! (...) Protože věčinou sou dva roky na mateřský, že jo, ten rok někam po babičkách, kdyby to šlo, nebo jesle.
Ž4: No tak dřív jako, když já měla mla- jako malý děti, tak vyšli ženám vstříc, že jo. Upravovali nám pracovní dobu, mohla sem mít, jak mi to vyhovovalo, no ale teď teda, nezám. "Nemůžeš? Tak nashledanou." (...) Teď žádný výhody nejsou jako.

6.5 Stereotypy o mužských a ženských rolích

Genderové stereotypy o mužských a ženských rolích souvisí se stereotypy předchozími, které jsou rozebrány v kapitolách 6.2 až 6.4 a které se týkají žen a mužů na trhu práce, domácích činností a péče o děti. Hlavními stereotypy o mužských a ženských rolích jsou stereotypy o orientaci muže na zaměstnání, muži jako živitelé rodiny a hlavě rodiny,

stereotypy o ženě v domácnosti, přirozenosti mateřské péče a orientaci ženy na rodinu a poslední otázka o charakteristice rolí mužů a žen upřesňuje výpovědi dotazovaných.

Kromě mužských a ženských rolí, které dotazovaní zmiňují v průběhu rozhovoru v souvislosti s rozdíly mezi mužem a ženou na trhu práce, v domácích činnostech a v péči o děti, které jsou uvedeny v předchozích kapitolách, se v rámci otázky o charakteristice ženských a mužských rolí objevují odpovědi týkající se emocionality. Dotazovaná Ž1 nesouhlasí s tím, že muž má být hlavně živitelem rodiny. Považuje za důležité, aby zabezpečil rodinu finančně, aby se staral o rodinu materiálně, ale zároveň by o ni měl pečovat i z hlediska nemateriálního. Ocenila by tak emotivnější zapojení muže.

Tabulka č. 20: Vybrané jevy stereotypů o mužských a ženských rolích

Charakteristika stereotypů o mužských a ženských rolích					
žena v domácnosti	1	přirozenost mateřské péče	2	seberealizace v rodině vs. seberealizace v zaměstnání (žena)	2
muž jako živitel rodiny	8	muž jako hlava rodiny	0	zaměření na zaměstnání a kariéru (muž)	8

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

Dotazovaná žena Ž3 přímo uvádí, že pro muže je vždy přednější práce, zato pro ženu je přednější rodina a domácnost, ale dodává, že si ženu s rodinou a domácností spojuje společnost, takže nemusí jít o dobrovolné rozhodnutí. Zdůrazňuje také, že žena musí disponovat prostředky, které jí umožní se o rodinu a domácnost starat, čímž naráží na roli muže jako živitele rodiny, která je dotazovanými zmiňována minimálně ve chvíli, kdy dotazovaní mluví o době, kdy žena zůstala s dětmi na rodičovské dovolené (viz tabulka č. 20, s. 98). Muž M1 pochybuje, že by byl schopen roli živitele naplnit a rodinu zajistit, dotazovaní M3 a Ž3 považují tradiční model rodiny za problematický a s výší současných platů za neaplikovatelný.

Ž1: No, u nás to bylo takhle, já sem byla s dětma doma, on chodil do práce, aby nás uživil. (...) Mně se teda líbí, když se muž o ženskou víc zajímá, (...) když se jí víc věnuje, to by se mi líbilo. (...) Když ta rodina je jako po práci pohromadě jako a spolu. Protože chlap by měl bejt takovej jako... Ne vydělá, Jo, vydělávající taky, zabezpečit rodinu, ale zároveň jako, aby se staral o rodinu, aby ji zabezpečil i po druhý stránce.

M1: No abych uživil rodinu (...) tak sem musel bejt neustále v zaměstnání. Já ani nevím, jestli bych je teď s tím, co mám, uživil. Ženská dřív, když byla doma, starala se o děti, chlap to utáhnul. Dneska nevím...

Ž2: Hele my v našem věku, to chlap zajišťoval rodinu, ženská se většinou starala vo děti (...) on měl mámu, která vlastně třeba nechodila do práce, ta byla doma s dětma, jako já. Já si říkám, moje máma, ta třeba zase měla sedm dětí a chodila do práce vlastně vždycky.

Ž3: Jo, chodil do práce a já sem byla s dětma doma. (...) No pro chlapa je přednější práce a pro ženskou je přednější rodina, domácnost. Ženskou si všichni spojujou s rodinou, je doma. (...) Ale musí k tomu mít prostředky.

M3: No, to zatím v současný době nejde tendle model, to je věc ekonomiky a prostě...ty lidi si nevydělávají tolik, aby (...) ta ženská nemusela chodit do práce.

Dotazovaný M4 jasnou rozdílnost charakteristiky ženy a muže a jejich rolí odmítá a jako příklad uvádí projev vzteku, který se podle Janošové (2008, s. 163 - 164) sice obecně spojuje spíše s mužem, ale projevují jej obě pohlaví (viz kapitola 3.5.1, s. 35), což uvádí i dotazovaný muž. I když se podle Valdové (2004, s. 9) ženy řídí hlavně emocemi a nejednají racionálně (viz kapitola 3.5.1, s. 35), dotazovaná žena Ž4 se domnívá, že některé ženy vynikají zákeřností, která je projevem určitého taktického postupu, nikoli nahodilého.

Také dotazovaný muž M2 je přesvědčen, že rozdíly mezi mužem a ženou nelze generalizovat. Některé ženy podle něj vynikají svou ambiciózností a snahou budovat kariéru, zatímco někteří muži se ochotně ujmou role pečujícího otce. Je tak zřejmé, že nesouhlasí se stereotypním přesvědčením o roli ženy a muže v orientaci na rodinu a zaměstnání. Podle dotazované Ž2 determinuje role muže a ženy orientace dnešní moderní společnosti na materiální aspekty, která umocňuje jejich zaměření na zaměstnání. Dotazovaní M1 a M2 vysvětlují orientaci mužů na zaměstnání jejich snahou uživit rodinu a zajistit jí živobytí (viz tabulka č. 20, s. 98). Orientace na zaměstnání podle muže M1 ubírá volný čas, který by mohl věnovat ženě a dětem. Dotazovaný M2 se domnívá, že dnešní mladá generace je obecně zaměřena hlavně na zaměstnání a kariéru (více viz kapitola 6.2, s. 88).

Dotazovaní Ž4 a M4 uvádí, že za živitelku je v jejich rodině považována spíše žena, protože je lépe finančně ohodnocena. Muž ji dokonce označuje za hlavu rodiny s tím, že poslouchá její rozhodnutí a neodporuje jí. Mezi ostatními dotazovanými se označení partnera jako hlavy rodiny neobjevuje a z jejich výpovědí není ani patrná nadřazenější role jednoho z manželů (viz tabulka č. 20, s. 98). Nelze tak říct, že muži jednoznačně plní roli hlavy rodiny. Tím se potvrzují zjištění vybraných výzkumů, ve kterých se žádný z mužů neoznačuje jako hlava rodiny a ani ženy je tak neoznačují. Nejčastěji uvádějí, že o důležitých tématech rozhodují partneri společně (viz tabulka č. 14, s. 79).

M1: Noo, tak určitě sme se jí nebo sem se jí moh věnovat víc, to je jako pravda no, ale (...) abych uživil rodinu (...) tak sem musel bejt neustále v zaměstnání (...) Ráno vstanu, za tmy odejdu, za tmy přijdu.

M2: (...) takže sem byl furt v práci. Tím pádem sem měl míň času na rodinu. (...) To, to je daný životem. Pokud ta ženská má ambice a chce něčeho dosáhnout, tak se ti nebude starat vo rodinu.

M3: (...) já holt...na tohle nemám moc času, že jo. Ale tohle je...časově náročný zaměstnání, že jo. Hodně hodin, soboty neděle (...) třeba z mého pohledu, nebo z mého zaměstnání, ta ženská by nemohla bejt tolik hodin v práci.

Ž4: Chlapi...s těma se i jako lepší dělá, že jo, třeba (...) nejsou zákeřný, ta ženská, ta už je prostě taková...taktizuje.

M4: U nás to tak nák neplatí. Živí rodinu žena, převážně. Co řekne, to platí. (...) A nebo dostanu sprdáka, když to není pravda. Ne, že bych byl podpantoflák, no ale radši poslechnu, než aby k něčemu došlo.

V tradiční společnosti plní žena roli ženy v domácnosti. Žena Ž3 je přesvědčena, že by ji tato role nebavila. Vadilo by jí sociální odloučení od ostatních, chyběl by jí kontakt s lidmi

a s okolním děním, o čemž je přesvědčen i dotazovaný M3, který si myslí, že uzavření doma a odloučení od ostatních lidí nelze aplikovat dlouhodobě. Žena tedy považuje seberealizaci pouze v rodině či v domácnosti za nedostačující (viz tabulka č. 20, s. 98), stejně jako většina žen-respondentek ve vybraných výzkumech (viz tabulka č. 5, s. 60). Podle dotazovaného M4 nelze zobecňovat, že ženy se na zaměstnání neorientují a muži ano, vždy podle něj záleží na jedinci. Dotazované ženy Ž1 a Ž4 nespecifikují, zda se orientují jen na rodinu a zaměstnání považují za nutnost, nebo zda se orientují na rodinu i zaměstnání. Z jejich výpovědí, kdy o zaměstnání nemluví nijak negativně, se však nelze domnívat, že by zaměstnání považovaly za pouhou nutnost.

Pět dotazovaných Ž1, Ž2, M2, Ž4, M4 je přesvědčeno, že na trhu práce mají značné výhody především ženy mladší a atraktivní, které díky těmto atributům nemusí vykazovat výraznou inteligenci a podle dotazované Ž4 svého vzhledu umí i zneužívat. Uvedení muži souhlasí, že atraktivní a mladé ženy se na trhu práce uplatňují lépe, dotazovaný M4 ospravedlňuje jednání mužů, kteří upřednostňují mladé a atraktivní ženy, historickou roli muže jako lovce. O hodnocení žen v zaměstnání podle jejich vzhledu se zmiňuje i Basowová (1986, s. 267, viz kapitola 3.5.2, s. 37 - 38), která považuje toto hodnocení až za dehonestační. Podle jednoho z vybraných výzkumů se hodnocení žen v zaměstnání podle jejich vzhledu objevuje velmi často v televizních seriálech, které jako součást médií patří k nejsilnějším šířitelům genderových stereotypů (viz tabulka č. 13, s. 77).

Ž1: Pak to maj lep- jednodušší hezčí holky nebo mladší, starší. A v pětáctičetech (...) pomalu neseženeš práci nebo už seš starej, i když má člověk odrostlý děti, může bejt v práci furt, tak zase nejseš atraktivní.

M2: (...) že sou méně vhodnocený, tak jak kte- jak kdo, kdy, v čem. Pokud je chytrá, se tam dostane a je vhodnocená. (...) A pokud je hezká samozřejmě, je taky vhodnocená.

Ž2: Je určitě jako... určitě větší šanci má ženská, který je třicet, jo... a je blondýna, než-li ženská, který je padesát, že jo. (...) Já sem naposledy chtěla jít do práce (...) byla sem po čtyřicítce, byla sem stará, nebyla sem atraktivní, takže mně nabízeli tak akorát jako zboží do regálů.

Ž3: Zas jenom bejt zavřená furt doma, nikam nejít jako není vono, že jo. (...) zavřená jenom furt doma a nekoukala z okna jenom.

M3: To ti chybí kontakt s lidma, i když člověk nadává, ale...

Ž4: Já si myslím, buď je to, že maj výhodu ženy, já nevím, mladý ženy do, já nevím, do těch pětáctičetech, šestáctičetech, nebo já nevím, do čtyřicetech, pokud je atraktivní.

M4: No když je hezká holka, tak má výhodu.

Z odpovědí na otázku o rozdílech mezi mužem a ženou v domácích činnostech (viz kapitola 6.3, s. 92) a v péči o děti (viz kapitola 6.4, s. 95) vyplývá, že všechny dotazované ženy odešly na rodičovskou dovolenou, o děti pečovaly převážně ony a také v domácích činnostech dominují. Pouze dva dotazovaní (M1, Ž1) jsou přesvědčeni o přirozenosti mateřské péče, ostatní se domnívají, že o dítě může pečovat i muž (viz tabulka č. 20, s. 98) a se ženou je péče o dítě spojena zejména kvůli společenskému předpokladu a nižšímu

finančnímu ohodnocení v zaměstnání. Tento názor zastává také většina české společnosti, jak dokládají vybrané výzkumy (viz tabulka č. 12, s. 75 a tabulka č. 13, s. 77). Rozdělení domácích činností se v rodinách některých dotazovaných ukazuje jako komplikované. Dotazovaní M3 a Ž3 se neshodují v názoru, co patří k domácím činnostem a co ne, z čehož pramení nespokojenost ženy s rozdělením domácích činností. Stejně tak se nespokojeně cítí dotazovaná Ž2, která je ženou v domácnosti (viz tabulka č. 20, s. 98) a vykonává podle svých slov vše, čímž ovšem míní činnosti uvnitř domu (více viz kapitola 6.3, s. 92).

Ž1: Ale dneska je taková doba, že chlapi můžou bejt doma. Když ženská má lepší postavení, větší vejplatu. (...) Dřív to tak nebylo, vždycky ta ženská byla hůř vhodnocená.

M2: Pokud ta ženská má ambice a chce něčeho dosáhnout, tak (...) musí ten chlap se starat vo rodinu. (...) Pokud má ambice a prosadí si ty ambice a vydělává víc, já bych byl smiřenej a byl bych doma. (...) A pokud nemá ambice, ať sedí doma a je ráda, že jí ten chlap žíví, no...

Ž2: Hele my v našem věku, to chlap zajišťoval rodinu, ženská se většinou starala vo ty děti.

Ž3: Jo, chodil do práce a já sem byla doma s dětma. (...) No tak většinou se stará víc ženská vo ty děti.

M4: Neumím si představit, že bych přišel z práce, musel bych si vyprat, uvařit, uklidit trošičku, aby to existovalo, ne, že bych to měl vyblejskaný, ale aspoň trochu, že jo.

SOUHRN EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ O GENDEROVÝCH STEREOTYPECH

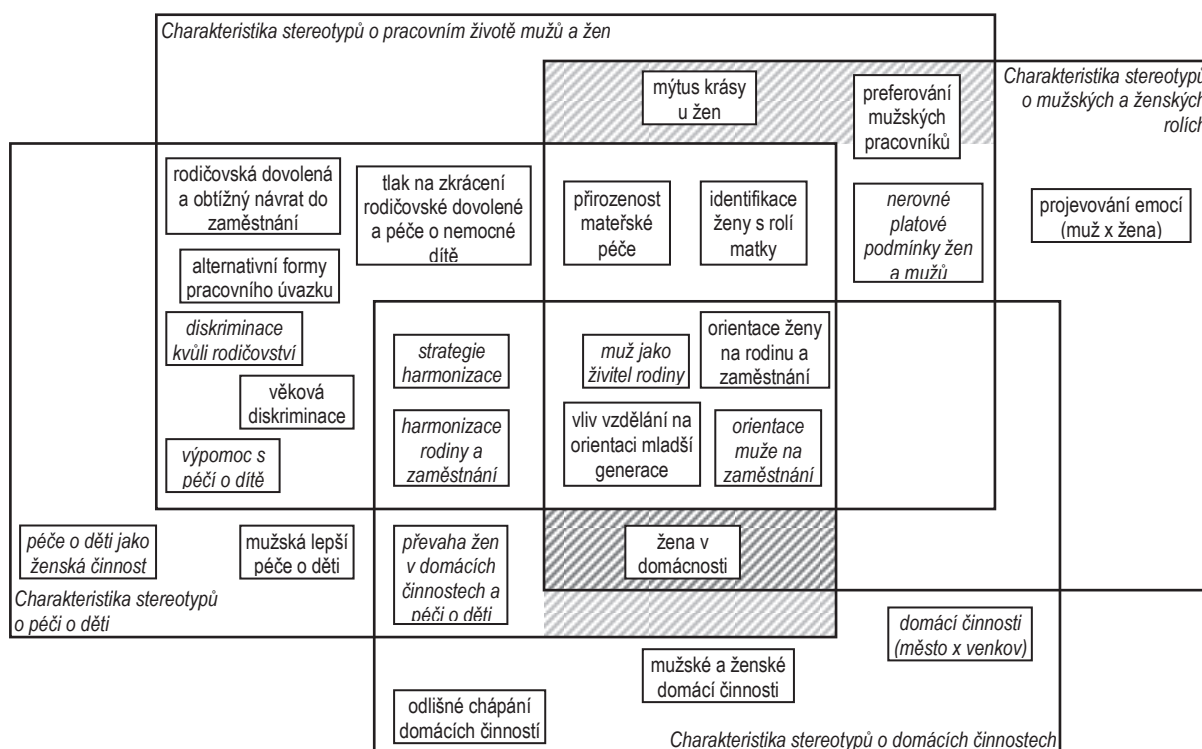
K hlavním genderovým stereotypům patří stereotyp o orientaci žen na rodinu a domácnost, orientaci mužů na zaměstnání, stereotyp o přirozené mateřské péči a identifikaci ženy s rolí matky, otci jako hlavě rodiny a živiteli rodiny. Vybrané výzkumy dokládají upřednostňování tradičního uspořádání domácích činností a péče o děti v českých rodinách, které ovlivňuje role žen a mužů nejen v domácnosti a rodině, ale také na trhu práce a ve společnosti. Vybraní dotazovaní svými výpověďmi potvrzují, že i oni se v některých ohledech kloní k tradičnímu uspořádání, ale nepovažují je za jediné možné a ideální a zdůrazňují nutnost dohody mezi partnery a také vliv společnosti a okolí.

Podle vybraných dotazovaných se muži a ženy setkávají na trhu práce s odlišnými podmínkami, které negativně ovlivňují zejména ženy. Zmiňují především podceňování žen, širší možnosti uplatnění pro muže, jednodušší hledání zaměstnání a upřednostňování mužů a nerovné platové podmínky (viz schéma č. 2, s. 103). Jako důvod nerovného postavení žen a mužů označují rodičovství, které ženy v zaměstnání výrazně limituje a determinuje vnímání ženy ve společnosti. Nerovné postavení na trhu práce panuje podle dotazovaných také mezi ženami. Lépe se podle nich uplatňují ženy mladé a atraktivní, což odkazuje na tzv. mýtus krásy, tedy hodnocení žen podle jejich vzhledu, nikoli podle výkonů, vzdělání či inteligence (viz kapitola 3.5.2, s. 37 - 38). Obdobné nerovnosti na trhu práce, které způsobují genderovou segregaci trhu práce, prezentují i vybrané výzkumy, které za nejviditelnější projev nerovností označují nerovné platové podmínky. Někteří dotazovaní ale odmítají, že by nerovnosti bylo možné generalizovat na všechny ženy, na všechna zaměstnání a na přístup všech zaměstnavatelů.

S předpokladem, že žena má pečovat o děti, souvisí i předpoklad orientace ženy na rodinu a muže na zaměstnání. Všichni dotazovaní muži i ženy, výjimku představuje jediná žena, jsou zaměstnaní a o svém zaměstnání negativně nemluví. Všichni také uvádí, že na rodičovskou dovolenou odešly ženy a muži se stali živiteli. Dotazovaní muži i ženy ale označují tradiční model ženy v domácnosti a muže živitele v současné společnosti a ekonomické situaci za neudržitelný, některé ženy by tato role nenaplňovala. Podle vybraných výzkumů považují ženy roli ženy v domácnosti za spíše dočasný stav, který jim nenabízí dostatečnou seberealizaci. Lze tak vyvodit, že muži se orientují na zaměstnání a ženy

na rodinu, ale i zaměstnání (viz schéma č. 2, s. 103), i když podle jednoho z mužů nelze generalizovat a záleží na jedinci. Někteří dotazovaní kritizují proměnu současné mladé generace, která před rodinou upřednostňuje zaměstnání. Vybrané výzkumy dochází k podobným závěrům a za rozhodující faktor v orientaci na rodinu či zaměstnání označují vzdělání, což u dotazovaných nelze s jistotou potvrdit ani vyvrátit.

Schéma č. 2: Průnik vymezených oblastí genderové problematiky z analyzovaných dat ze semistandardizovaných rozhovorů

Zdroj: Vlastní zpracování, 2015.

* Kurzivou jsou psány jevy, které ve svých výpovědích zmiňují všichni dotazovaní nebo jejich převážná většina.

- Propojení všech čtyř zkoumaných oblastí.
- Propojení tří zkoumaných oblastí.
- Propojení dvou zkoumaných oblastí.

Dotazovaní, stejně jako všechny vybrané výzkumy, odmítají nemožnost sladění rodiny a zaměstnání, ale považují jej za obtížné pro ženy. Harmonizace je podle dotazovaných nutné dosáhnout z existenčních důvodů. Dotazované ženy hodnotí zaměstnání dnešních žen a jejich návrat do zaměstnání jako komplikovanější kvůli zkrácování rodičovské dovolené z obav ze ztráty zaměstnání, z finančních důvodů a kvůli omezeným možnostem využití strategií vhodných pro sladění rodiny a zaměstnání. Strategie, které dotazovaní volili pro sladění

rodiny a zaměstnání, popisují jako nejčastěji využívané strategie také vybrané výzkumy. Jde o alternativní pracovní úvazky, pomoc příbuzných, využití školek a jeslí.

Téměř všichni dotazovaní uvádí, že v jejich domácnosti platí tradiční rozdělení domácích činností, které vybrané výzkumy hodnotí jako nejrozšířenější (viz schéma č. 2, s. 103). V rodinách většiny dotazovaných se domácím činnostem věnují převážně ženy. Výjimku představuje jediný pár, který činnosti striktně rozděluje na mužské (venkovní) a ženské (vnitřní), ale partneři si pomáhají a s rozdělením vyjadřují spokojenost. Rozdělení nehodnotí negativně ani žena, která vykonává většinu domácích činností (uvnitř i venku) a muž ji za to oceňuje.

Ostatní dotazovaní se neshodují v chápání povahy domácích činností (viz schéma č. 2, s. 103). Ženy považují za domácí činnosti vše uvnitř, muži činnosti spojené s udržováním domu a zahrady, což označují za fyzicky náročnější. Tento nesoulad je podle některých vybraných výzkumů příčinou rozdílného hodnocení zapojení muže a ženy. Spokojenost s rozdělením tedy souvisí s vymezením domácích činností, domluvou partnerů, s iniciativou jedince a s ochotou pomáhat partnerovi. Ženám, které neoznačují rozdělení za neuspokojivé, muži pomáhají s činnostmi zpravidla označovanými jako ženské - vaření či úklid.

V péči o děti dotazovaní potvrzují zjištění vybraných výzkumů, podle nichž společnost spojuje péči o děti se ženou, která poskytuje lepší péči než otec, jen částečně. Všechny dotazované ženy o děti pečovaly a odešly na rodičovskou dovolenou, zatímco muži živili rodinu (viz schéma č. 2, s. 103) a v péči o dítě zastali pouze některé činnosti (nejčastěji trestání, pomoc s učením a hraní). I když by podle některých dotazovaných o dítě žena měla pečovat, ostatní zdůrazňují, že důvodem rozdělení péče byl i dřívější postoj společnosti, kdy nebylo běžné, aby otec pečoval o děti na rodičovské dovolené. Všichni dotazovaní vnímají, že se rozšiřují počty mužů, kteří pečují o děti a kteří odchází na rodičovskou dovolenou a změny nehodnotí negativně. Nekritizují reverzní uspořádání v rodině, kde muž umožní ambiciózní ženě pokračovat v kariéře, pokud je lépe finančně ohodnocená. Připouští také, že muž může o dítě pečovat lépe (viz schéma č. 2, s. 103), ale je nutné, aby se na rozdělení péče dohodli oba partneři.

U dotazovaných mužů se potvrzuje vliv faktoru vzdělání v orientaci na zaměstnání a stejně tak se potvrzuje, že vzdělání neovlivňuje zapojení mužů do domácích činností. Naopak u žen se vliv vzdělání na vykonávání domácích činností nepotvrzuje. Podle vybraných výzkumů ženy s vyšším vzděláním omezují své zapojení do domácích činností.

Dotazované ženy s nejvyšším dosaženým vzděláním (středoškolské) se ale podle svých slov domácím činnostem věnují podstatně více než zbylé dotazované (základní vzdělání a vyučení).

Dotazovaní se domnívají, že nelze srovnávat situaci na venkově a ve městech. Bydlení na venkově v domě, kde všichni bydlí, podle nich přináší více mimopracovních povinností a méně volného času na úkor rodiny, zatímco v bytě se muž nemůže uplatnit (viz schéma č. 2, s. 103). Dotazovaní muži i ženy připisují nedostatek mužovy péče o rodinu jeho zaměstnání, které označují za prostředek k zajištění rodiny. Muži se tak podvědomě situují do role živitele rodiny, i když se tak přímo neoznačují. Jeden z mužů dokonce označuje ženu jako živitelku rodiny a zároveň hlavu rodiny, která rozhoduje.

7 Závěr

Tato diplomová práce se věnuje tématu genderové problematiky, genderovým stereotypům a genderovým rolím. Hlavním cílem této diplomové práce bylo zjistit, jakých podob nabývají genderové role v české společnosti, které genderové stereotypy tyto role ovlivňují a utváří a jak genderové stereotypy a genderové role ovlivňují muže a ženy žijící v rurálním prostředí České republiky. S pomocí studia odborné literatury a analýzy sociologických studií mohla autorka této práce provést empirické šetření v podobě semistandardizovaných rozhovorů v prostředí českého venkova. Vybranou lokalitu představovalo bydliště autorky, obec Třebovle ve Středočeském kraji.

Genderová problematika se řadí k důležitým tématům naší současné společnosti kvůli vlivu genderu a genderových rolí na soukromý i veřejný život každého z nás. Gender je označován jako sociální či kulturní pohlaví. Vytváří systém sociálních rolí, které se vyvíjejí odlišně v podmínkách každé kultury (Valdrová, 2004; Velký sociologický slovník, 1996) a které určují charakteristické vlastnosti, schopnosti, zájmy, jednání, projev, názory, životní styl, vzdělání či profesi každé osoby (Maříková, 2000) tradičně nahlížené jako protiklady u ženy a muže (Basowová, 1986). Podle některých vědců utvářejí genderovou identitu psychologické, sociální, kulturní a biologické faktory (Poněšický, 2004), někteří považují za významný vliv kultury a výchovu rodičů (Oakleyová, 2000). Rodina se obecně považuje za základního zprostředkovatele genderových rolí předávaných socializací (Janošová, 2008).

Genderové role, jejichž podobu mění sami aktéři sociální interakce (Zábrodská, 2009), jsou ovlivněny genderovými stereotypy, které vycházejí z přesvědčení o odlišných vlastnostech a schopnostech žen a mužů s ohledem na jejich biologické rozdíly (Basowová, 1986). Stereotypy jako *přesvědčení spojené s kategorií, které má ospravedlnit a racionálně podložit lidské jednání a postoj vůči kategorii* (Allport, 2004) v případě genderu vytváří představy o femininní ženě jako starostlivé a pečující matce a ženě v domácnosti a maskulinním muži jako profesionálovi zaměřeném na kariéru, který rodinu zajišťuje materiálně. Tyto genderové stereotypy ovlivňují z pohledu dnešní moderní společnosti zaměřené na výkon a ekonomickou soběstačnost negativně zejména ženy (Valdrová, 2004).

Dílním krokem k uskutečnění kvalitativně laděných rozhovorů a propojení teoretické části s částí empirickou byla sekundární a komparativní analýza dat z již uskutečněných výzkumů, které se zabývaly genderovou problematikou v českém prostředí. Prostřednictvím

sekundární analýzy jsou analyzována primární data jiných studií s cílem odpovědět na původní otázky jinou metodou nebo odpovědět na otázky jiné (Disman, 1998, s. 175). Komparativní analýza je založena na principu komparace primárních dat jiných studií. Jejím cílem je hledání společných jevů v komparovaných studiích, pro jehož dosažení je nutná specifikace předmětu srovnávání či charakteristiky vlastností (Velký sociologický slovník, 1996, s. 619). Pomocí analýzy byly zjišťovány nejvýznamnější charakteristické jevy genderových stereotypů o ženách a mužích na trhu práce, v rodině a domácnosti a vzájemné propojení těchto jevů a stereotypů.

Výsledky sekundární a komparativní analýzy se staly základem pro semistandardizované rozhovory, které se vyznačují pružností, kterou umožňuje stanovení témat a osnovy otázek a jejich modifikace v průběhu rozhovoru jako reakce na odpovědi a reakce respondenta (Hendl, 2008, s. 165, 170). Uskutečněné rozhovory poskytly odpovědi na otázky, jak ženy a muže žijící v rurálním prostředí ovlivňují genderové role a genderové stereotypy o rolích žen a mužů v soukromém i veřejném životě, které byly srovnány s výsledky sekundární a komparativní analýzy sociologických studií, jejichž výzkumné lokality nebyly až na výjimky specifikovány a poskytují tak celorepublikový pohled.

Prostředí "tradičního" venkova a "moderního" města se považují protiklady. V současnosti však dochází k výraznému prolínání a ovlivňování jejich struktur a charakteristik (Velký sociologický slovník, 1996). Město je spojováno s dynamikou a rychlejší sociální změnou, proto se předpokládá pomalé vyvracení (genderových) stereotypů na venkově (Giddens, 1999). Výsledky rozhovorů uskutečněných v prostředí českého venkova byly porovnány s výsledky komparativní analýzy již uskutečněných studií, které zpravidla nespécifikovaly lokalitu výzkumu, výsledky tedy lze považovat za celorepublikové.

Autorka této práce se zaměřila na genderové stereotypy související se zaměstnáním, rodinou, domácností a obecně na genderové role charakterizující muže a ženu. Komparativní analýza ukázala, že mezi hlavní a nejrozšířenější genderové stereotypy patří stereotypy o přirozené mateřské péči, identifikaci ženy s rolí matky, ženě v domácnosti, orientaci ženy na rodinu, orientaci muže na zaměstnání, muži jako živiteli rodiny a hlavě rodiny. Z uvedené analýzy vyplývá propojenost rodinného a pracovního života, tedy vzájemná propojenost čtyř zkoumaných oblastí. Jednotlivé stereotypy a jejich charakterizující jevy se prolínají a ovlivňují tak rodinný i pracovní život.

Z komparativní analýzy vybraných výzkumů vyplývá, že nejvýraznějším důsledkem genderových stereotypů je genderová segregace trhu práce, která vytváří nerovné podmínky mezi muži a ženami nejen v zaměstnání, ale i v rodinném životě, a které negativně ovlivňují hlavně ženy. Důvodem je přesvědčení společnosti o orientaci žen na rodinu, ne na zaměstnání. Nejviditelnější projev nerovnosti podle těchto výzkumů představují nerovné platové podmínky žen a mužů. Také podle dotazovaných se ženy na trhu práce neseťkávají se stejnými podmínkami jako muži a "*jsou podceňovány z toho důvodu, že jsou ženy*" (Ž2). Uplatnění žen považují za obtížné, protože dochází k upřednostňování a lepšímu ohodnocení mužů. K nerovnostem na trhu práce dotazovaní řadí i rozdílnou výši platů mužů a žen, ale z výpovědí nevyplývá, že by ji vnímali jako nejviditelnější. V prvních reakcích zmiňují horší uplatnění žen na trhu práce, obtížnější hledání práce a upřednostňování mužů. Vysvětlením může být chápání zaměstnání ne jako nutnosti pro materiální zajištění rodiny, jak podle genderových stereotypů ženy k zaměstnání přistupují, ale jako součásti života pomáhající jedinci se zařazením do společnosti, seberealizací, uplatněním zkušeností a se sociální interakcí. Vysvětlení je v souladu s vybranými výzkumy, podle kterých se muži i ženy orientují na rodinu i zaměstnání a považují je za stejně důležité součásti života. České ženy se podle Maříkové (2000) označují za spoluživitelky rodiny a považují své zaměstnání za stejně hodnotné jako zaměstnání muže. Některé dotazované ženy odmítají roli ženy v domácnosti, protože by je nenaplňovala a označují ji za ekonomicky nerealizovatelnou. Dotazovaní ale upozorňují, že preference a nerovnosti nelze zobecňovat na všechny muže a ženy a na všechny věkové skupiny.

Ve srovnání s vybranými výzkumy uvádějí dotazovaní, převážně pak ženy, výrazně častěji existenci nerovností na trhu práce mezi samotnými ženami. Věk a atraktivita podle nich zásadně ovlivňují uplatnění žen na trhu práce, mladší a krásné ženy považují za úspěšnější. Tento názor souvisí s tzv. mýtem krásy, který označuje hodnocení žen na trhu práce podle jejich vzhledu, nikoli podle jejich schopností a znalostí. Některé dotazované jsou o nerovnosti přesvědčeny kvůli vlastní zkušenosti, je tak otázkou pro další zkoumání, zda je zdůrazňování tohoto jevu důsledkem vyššího věku dotazovaných a tedy jejich zařazení do "staré a neatraktivní" pracovní síly, či stereotypní pohled na atraktivitu jako jistotu úspěchu.

Vybrané výzkumy označují rodičovství ženy jako jeden z jevů, který vytváří segregaci trhu práce, k dalším řadí přesvědčení o menší spolehlivosti, efektivnosti a produktivitě žen. Naproti tomu dotazovaní považují rodičovství za hlavní příčinu nerovného postavení žen na

trhu práce. Rodičovství podle nich negativně ovlivňuje rozhodování zaměstnavatelů mezi zaměstnáváním mužů a žen. Muži jsou podle nich upřednostňováni proto, že zpravidla neodchází na rodičovskou dovolenou a nepečují o nemocné děti. Z vybraných výzkumů i z výpovědí některých dotazovaných tak vyplývá, že k umocňování genderových stereotypů dochází ze strany zaměstnavatelů i státu, který muže nedostatečně motivuje k rodičovské dovolené a neulehčuje návrat do zaměstnání po rodičovské dovolené.

Rodičovská dovolená se ukazuje jako důsledek genderového stereotypu o přirozenější mateřské péči, který vybrané výzkumy nepotvrzují, péči ženy podle nich může nahradit muž i jiná osoba. Ne každá žena se s rolí matky identifikuje a seberealizaci hledá spíše v zaměstnání. Ani většina dotazovaných není přesvědčena o přirozenější mateřské péči, někteří muži podle nich mohou o dítě pečovat lépe než žena. Nicméně se ve vybraných výzkumech i ve výpovědích dotazovaných potvrzuje převaha tradičního uspořádání péče o dítě, kdy ženy odchází na rodičovskou dovolenou a zajišťují převážnou část péče o děti. Dotazovaní připisují její preferování vlivu nerovných podmínek na trhu práce, okolí a celé společnosti. Především lepší finanční ohodnocení ženy považují za dobrý důvod odchodu muže na rodičovskou dovolenou, ale zdůrazňují dohodu partnerů.

Významným jevem charakteristiky stereotypů o pracovním a rodinném životě se stává jejich nemožná harmonizace, kterou vybrané výzkumy i dotazovaní vyvrací, i když ji označují za výrazně komplikovanou především pro ženy. O úspěchu harmonizace podle nich rozhoduje především volba vhodné strategie, kterou podle vybraných výzkumů představuje rovnoměrné rozdělení domácích činností a péče o děti mezi oba partnery. Dotazovaní označují snahu sladit rodinu a zaměstnání za nutnou s ohledem na snahu materiálně zajistit rodinu a také kvůli neochotě žen zůstat dlouhodobě v domácnosti. Dotazovaní v době, kdy pečovali o malé děti, preferovali spíše než dělbu činností mezi partnery alternativní pracovní úvazky žen, pomoc blízkých příbuzných a využití zařízení k tomu určených (školky). Jejich využití ale považují za problematické, což podle nich ještě více komplikuje situaci žen v aplikaci trendu zkracování rodičovské dovolené kvůli obavám ze ztráty zaměstnání a z finančních důvodů.

S ohledem na výše vyjmenované nejčastější stereotypy, které se týkají žen a mužů, a na výsledky komparativní analýzy se lze domnívat, že stěžejním stereotypem, který v důsledku ovlivňuje stereotypy ostatní, je stereotyp o přirozenosti mateřské péče a identifikaci ženy s rolí matky. Na schématu č. 1 (viz s. 82) je patrné, že všechny jevy, které charakterizují jednotlivé genderové stereotypy a které byly autorkou této práce

v komparativní analýze subjektivně ohodnoceny jako nejrozšířenější a nejvýznamnější, zasahují do zkoumané oblasti péče o dítě a souvisí s rodičovstvím. Dokládají tak, že předpoklad rodičovství ženy patří k hlavním jevům mezi genderovými stereotypy, ostatní jevy jím jsou ovlivněny a zásadně determinuje genderovou roli ženy v zaměstnání i rodině.

Vybrané výzkumy popisují uspořádání domácích činností za převážně tradiční, když se většině domácích činností věnují ženy. Převahu žen potvrzují v prvních reakcích i dotazování, ale ukazuje se, že převaha není jednoznačná. Část dotazovaných se neshoduje v názoru, které činnosti patří k domácím činnostem. Ženy zpravidla považují za domácí činnosti ty označované za "ženské" a které samy vykonávají, tedy vaření, žehlení, praní, muži k těmto řadí i činnosti technického rázu spojené s údržbou venkovních prostor u domu, které označují za fyzicky náročnější. Tento nejasný výklad vede k zavádějícímu hodnocení a podhodnocování zapojení žen a mužů v domácích činnostech a k nespokojenosti s jejich rozdělením. Rozdělení činností na ženské (uvnitř) a mužské (venku) u jednoho dotazovaného páru se jeví jako rovnoměrné rozdělení činností, se kterým se muž i žena cítí spokojeni. V rodinách dotazovaných, kde muži pomáhají například s vařením či úklidem, projevují ženy více spokojenosti s rozdělením domácích činností.

Jak ale sami dotazovaní upozorňují, nelze srovnávat zapojení mužů do domácích činností na venkově, kde většina obyvatel žije v domě se zahradou, a ve městě, kde naopak větší část obyvatel žije v bytech. Bydlení v domě se zahradou vyžaduje více fyzických sil i času a škála domácích činností je širší, protože zahrnuje jak činnosti uvnitř, kterým se věnují zpravidla ženy, tak činnosti venku okolo domu a fyzicky náročnější, které vykonávají muži. Ale uplatnění v bytě je podle nich pro muže obtížné a neví, "*co by měl chlap v bytě dělat, chudák*" (M4). V případě domácích činností se tak dotazovaní plně neshodují se závěry vybraných výzkumů, podle kterých ženy jednoznačně dominují domácím činnostem, protože vybrané výzkumy zahrnují do domácích činností výrazně užší soubor činností. Dotazovaní zároveň nepotvrzují, že se muži obávají ztráty maskulinity v případě, že vykonávají činnosti označované za "ženské".

Výzkumy zdůrazňují vliv faktoru vzdělání na naplňování genderových rolí a odmítání stereotypů. S vyšším vzděláním se zvyšuje orientace žen i mužů na zaměstnání, muži s vyšším vzděláním se více orientují na rodinu, ženy s vyšším vzděláním naopak méně. Vzdělání pak podle výzkumů u žen, nikoli u mužů, ovlivňuje zájem o domácí činnosti, čím vyšší vzdělání, tím méně času jim věnuje. Vliv vzdělání však nelze u vybraných

dotazovaných jednoznačně potvrdit ani vyvrátit. Dotazovaní ve svých výpovědích naznačují, že v některých případech je tradiční uspořádání rolí v rodině či domácnosti spíše odrazem postojů celé společnosti než jedince, protože to tak dělá každý", a také odrazem doby, protože se podle nich role ženy a muže mění v čase. Jedincovy postoje tak ovlivňuje prostředí a kultura, ale také výchova a vzdělání (Janošová, 2008; Maříková, 2000), což potvrzují i rozhovory. Otázkou tak je, zda jedinci mohou dosáhnout trvalé změny ve svém soukromém rodinném životě ve společnosti, která se orientuje spíše tradičně.

Komparativní analýza vybraných výzkumů a na ni navazující semistandardizované rozhovory potvrzují, že v české společnosti převládají spíše tradiční role muže a ženy, které charakterizuje dominantní role ženy v domácnosti a v péči o děti, upřednostňování mužů a jejich výhodnější postavení na trhu práce. Toto rozdělení vychází z genderových stereotypů o charakteristických rolích femininní ženy jako matky a maskulinního muže zaměřeného na zaměstnání. Výzkumy a rozhovory tak potvrzují, že genderové stereotypy stále ovlivňují genderové role žen a mužů ve společnosti i v rodině a ovlivňují vnímání žen a mužů a jejich rolí okolím a celou společností, ale zároveň vyplývá, že dotazovaní jej nehodnotí jako jediné možné a ideální. Uvědomují si negativní vliv nerovností, které genderové stereotypy způsobují. Komparativní analýza vybraných výzkumů ukazuje, že respondenti, u kterých není specifikována velikost bydliště a výsledky tak lze považovat za celorepublikově vypovídající, zastávají názory podobné názorům dotazovaných. Nelze tedy potvrdit, že obyvatelé venkova více odmítají sociální změny a preferují tradiční strukturu společnosti, jak vyplývá z obecného povědomí o rozdílech mezi městem a venkovem. Vysvětlením může být intenzivnější prolínání městského a venkovského prostředí.

Předkládaná diplomová práce prezentuje velmi obsáhlé a komplexní téma, jehož jednotlivé části by mohly být zpracovány samostatně. Autorka této práce se však snažila zachytit problematiku genderu komplexně a upozornit na provázanost pracovního a rodinného života. Předkládaná diplomová práce si neklade za cíl vysvětlit problematiku genderu a nalézt převratné odpovědi na otázky o utváření genderových rolí a genderových stereotypů a jejich vlivu na ženy a muže. Snahou je spíše vysvětlit a přiblížit podobu dané problematiky v rurálním prostředí, doplnit již uskutečněné výzkumy, které se zabývají genderovým rozdělením společnosti, a přinést inspiraci pro další výzkumy.

8 Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor, 2004, 574 s. ISBN 80-726-0125-3.

BASOW, Susan A. *Gender stereotypes: traditions and alternatives*. 2nd ed. Monterey, Calif.: Brooks/Cole Pub. Co., c1986, xi, 399 p. ISBN 0-534-06474-4.

BERGER, Peter L., Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s. ISBN 80-859-5946-1.

ČERMÁKOVÁ, Marie. *Proměny současné české rodiny: rodina-gender-stratifikace*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakl., 2000, 170 p. Studie (Sociologické nakladatelství), sv. 28. ISBN 80-858-5093-1.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: základní teorie, metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 374 s. ISBN 80-718-4141-2.

DVOŘÁKOVÁ, Dana, Libuše KUBOVÁ a Jindra VÁCHOVÁ. *Náš slabikář: učebnice pro první stupeň základní školy speciální*. 4., upr. vyd., V nakl. Parta 2. Ilustrace Dalibor Vlach, Edita Plicková. Praha: Parta, 2008-2009, 2 sv. ISBN 978-80-7320-114-2.

FIALOVÁ, Ludmila, Pavla HORSKÁ a Milan KUČERA. *Současné a perspektivní proměny rodiny, manželství a rodičovství*. Praha: Nadace pro výzkum sociální transformace START, 1995, 64 s.

FRANK, Petr et al. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (nejen) pracovní sešit*. Brno: Nesehnutí, 2004, 48 s. ISBN 80-903-2284-0.

- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- JAKLOVÁ, Halka, Martina ŠTĚPÁNKOVÁ. *Vybrané problémy v oblasti rovného postavení žen a mužů pečujících o děti a návrhy na jejich řešení*. Praha: Aperio, 2005, 39 s. ISBN 80-903087-4-0.
- JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, 285 s. ISBN 978-802-4722-849.
- KALNICKÁ, Zdeňka. *Filozofie a feminizmus: (nejen) pracovní sešit*. Vyd. 1. Ostrava: Universitas Ostraviensis, Facultas Philosophica, 2010, 150 s. Spis OU, č. 226/2010. ISBN 978-807-3688-561.
- KARSTEN, Hartmut. *Ženy - muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál, 2006, 183 s. ISBN 80-736-7145-X.
- KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. 5. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 204 s. ISBN 80-86429-39-3.
- KOLÁŘOVÁ, Marta. *Protest proti globalizaci: gender a feministická kritika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 253 s. ISBN 80-864-2996-2.
- LENDEROVÁ, Milena et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.
- OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, 171 s. ISBN 80-7178-403-6.

OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri a Sociologické nakladatelství, 2004, 158 s. ISBN 80-7277-263-5.

PONĚŠICKÝ, Jan. *Fenomén ženství a mužství: psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton, 2004, 201 s. ISBN 80-7254-374-1.

TOMEŠ, Josef. *Ženy ve spektru civilizací: (k proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 70 s. ISBN 978-80-7419-009-4.

VALDROVÁ, Jana Decarli. *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004, 232 s. ISBN 80-903228-3-2.

Velký sociologický slovník. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1996, 1627 s. ISBN 80-7184-311-3.

ZÁBRODSKÁ, Kateřina. *Variace na gender: poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, 2009, 197 s. ISBN 978-802-0017-529.

Sociologické studie

DUDOVÁ, Radka et al. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 166 s. Sociologické studie. ISBN 978-80-7330-119-4.

KŘÍŽKOVÁ, Alena. *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, 105 s. Sociologické studie. ISBN 80-7330-112-1.

KŘÍŽKOVÁ, Alena, Andrew M. PENNER a Trond PETERSEN. *Genderové nerovnosti v odměňování na stejné pracovní pozici: sociální vyloučení žen*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2008, roč. 8, č. 2. ISSN 1213-0028.

KŘÍŽKOVÁ, Alena a Marta VOHLÍDALOVÁ. *Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí*. Sociologický časopis, 2009, roč. 45, č. 1. ISSN 0038-0288.

KŘÍŽKOVÁ, Alena a Zdeněk SLOBODA. *Genderová segregace českého trhu práce: kvantitativní a kvalitativní obraz*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2009, 115 s. Sociologické studie. ISBN 978-80-7330-165-1.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marta VOHLÍDALOVÁ. *Trvalá nebo dočasná změna?: uspořádání genderových rolí v rodinách s pečujícími otci*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 103 s. Sociologické studie. ISBN 978-80-7330-135-4.

RAŠTICOVÁ, Martina, Hana HAŠKOVÁ a Alena KŘÍŽKOVÁ. *Výzkum Profese ženy a rodinné soužití*. Gender, rovné příležitosti, výzkum, 2004, roč. 4, č. 1. ISSN 1213-0028.

TABERY, Paulína. *Reprezentace různých forem rodinného a pracovního života v ženských a mužských časopisech*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 75 s. Sociologické studie. ISBN 978-80-7330-133-0.

Internetové zdroje

ČERMÁKOVÁ, Marie. Genderové identity - ekonomické a sociální souvislosti. In: *SOCIOweb: Sociologický webzín*. Genderová studia [online]. 20. 4. 1982 [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=227&lst=120>.

Česká republika od roku 1989 v číslech: Počet obcí podle krajů - k 1. 1. (1999 - 2014). *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38>.

- ČTK. Evropa nám utíká: Česko propadlo v rovnoprávnosti žen. *Aktuálně.cz* [online]. 29. 10. 2014 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/cr-je-v-zebricku-rovnosti-pohlavi-az-96-hlavne-kvuli-mzdam/r~5984f9de5f5911e4b5c5002590604f2e/>.
- Gender Pay Gap in unadjusted form. *Eurostat* [online]. 15. 12. 2014 [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc340&plugin=1>.
- CHROMÝ, Pavel et al. Venkov - žitý prostor: regionální diferenciace percepce venkova představiteli venkovských obcí v Česku. In: *Geografie - Sborník ČGS* [online]. 2011, roč. 116, č. 1 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2011/04/g11-1-2chromy_jancak_marada_havlicek.pdf.
- Malý lexikon obcí České republiky - 2014. Středočeský kraj: Okres Kolín. *Český statistický úřad* [online]. 2014 [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2014-n-gdc2kaznu1>.
- MAŘÍKOVÁ, Hana. Gender! Co to znamená? In: *SOCIOweb: Sociologický webzin. Genderová studia* [online]. 20. 4. 1982 [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=225&lst=120>.
- MAŘÍKOVÁ, Pavlína. Malé obce - sociologický pohled. In: *Ministerstvo vnitra České republiky: Problematika malých obcí* [online]. 2004 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-malych-obci.aspx>.
- PERLÍN, Radim. Vymezení venkovských obcí v Česku. In: *Deník veřejné správy: Veřejná správa online* [online]. 2009 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://denik.obce.cz/clanek.asp?id=6384068>.
- PERLÍN, Radim, Silvie KUČEROVÁ a Zdeněk KUČERA. Typologie venkovského prostoru Česka. In: *Geografie - Sborník ČGS* [online]. 2010, roč. 115, č. 2, s. 161 - 187, [cit.

2015-04-19]. Dostupné z: http://geography.cz/sbornik/wp-content/uploads/2009/03/gcgs022010_perlin.pdf.

Počet a věkové složení obyvatel k 31. 12. podle obcí (2007 - 2014). Veřejná databáze: Obyvatelstvo. *Český statistický úřad* [online]. Poslední aktualizace 2013 [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&filtr=G%7EF_M%7EF_Z%7EF_R%7EF_P%7E_S%7E_null_null_&katalog=30845.

Počet obyvatel v obcích Středočeského kraje k 1. 1. 2015. Města a obce. *Český statistický úřad* [online]. 2015 [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xs/mesta_a_obce.

SLDB 2011 - ukazatele podle vyhl. 500 - ČR, kraje, SO ORP, obce, MČ. ČSÚ a územně analytické podklady. *Český statistický úřad* [online]. Aktualizováno 2013 [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/csu_a_uzemne_analyticke_podklady.

Územní změny, počty obyvatel, narození, zemřelí, stěhování (1971 - 2014). Středočeský kraj: Kolín. Databáze demografických údajů za obce ČR. In: *Český statistický úřad* [online]. 2015 [cit. 2015-10-30]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>.

VAVROŇ, Jiří. České ženy: Více práce za méně peněz. *Novinky.cz* [online]. 19. 6. 2014 [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/ekonomika/339746-ceske-zeny-vice-prace-za-mene-penez.html>.

Ostatní zdroje

VAVROŇ, Jiří. Muži doma rádi uvaří, nesnášejí žehlení a utírání prachu. *Právo*. Praha: Borgis, 29. 12. 2014, roč. 24, č. 300, s. 1. ISSN 1211-2119.

VAVROŇ, Jiří. Ženy v ČR berou o pětinu méně než muži. *Právo*. Praha: Borgis, 7. 3. 2015, roč. 25, č. 56, s. 3. ISSN 1211-2119.

9 Přílohy

Příloha č. 1: Přepis rozhovorů s vybranými obyvateli obce Třebovle

Rozhovor č. 1

Tazatelka: Moje první otázka se týká mužů a žen na trhu práce. Vnímáte rozdíly na trhu práce mezi mužem a ženou?

M1: No... Muž jednoznačně sežene práci líp. I když v dnešní době i žena sežene práci dobře.

Ž1: Chlapi jednoznačně ve výhodách, ženský většinou pospíchají, chlapi můžou bejt od rána do večera... když jsou malý děti, ženský pospíchají domů, že jo. Jinač i dřív byla zkrácená pracovní doba, teďka už to asi není, to nevím.

T: Proč tomu podle Vás tak je?

M1: No protože žena se musí věnovat dětem a vůbec rodině. Nebo musí, musí... Dneska může i muž, ale to bych se já osobně asi zbláznil.

T: V čem si myslíte, že největší rozdíly na trhu práce jsou?

M1: Nevím... No, i když... Asi v penězích. Ženská má víc!

Ž1: No jak která...

M1: Někteří!

Ž1: V prachách jsou ženský znevýhodněný. Co můžu mluvit za sebe teda, ne vůči němu (ukazuje směrem k manželovi), ale tam u nás, že jo. Pak to maj lep...jednodušší hezčí holky nebo mladší, starší. A v pětáctyřiceti už seš...prostě už...pomalu neseženeš práci nebo už seš starej, i když má člověk odrostlý děti, může bejt v práci furt, tak zase nejseš atraktivní třeba, že jo.

M1: Vidiš? Prošla pět zaměstnání!

Ž1: Takhle mi to řekli, ne? Bylo mi 40 a nechtěli mě na uklízečku, že sem stará. A normálně to řeknou, že jo třeba. Jestli tam chtěj nákou...třeba... Ale zase se snažej pomáhat chlapi ženskejm, co my sme takhle, kde sem teda já, tak stačí říct a jako ochotný.

T: (po kratší odmlce) Dobře, všímáte si i jiných rozdílů? Co Vás napadne, když mluvím o spojení žena - učitelka?

M1: No... Tomu se ani nedivím. Já bejt učitelem, tak lezou ze školy jiný ty... No... Protože ženský se těm dětem uměj víc věnovat! (odmlka)

T: Na začátku ste se zmiňoval o tom, že žena se má věnovat dětem. Jak podle Vás ovlivňuje rodina a děti zaměstnání? Jak Vás v zaměstnání ovlivnilo narození dětí? (po delší odmlce)

M1: No jak nás to ovlivnilo... Peněžně jediné. Stálo to penízky. Starosti.

Ž1: No, hned sem dostala výpověď, protože to končilo. Pak se hledala práce, na sníženou...že jo, to bylo za nás teda, na sníženou pracovní dobu, protože když byl vod rána do večera v práci, tak abych si je mohla vypravit, přivízt, že jo, když skončila školka, asi takhle. No když ty si 30 let támhle někde jezdil na poli! (směrem k manželovi)

M1: Teď to vypadá, že sem tam byl čtyřicet hodin denně. No, v létě skoro jo...

Ž1: No a když pak vodrostly, tak už to bylo dobrý, to už sem mohla chodit na směny a vydělávat. No ale že by mě to jinak ovlivnilo, to nevim... Ale že sou děti po mně, že sem je vychovávala já, tak jsou po mně. To špatný mají po mně, ale když je něco dobrý, tak to mají po tatínkovi.

M1: Dobrýho nemaj nic.

Ž1: Ale něco snad i že jo... Ale pak si řek, že sem je vychovávala já, že sou po mně, takže...

M1: I Donutil to zpíval, chyba, že ženský vychovávaj chlapy za nás, nebo kluky za nás, děti za nás, tak.

T: Fajn, děkuju. Půjdeme dál. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou v domácích činnostech?

M1: Jaký máme rozdíly? (směrem k manželce)

Ž1: "Mužský a ženský" u nás je heslo.

M1: Tak. Jsou mužský práce (manželka souhlasně pokyvuje), ženský práce (oba společně).

Ž1 (souhlasně pokyvuje): Hm.

M1: I když nemůžeš říct, že ti neuvařim. Někdy. Někdy (důrazněji v reakci na počínající smích manželky).

Ž1: Bejvávalo.

M1: Když seš nemocná.

Ž1: A kdy sem nemocná? To je dobrý, no...

M1: Nemus... Ne-nesmíš bejt nemocná, no. Ale...

Ž1: Chleba si namaže, no. Ale jo, u nás je mužský ženský práce. Co je doma, to dělám já. Venku, jo, když to, tak pomůžu, že jo?

M1: No...

Ž1: Jako si pomáháme, ale jako je to rozdělený u nás. Že jo?

M1: Ale když to, tak vyluxuju i vymaluju.

Ž1: Jó, to jó, tak přece nebudu...

T: Vadí Vám to? Nevadí? (směrem k muži)

M1: No tak jako nedělá mi problém nic, ale ženský a mužský.

Ž1: Jo.

M1: Ale když můžu, tak si pomůžem.

Ž1: Jo, to jo no.

T: Řešili jste spolu nějak tohle rozdělení?

M1: Ne.

Ž1: Ne, ne. To vyplynulo asi z rodiny takhle. U nás to tak bylo.... Náš Davídek (mladší syn) si uvaří, vypere... Prostě...ho to donutilo.

M1: Je po mně.

Ž1: Tak ty....si uměl vařit, že sme se to všechno učili, že jo, ale jako... Doma to nikdy dělat nemuseli. Ale co jsou jako...nebo byl s tou...předchozí slečnou, tak ho to donutilo, no.

T: Dobře, teď bych se ráda zeptala na péči o děti. Vnímáte rozdíly v péči o děti mezi mužem a ženou? (chvilka ticha) Jak vůbec vypadala péče o Vaše děti?

M1: No jednostranná.

Ž1: U nás to bylo jednoduchý.

M1: Vždycky o děti se staraji samičky, ne.

Ž1: I v přírodě, vid'?

M1: Jo! I vopice to nosí na břichu.

Ž1: Ne, asi ženská je to. Za mě taky.

M1: No jak se to veme.

Ž1: Ale jo, teďkon už je to jiný. Když ženská má lepší práci...

M1: Tak ty si se starala jako fyzicky a já sem staral... Jak bych to řekl?

Ž1: Finančně. Zabezpečil rodinu třeba. Ale dneska je taková doba, že chlapi můžou bejt doma. Když ženská má lepší postavení, větší vejplatu, tak vydělává ženská a to...

M1: No ale dřív to tak nebylo.

Ž1: Dřív to tak nebylo, vždycky ta ženská byla hůř vohodnocená, no tak.

M1: Dřívávejc ano, ale dneska bych řek, že ne.

Ž1: Ano, teďkon už ne asi. Ale i když u nás v práci to jako neplatí no... U nás chlapi maj furt víc...nebo jak to mám říct. Jak který! A jak za co...

M1: Já tam chci jít dělat...

Ž1: Ale od nás vim, jako z práce, že mladý holky dávají děti do školek nebo do jeslí už brzo, aby se mohly honem vrátit do práce. Jedna mi říkala, že tam sou už snad roční děti...

M1: No jo, to sou tyhle ty vysokoškoláci, který se v práci furt honěj, aby se někam vypracovali a nemaji čas hlídat děti.

Ž1: No a oni právě ty ženský se asi bojej, aby nepřišly o práci, tak se snaží zůstat doma co nejkratší dobu....dyť si ani ty děti neužijou a už je dávají pryč... Já byla doma s klukama 6 let jako většina ženskejch tady. Teda jako 3 roky s prvním a pak hned 3 roky s druhym. Tenkrát se ženský většinou snažily stihnout děti rychle za sebou, aby byly doma jako najednou s oběma...

M1: No jenže teď chce nejdřív každej studovat, co nejdýl to de, pak někam do světa, dokud může, protože jak maji děti, tak už se nikam nedostanou.... To je už všechno jen děti a práce a furt dokola.

Ž1: Přesně, všichni chtěji uplatnit to, co maji ze školy, co se naučili, chtěji něco dokázat. Jenže pak se probuděj ve 40, že by chtěli děti a vono to nejde.

M1: Si představ, že vychováváš v mejch letech nějakýho pubert'áka, no to je vo nervy!

Ž1: Ale tenkrát to tak prostě nebylo, to sme nepřemejšleli nad tim, jestli děti chceme nebo ne, to bylo normální, že každej má děti. Navíc je chtěl mít každej brzo a vo práci sme se teda tak nebály, museli tě vzít do zaměstnání zpátky po mateřský.

M1: No to je snad i teď, ale když prostě chtěj, tak tě vyhoděj. Vymyslej si něco o zrušení pozice a chceš novou? Nechceš? Tak běž...

Ž1: No... Nám našťestí kluky vzali tady do školky, takže sem mohla jít znova do práce, ale kdybys jim tam tenkrát nepomáhal, vid'?

M1: No, to bylo! Blbec sem se tam dřel na akci "Zet", ještě než sem děti vůbec měl...

Ž1: Teď pořád mluví vo tom, že nemaj místa, že sou školky plný. Jako to bylo za nás, že kdo moh, tak děti šoupnul na hlídání babičce, dědečkovi, no ale teď? Důchod pořád posunujou, že ty starý se ani nemůžou o vnuky starat, když sami choděj ještě do práce... U nás

je jedna, tý je snad 80 let, dělá teda jen v kanceláři, ale ještě rádi si jí tam vzali, když začaly mladý ženský zůstat s dětma doma. Tahle jim na mateřskou nikam nepude, vid'.

M1: A ve městě to mají taky jiný. Tam přídou z práce domů a nic nemusej, ale tady všichni ještě večer lítaj vokolo baráku, na zahradě... No kde by člověk ten čas měl furt brát? Celej den v práci, ta když byla doma s klukama, tak si teda všechno udělala, jako vevnitř, ale venku na zahradě sem pracoval já.

Ž1: No, u nás to bylo takhle, já sem byla s dětma doma, on chodil do práce, aby nás uživil. A zvládli sme to. I když nám furt jeden tady říkal, že máme děti ulice, že sou furt na ulici před barákem, že se vo ně nikdo nestará. No ale co...

M1: Já si teda myslim, že ženská určitě by se měla věnovat rodině, protože je to máma. Když si porodí dítě, tak se vo něj musí starat. V přírodě, z přírody by si člověk měl brát ponaučení. Kdo se stará vo děti? Man...eh manželky...samičky, no.

T: Dobře, děkuju. Moje poslední otázka se týká charakteristiky ženy a muže. Vnímáte rozdíly v charakteristice muže a ženy?

Ž1: Mně se teda líbí, když se muž o ženskou víc zajímá, počkej...jak bych to řekla... Když se jí víc věnuje, to by se mi líbilo. Nebo jako se mi líbí i u jinejch, když to někdo preferuje takhle.

M1: Nesmí se to přehánět.

Ž1: To by se mi...jako to se mi líbí u druhejch jako. Jinak chlap aby nebyl vod rána do večera v práci a jako víc se věnoval tý rodině. No to už máme za sebou, takže to nebudem řešit, to už sem si neužila. Ale jako se mi to líbí u druhejch.

M1: Po čtyřicítce by ženská mohla dělat už jenom noční, chlapi jenom denní...

Ž1: No to už sou naschvály, že jo. Né jako mně se to líbí jako todle u druhejch, když to někde vidim, tak se mi to fakt líbí. Když ta rodina je jako po práci pohromadě jako a spolu, to se mi jako...líbilo někde.

M1: No seš měkká... A jak dlouho?

Ž1: Já nevim. Jo jak dlouho? No když ty děti...mně furt by se to líbilo. Protože chlap by měl bejt takovej jako... Ne vydělá. Jo, vydělávající taky, zabezpečit rodinu, ale zároveň jako, aby se staral o rodinu, aby jí zabezpečil i po druhý stránce, nejenom jako... Nevim no... Protože to, co člověk nezažil, tak prostě to preferuje někde jinde, že jo. Ale děti už sou pryč a teď už je mi to úplně jedno, no asi takhle... Ale jinak žena by měla bejt, aby chlap byl furt spokojenej, že jo, takovej udržovat takový to...nevim...

M1: Já koukám jak ten blázen.... Kde se to v tobě bere čoveče?

Ž1: No a když má s kým jako. Vono de vo to, že když někdo není doma...tak je to těžký.

M1: No abych uživil rodinu, v oboru, v kterým sem pracoval, tak sem musel bejt neustále v zaměstnání. Ne v zaměstnání, v práci! Zaměstnání je něco úplně jinýho. Jako baví mě to, já neřikám, že ne, ale... Ale je to na úkor času. Když budu chodit normálně, tak...bysme za to ani nevstávali. Je to pravda? Je! Ráno vstanu, za tmy odejdu, za tmy přijdu. Tak mi řekni, co mám dělat nebo jak...

Ž1: Jak se má pak starat vo rodinu, že jo?

M1: Noo, tak určitě sme se jí nebo sem se jí moh věnovat víc, to je jako pravda no, ale...

Ž1: To byla zase práce na zahradě...

M1: Co?

Ž1: Si udržoval zahradu potom!

M1: No jenže dneska se dá všechno koupit, ale dřív se nedalo. Dřív se musel člověk postarat, aby měl. Je to tak? Je! Ale dneska už neplatí to, co dřív, je to jiný. Já ani nevím, jestli bych je teď s tím, co mám, uživil. Ženská dřív, když byla doma, starala se o děti, chlap to utáhnul. Dneska nevím...

Ž1: No a proto zůstávaj s dětma doma krátce, spíš nezůstávaj a z dětí nic nemaj, já si jich užila až až.

T: No... Napadá Vás ještě něco dalšího, co byste chtěli k tématu sdělit? Pokud ne, ráda bych Vám poděkovala za ochotu a čas, který jste se mnou strávili a který jste věnovali odpovědím na mé otázky. Děkuji.

Rozhovor č. 2

Tazatelka: Úvodní otázka našeho rozhovoru se týká mužů a žen na trhu práce. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou na trhu práce?

Ž2: Tak můj názor je takovej... Já ti to řeknu takhle, můj názor je takovej, že ženský jsou podceňovaný z toho důvodu, že to sou ženský, že jo. No... A ženská, to je, to se ví všude, že jo, ženská, která nastupuje do práce, má míň, než-li chlap, kterej nastupuje. To je asi jako jedno no a potom ty ženský vlastně jsou omezovaný tím, že maj děti, takže zase sou znevýhodněný, tím, že maj děti, že jo. Takže když si můžou vybrat, tak si zase vemou chlapa, než-li ženskou, protože chlap nepude na mateřskou stoprocentně, že jo no....

M2: Já si myslím, že rozdíl je danej fyzickejšma předpokladama už samotnejma, což nevodporuje předchozímu, že jo, no... Bohužel jako všichni víme, že mozek ženskej a mužskej není stejnej...

Ž2: Ty toho tak víš. Hlavně teda já mám jako ověřený, že teda my ženský se můžeme bavit a ještě můžu poslouchat chlapa, ale chlapi, když se bavěj se ženskejšma, ty nevnímaj, voni se nesoustředěj, voni -

M2: Protože to je daný vod přírody ale, bohužel, protože chlapi sou lovci. Ten se musí soustředit na jednu věc, ženský ty ty nic nedělaly, že by se musely soustředit, nikdy. Ten chlap se musel soustředit na živobyčí. No, se musel soustředit no... To je jako...to je daný. S tím, že sou méně vhodnocený, tak jak kte...jak kdo, kdy, v čem. Pokud je chytrá, se tam dostane a je vhodnocená.

T: Myslíte, že to záleží pouze na chytrosti?

M2: A pokud je hezká samozřejmě, je taky vhodnocená, za určitejš předpokladů. Ovšem protože chlap je lovec. To je jedno, co loví, prostě loví. Jako teď si vymysleli kvóty na ženský na vedoucích pozicích... Taková kravina! Když je přece chytrá, tak se tam dokáže dostat sama, ne? A je za to i vhodnocená...

Ž2: Je určitě jako...určitě větší šanci má ženská, který je třicet, jo...a je blondýna než-li ženská, který je padesát, že jo...

M2: No protože ta nemusí bejt chytrá! A ani to nemusí bejt blondýna!

T: Dobře, dobře... Co Vás napadne, když se zeptám na vztah mezi zaměstnáním a rodinou?

M2: Bohužel u těch mladejš ano teďka, ty, bohužel, sou tako...tací, kteří jsou pouze do zaměstnání a dokonce tady sou...sou tady a a sou...vloudili se sem přímo západní morálka, ze západu, kdy je práce přednější než rodina. Ovšem to pro Slovany by nemělo platit tohleto.

Slo...Slovani sou naprosto jiný, jiní...a to by tady nemělo takhle bejt jako, to by tady nemělo takhle bejt, že práce je přednější. Práce je vod toho, aby se vydělaly peníze...pokud někdo nezdědil něco, že jo. A chudák, kterej nic nezdědil, musí chodit do práce, musí živit rodinu a to, tak musí chodit do práce. A já musel dělat. Já musel dělat, protože sem nic nezdědil, takže... Takže mě vovlivňovala tak, že sem musel na 8 hodin do práce, povinnou pracovní dobu plus přesčasy, takže sem byl furt v práci. Tím pádem sem měl míň času na rodinu. No, samozřejmě to ovlivňuje, máš máš málo času na rodinu, máš málo času na všechno. Samozřejmě ovlivňuje, ale negativně.

Ž2: Já sem naposledy chtěla jít do práce za ranýho komunismu, po Davidovi (mladší syn), a vlastně co mi dali, byla sem po čtyřicítce, byla sem stará, nebyla sem atraktivní, takže mně nabízeli tak akorát jako zboží do regálu. To mi zase doktorka zakázala, no. A pak úklidy. Úklid to taky zase byl průšvih, protože úklid zase soboty neděle a ve 4 ráno, takže znovu by zase neměl kdo ty haranty vypravovat. No pak byl průšvih, když jsem měla děti, že jo. Po čtyřicítce teda, malý děti po čtyřicítce a teď byly tři měsíce prázdnin, když se to nasčítalo. Kam s dětma, když si neměla babičky, nikoho. Takže z toho vyplynulo...

M2: Ano, z toho plyne, že každá práce negativně vovlivňuje rodinu.

Ž2: Ano.

T: Tak půjdeme k další otázce. Vnímáte rozdíly mezi ženou a mužem v domácnosti, hlavně teda v domácích činnostech?

Ž2: Já ti to řeknu ve zkratce, ženská musí dělat všechno a chlap nemusí dělat nic, protože chodí do práce. A když se potom stane, že ta ženská nemůže, že nemůže dělat nic jako, tak chlap ani není schopnej pustit pračku a vyprat si hadry.

M2: Kdo chce, tak ten umí skoro všechno! Neříkám, že to... Kdo chce! Ale kdo nechce, ten neumí s...vůbec nic! Takže ten, kdo chce, tak ten umí i uvařit! I vyprat, ten čudlik umí zmáčknout. Kdo nechce dělat domácí práce, tak nebude dělat. Kdo bude chtít, tak ten to udělá...

Ž2: Takže ve zkratce asi tak - jako sou mužský práce a ženský práce a je chyba v tom, že sem ho to nenaučila dřív.

M2: Tak tohleto sem vod tebe slyšel mnohokrát, ty sis naběhla teďka. Mužská práce, ženská práce. Dojdi mi pro vrták! Eeeh.... (imituje manželku).

Ž2: Dobře, ale když celou zimu sem... Štípala sem si třísky? Štípala!

M2: Kecáš! Kecy, kecy, kecy, kecičky, jenom blbeček jako já ti to žere.

Ž2: Zatápěla sem? Zatápěla!

M2: Teď sem někde něco čet takovýho vtipnýho. Že každej chlap, kterej se seznámí se ženkou, nákou, nebo kluk, to je jedno, tak se automaticky přihlašuje do převýchovného tábora. Ze začátku to nikomu asi nevádí, ale potom, co potom? Převýchova je těžká no...

Ž2: Podle mě to pramení z toho prostě, že jako vodmalička chlapi prostě dělaj, já nevím...no nic, mámy je k tomu moc nevedou.

M2: Jasně... (ironicky)

T: Co jste doma jako kluk dělal, myslim třeba v kuchyni?

M2: No jasně, sem dělal všechno, všechno.

Ž2: Hm, uměl i vyšívat, vyšíval mámě zástěry... (ironicky)

M2: Hele, já sem univerzální člověk, a to se nechci chlubit. Umíš šít na stroji? (mluví směrem manželce) Jo? Že sem tě neviděl? Že sem si zašívál kalhoty sám na stroji?

Ž2: Jako umim šít, ale tak sto uměl...

M2: A to je vono! Proč bych to dělal, když to umí někdo jinej, co?

Ž2: Počkej, uvidíš ještě, jak se tady u toho pohádáme...

T: Tak se radši podíváme na další téma, a tím je péče o děti. Vnímáte v péči o dítě rozdíly mezi muži a ženami?

M2: Kdyby chlapi nemuseli chodit do práce, vydělávat to, tak se těm dětem věnujou líp a víc a budou daleko víc k světu připravenější, k životu, než když je maj ženský, tak, končím.

Ž2: Ehm.

M2: No ale musej chodit do práce, vydělávat. Nemaj čas vychovávat, no.

Ž2: No by se ti to hodilo jako. Ten David je úplně přesně tvůj vobraz, i když si chodil do práce. Fakt ale jako jo? Voni maj na všechno dost času.

M2: Pracovat se má s přemejšlením!

Ž2: Hm, to jo... Ne, von byl totiž vždycky hodnej táta a já sem byla zlá máma. Protože já sem ty děti, já sem je cepovala, já tohleto...a vždycky jen "Tatiii, tatiii!"

M2: Poslechly mě vždycky? Mě poslechly ve všom. Mě jo. Když deš na to s rozumem, deš příkladem... Hlavně musíš jít příkladem, víš?

Ž2: No to jo. Víš, proč ho poslouchaly? Protože ho nechtěly poslouchat, ty chytrý kecý. Nejhorší pro ně vždycky bylo utrpení, když seděly v autě a von jim dával školení. Hele to sem vždycky viděla, jak vobracej voči v sloup... (směje se).

M2: Tam neměly kam utýct (směje se).

Ž2: Jako je teda fakt, že se s dětma jako učil, já sem na to nervy neměla teda, jo. Takže jako vysvětloval dětem úkoly, toho to bavilo. Měl na to větší nervy než-li já teda jako jo.

M2: No protože musíš jít příkladem, ti to říkám!

Ž2: Když chodil na třídní schůzky, já sem slyšela vždycky samý tragédie, von, ač chodil...Klárině (starší dcera) teda chodil...von chodil na střední školu. Tam se nikdy nic nedělo. Děti byly v pohodě, voni měly štyrky, voni pomalu propadaly, ale v pohodě, tam se nikdy nic nedělo.

M2: Ne, ne.

Ž2: Jo, já sem děti...jako chodila na třídní schůzky na základky -

M2: A co jim mám říkat jako? Premiant nebo Einsteiní to nejsou, tak co chceš asi, abych říkal, že sem rád, že vůbec prošly...? Že mám mít nároky, aby měly jedničky? (směje se)

T: Asi se radši zeptám na další otázku... Vnímáte taky rozdíly mezi ženou a mužem v jejich charakteristice? Co si myslíte o jejich charakteristice?

M2: No, to záleží... Máš jako na mysli typickou ženskou? Nebo jako vzorovou ženskou? Jako ženu obecně? Nebo jako typickýho chlapa?

Ž2: Ty vymřeli v sedmnáctém století...

T: Mám na mysli spíš to, jaký charakteristický rysy si představujete u ženy a u muže, jaký si s nima spojujete, kterých si všímáte, jaký u nich očekáváte... A nemám na mysli fyzický rysy, spíš věci okolo jednání, vystupování ve společnosti...

M2: No ale jak to, to souvisí...? Myslim, že fyzicky i psychicky to souvisí všechno.

T: Dobře, jak to teda ovlivňuje charakter, charakteristiku ženy? Jak byste popsal ženu?

M2: Typická ženská je semetrika, ukecaná, ulhaná, chce peníze, chce všechno, všechno jí bolí... (spíše v žertovném tónu) No, to je typická ženská v týhle společnosti, no...

T: A něco o charakteristice ženy či muže v rámci témat, o kterejch sme se doteď bavili? Rodina, zaměstnání...?

M2: To, to je daný životem. Pokud' ta ženská má ambice a chce něčeho dosáhnout, tak se ti nebude starat vo rodinu, samozřejmě. Pak je, bohužel, musí ten chlap se starat vo rodinu a je pitomec von no... Pokud' má ambice a prosadí si ty ambice a vydělává víc, já bych byl smířenej a byl bych doma a...staral by sem se vo domácnost, ale musí mě zajistit ženská, at'

má ambice, že jo... Prosim, ať mě živí! Ale pokud ty ambice nemá a ještě bude dělat prd, no tak co... A pokud nemá ambice, ať sedí doma a je ráda, že jí ten chlap živí, no...

T: A muž?

Ž2: No ti to řek, že pokud by teda chlap nevydělával a ženská by vydělávala... Dneska hlavně je uspěchaná doba, buď se honěj peníze, že jo...je to prostě...dřív to bylo jinak, dneska je to taky jinak. Dřív ten měl tohle, ten měl tajdleto a všichni měli, dá se říct, stejně pomalu. Dneska...já sem spokojená, jako vim, že se maj lidi hůř a že se maj i lidi líp. A tím pádem to záleží na tom, kdo co chce. Když chce někdo bejt bohatej, tak ať si je, to zase záleží na jednotlivcích, to nemusí bejt ani chlap ani ženská. Hele my v našem věku, to chlap zajišťoval rodinu, ženská se většinou starala vo ty děti. Nebo my sme v tomhleto vyrůstali, on (ukazuje na manžela) měl mámu, která vlastně třeba nechodila do práce, ta byla doma s dětma, jako já. Já si říkám, moje máma, ta třeba zase měla sedm dětí a chodila do práce vlastně vždycky. No tenkrát mateřský nebyly, takže tenkrát, kdyby byla doma půl roku, stejně chodila zase pomahat tátovi, takže to taky bylo jinak. A teď je to taky úplně jinak, to vidim u Kláriny (starší dcera). Ta je doma teď už skoro dva roky s malou a přemejšlela, jak to bude mít s prací po mateřský, ale vůbec jí asi nenapadlo, že by makala dál a vo malou se staral ten její, to zase ne... No ale to sou věci, vo kterých sme se bavili už předtim, to je pořád dokola...

T: Ano, to je pravda, ty otázky spolu vlastně souvisí. Jestli už Vás k tématu nic nenapadá, znova Vám poděkuju za rozhovor a za čas, kterej jste mi věnovali.

Rozhovor č. 3

T: V úvodu bych Vám chtěla poděkovat za čas, který jste si na mě vyhradili. Moje první otázka se týká mužů a žen na trhu práce. Vnímáte rozdíly mezi muži a ženami na trhu práce?

M3: No tak asi chlap se uplatňuje na trhu práce víc, líp, protože -

Ž3: Má větší možnosti chlap vid'.

M3: Ne ani to, ale tam ženskou dost limituje dě...nebo limitují děti, že jo, protože pak si, že jo, nemože děti a vošetřování, že jo, jejich a takový tyhle ty srandy, tak jako...to riziko si je každéj vědomej, že jim bude chybět ta pracovní síla, tak...tam jako ten chlap je asi upřednostňován.

Ž3: No to je jasný, chlap má jako...i přednost jako kolikrát, když vybírají, tak vyberou chlapa místo ženský no...

T: Napadají Vás další rozdíly mezi mužem a ženou na trhu práce?

M3: No vono to trochu souvisí s tou rodinou, s těma dětma, že jo, protože... Já to beru, třeba řeknu z mého pohledu, nebo z mého zaměstnání, ta ženská by nemohla bejt tolik hodin v práci, že jo, protože děti, já nevím, ta starost vo tu rodinu, to by...ty hodiny by nemohla bejt v práci. To jako... Proto taky kolik člověk v životě potkal ženskejch jako agronomky. Tři? Štýry pamatuju, jestli si to tak nějak vybavuju. Pokud sou teda vdaný a mají rodinu, nemyslím třeba svobodný.

Ž3: Přesně, celá domácnost prostě je na ní... Ženská má rodinu, má starost vo rodinu, tak nemůže bejt tolik v práci.

M3: Na druhou stranu zase, nevím...jestli je to nějaký plus nebo mínus, že jo, ale zas třeba...co se týká těhletěch administrativních prací, že jo, tam spíš asi zas maj přednost ty ženský než chlapi. Otázka je, já nevím teda u toho hodnocení finančního, i když ten chlap furt na ty-když bude dělat stejnou práci, tak stejně dostane víc než ta ženská.

Ž3: No... (souhlasně pokyvuje)

M3: Ale zas ta ženská většinou je na tydlety věci taková pečlivější... Nevím, furt si myslím, že ženská spíš má jakoby, když to tak řeknu, blíž k administrativě než ten chlap no.

T: Už jste o tom částečně mluvili, ale... Řekněte mi, co si myslíte o problému sladění rodiny a zaměstnání.

M3: No, musí to jít v podstatě, protože jinak to nebude funkční, že jo.

T: Co Vaše osobní zkušenosti se sladěním rodiny a zaměstnání?

M3: No to většinou...co se týká tady...tu péči vo děti vodnesla vždycky víceméně žena, protože já holt...na todle nemám moc času, že jo. Ale todle je...časově náročný zaměstnání, že jo. Hodně hodin, soboty neděle.

T: Jak to hodnotíte Vy? (směrem k ženě)

Ž3: Ale jo, jasně, bylo to těžký, kor když byly jako malý nemocný, tak sem taky byla doma třeba, že jo. I když málokdy, protože většinou sem tam letěla a... Pak zase byly často doma samy, protože...sem tam prostě musela bejt.

T: Dobře, děkuju. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou taky v domácnosti? Hlavně v domácích činnostech.

Ž3: No jistě, že vnímám! Chlap nic nedělá doma.

M3: To rád slyším. Tak si to běž tu kejtú vykostit sama!

Ž3: No a hned je voheň na střeše, napiš si to tam! (směrem k tazatelce)

M3: Můžeš si dojit přiložit... Můžeš si támhle dojit rozřezat to dříví, naštípat, abys měla na zimu, když teda nic nedělám.

Ž3: No domácí jako domácí myslím.

M3: No to je zabezpečení domácnosti, ne?

Ž3: No jo, ale to sou venkovní, venkovský práce takový...

M3: Jo takhle jako! Jo kdybysme bydleli v paneláku, tak holt to nebudem to dříví potřebovat, že jo...

Ž3: No kdy si naposledy žehlil třeba? Nebo luxoval? Myl nádobí?

M3: A kdy si luxovala ty naposledy? A to nejsou domácí....? Nebo co myslíš těma domácíma pracema, jenom tady v bytě? Vevnitř? (směrem k tazatelce)

T: Já je nijak nspecifikuju, to záleží na každý rodině a hlavně na jedinci, co považuje za domácí práce a co už ne...

Ž3: No, jasně...

M3: No když ta ženská se stará tady vevnitř vo vaření, praní, tak chlap dělá teda jiný práce, že jo. Ale jestli teda to ženská nepovažuje už za domácí práce, tak pak teda člověk nedělá nic doma, to se přiznám. No já...domácí práce... Já považuju domácí práce jako všechno, co souvisí s tou rodinou, jako doma. Záleží, když bydlím v paneláku a nebo bydlím na vesnici v baráku, tak furt je to práce pro tu rodinu svym způsobem, pro ten domov, ne?

Ž3: Hm...

M3: To asi je logický, že ženská nepude řezat dříví na cirkulárce a chlap bude honit žehličku, že jo, doma, nebo vařečku, že jo, to spíš asi je to vobraceně. Tak jak to je, že jo, že prostě chlap dělá ty těžší fyzický práce a ta ženská vopravdu jakoby je v tom baráku, nebo plus náká péče vo zahrádku a takový tydle menší práce. Za prvý je to svym způsobem i historicky nákym vývojem daný, tak to bylo dycky, a za druhý, to říkám, ten chlap...99%, nejsme u Milerů, že jo (narážka na jednoho obyvatele obce), dělá ty, jako řeknu fyzicky namáhavější práce, kde je potřeba víc síly, než ta ženská. Ale zase ta hranice neni třeba vostrá mezi tim rozdělenim práce. Neznamená, že ta ženská nemůže tomu chlapovi třeba pomoct...

Ž3: Štípat dříví třeba taky, že jo.

M3: Nebo to uklízet, to dříví, jo, takovýdle... Zas ten chlap teda může vobčas třeba vyluxovat, že jo...

Ž3: No, to jo... Já si ale dělám všecko sama, štípu dříví, řežu stromy, reju zahradu a sekám trávu a...všechno. Holka, ta umí vokolo baráku udělat taky prakticky všechno, i když teda hodně toho zastane i doma, vevnitř, ale asi jí spíš baví dělat venku. Ani nevím, jestli to je kvůli tomu, že mě odmala viděla a pomáhala mi, tak jí to přide samozřejmý, protože sem je k tomu nějak necepovala, aby mi venku pomáhali. Ale asi to je v každym z nás, protože už jako malý se o to zajímali oba, kluk i holka, a motali se mi tam. Ale já teda práce doma nemám ráda, jako malou mě máma nutila furt vytírat, prach utírat, furt to mejt všechno...

M3: Proto jí ten vodpor zůstal dodneška.

Ž3: No, asi. Jenže to já sem s tátou i vopravovala střechu, řezala sem mu latě do toho, protože brácha zase zmizel, že jo, takže já sem vlastně d'ála s nim v podstatě. Ještě sem si uřízla prst pomalu... Lád'a (její starší bratr), ten vždycky radši zmizel. Nebo sem mu pomáhala teda vopravovat auto, Lád'ovi, když už teda, tak sem...byla s nim.

M3: Tak todle na vesnici bylo normální, se muselo dělat jako děti, že jo. To byla starost vo hospodářství, se pomáhalo...sekat trávu, sušit seno, krmit havěť...to dříví štípat, že jo, to bylo normální.

Ž3: Na pole se muselo chodit pomáhat, to vy už dneska nic nemusíte.

M3: Tak, takhle to fungovalo za nás...

T: Dobře, co péče o děti? Vnímáte také rozdíly mezi muži a ženami v péči o děti?

Ž3: No tak většinou se stará víc ženská vo ty děti, už tim, že chlap bejvá v práci třeba nebo dělá teda něco doma u baráku, takový ty hrubší práce (ironicky se usmívá a dívá se

směrem k manželovi). A ženská se stará doma vo děti, protože vaří, pere, že jo, jim, voblíká děti. Většinou teda, ve většině případech.

M3: No, je to pravda.

Ž3: Sou sice výjimky, kde teda to dělá chlap, ale to je málo kde.

M3: Jeden ze sta tak.

T: Co si o takovym muži myslíte? Jak to vnímáte?

Ž3: Tak to umí lepší třeba. Nebo má k tomu lepší vztah ten chlap k těm dětem než ta ženská. A nebo je teda zaměstnaná ta ženská tak, že se vo to musí starat chlap. A jako teďko choděj chlapi zase na mateřský a ženská vydělává, že má lepší zaměstnání. Tak je doma chlap.

M3: No, je to tak. Ale u nás to bylo tak, jak říkala, takhle to fungovalo.

Ž3: Jo, chodil do práce a já sem byla s dětma doma. Akorát když přišel vodpoledne náhodou, tak si třeba s malym hrál ze začátku...chvíli vdycky...si pohrál. Ale jinak většinou přišel a...tady si sednul a...

M3: Dělá, jako kdybych prochrápal život.

Ž3: Koukal na televizi. Nebo si čet.

M3: No já na tu televizi...spíš sem šel ven. To je pravda, že sem třeba šel ven, ale...jako televize zrovna moje hobby nebylo tolik.

Ž3: Takže většinu sem dělala já všechno, vůbec jako v domácnosti tady vevnitř. No i uhlí teda sem skládala, když sme ho ještě mívali...tak sem ho taky skládala.

M3: No, jednou asi nebo dvakrát...trochu. No voni to kolikrát přivezli vo žních vid', tak co moh čovek dělat? Ale jako že by složila 30 metrů do sklepa?

Ž3: No to sem složila teda!

M3: Tak to si nepamatuju teda.

Ž3: No... To si hodně málo pamatuješ. Dyt' sem to tady skládala s dětma. Víš, jak vypadaly? Se hrabaly v tom... To si pamatuju přesně.

T: Jestli Vás k péči o děti nic dalšího v tuhle chvíli nenapadá, zeptám se na poslední otázku. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou v jejich charakteristice? Ve spojitosti s předchozími tématy teda, takový nejtypičtější charakteristiky.

Ž3: No pro chlapa je přednější práce a pro ženskou je přednější rodina, domácnost. Ženskou si všichni spojujou s rodinou, je doma, že teda musí udržovat...domácí krb. Voheň v krbu. Ale musí k tomu mít prostředky.

M3: Ale pak se musí najít ten blbec, kterej to dříví našítpe.

Ž3: No přesně! Proto se ženský vdávají, aby je chlap živil, jako to bylo za první republiky ne? Chlap vydělával peníze, ženský byly doma.

M3: No jo, ale to to muselo bejt ekonomicky trošku jinak nastavený, že jo, než dneska. Kdyby ten chlap vydělával, byl běžnej plat pro každýho já nevím čtyřicet tisíc, tak ta ženská nemusí teda chodit, dokud nebudou hladový, tak může bejt doma, že jo.

Ž3: Ano, tak by to mělo bejt teda.

T: Vám by to tak vyhovovalo?

M3: No mámě jo.

Ž3: Noo, tak zas mezi lidi, když du, tak je to taky dobrý, že jo, takový ňáký...zas jenom bejt zavřená furt doma, nikam nejít taky jako není vono, že jo. I když zase kdyby to bylo, tak by těch ženskejch bylo víc doma, tak by se mohly scházet třeba.

M3: To by tady mohly na pavlači klafat, to by je pracně v devět hodin člověk rozháněl s flintou v ruce

Ž3: No ale tak, dyť to v těch starejch filmech ale vidíš jako, že tam na těch pavlačích a tam ty ženský vlastně klábosej, kecaji...aby teda byly mezi lidma...aby nebyla zavřená jenom furt doma a nekoukala z vokna jenom.

T: A Vám by se to líbilo? (směrem k muži)

M3: Co? Že bych byl doma?

Ž3: Taky ne.

M3: Asi ne. Chvíli. To ti chybí kontakt s lidma, i když člověk nadává, ale...

T: Myslela sem spíš ten tradiční model, kde je žena doma a muž vydělává.

M3: Já ti rozumim. No, to zatím v současný době nejde tendle model, to je věc ekonomiky a prostě...ty lidi si nevydělávaj tolik, aby prostě utáh...aby ta ženská nemusela chodit do práce, takhle. A vono nejde ani...vono je to zřejmě nastavený záměrně, protože... Pak by chyběli ty lidi v ekonomice, v tom ekonomickym procesu. Teď si vem, jenom kdyby třeba polovička ženskejch zůstala teda doma. Tak se zastavěj ouřady, školy a já nevím co jo... Bohužel, jakoby to nejde.

Ž3: No v dnešní době ne, protože to tak je udělaný.

M3: Je to prostě, je to tak nastavený prostě, že ta rodina, ten chlap neutáhne, málokterej, ňákej manažer třeba jo, ale voni maj stejně požadavky jiný než my, takže třeba by

to bylo málo, ale prostě je to takhle nastavené ve společnosti, to je daný ekonomikou spíš toho státu, než jestli chceš nebo nechceš.

Ž3: Ale je to daný ve společnosti, protože dneska, když si vemeš, tak sou všude na úřadech, všude sou ženský, to dřív nebejvalo. Dřív tam všude byli chlapi, v bance, v pojišťovnách, já nevím, v krámech.

M3: Ale to těch ženskejch tam bylo pár.

Ž3: Všude, tam byly třeba mladý holky nějaký, který teda vyšly tu školu, co udělaly, nebo tu rodinnou školu, co d'ály, tak tam byla, než se vdala. Pak se vdala a většinou tam už se zase se nevracela, že jo. Všude většinou byli chlapi na takovejch místech, takže ženský byly vlastně doma, jenže dneska to je vobráceně, dneska sou všude ženský, dneska na všom, všude máš ženský. Ve školách, že jo, dřív učitelka neexistovala, byli jenom chlapi učitelé v podstatě. Málokde byla ženská, možná v nějaký dívčí škole. Ale jinak i na úřadech a všude byli chlapi.

T: Proč myslíte, že sou ženský na takových místech, pozicích?

M3: No tak jako když...kde se má ta ženská jakoby řeknu uplatnit? Je to fyzicky nenamáhavá práce, nebude ženská támhle ve fabrice u pásu a bude spíš honit tužku.

Ž3: A dřív taky ženský neměly tolik vzdělání, s tím se nepočítalo.

M3: Neměly tu možnost, že jo.

Ž3: Protože ženská měla bejt doma u dětí, takže školy vlastně ned'ály dřív. Málokterá šla do školy. A kdežto dneska mají teda v tomhle v podstatě všichni stejný možnosti, takže si myslím, že holek je ve školách, i na vejškách, víc. A taky těch úřadů a toho všeho je víc, si myslím, než bejvalo. Proto těch lidí musí bejt víc zaměstnanejch, protože těch úřadů a toho je moc.

M3: No, to určitě, proto našlo taky uplatnění na tom trhu víc ženskejch. Proto tam musely naběhnout ty ženský, že jo.

Ž3: Protože těch chlapů zas není tolik na to.

M3: A taky...dřív to bylo víc, daleko víc segregovaný. To byly, já nevím, ve fabrice to byly ženský práce, maximálně tam ženská byla nějaká jeřábnice, to tam byla jedna ze sta. Jinak tak svačínářka, že jo.

Ž3: Uklízečka.

M3: Dneska už je to zase i...neříkám, že by toho tam bylo těch ženskejch hodně, ale spíš už i by jí člověk potkal spíš ženskou v nějakým takovým provozu. Ale většinou vobstazujou ty ženský tudleto sféru tý administrativy, hlavně tý administrativy a...to školství.

T: Napadá Vás ještě něco k tématu?

Ž3: Napadá, že by si moh vzít lux a vyluxovat tady. (směrem k manželovi)

M3: Teď ses tady prsila, jak všechno děláš! A najednou bys mě tady chtěla honit s vysavačem.

Ž3: Nebo zašívát teda. Sednout k mašině a vyšívát!

M3: No, to je zajímavý.

Ž3: Taky dřív byli krejčí, žádná švadlena nebyla, byl krejčí.

T: No, pokud už teda opravdu nemáte nic, co byste chtěli poznamenat k tématu, poděkuji Vám znovu za čas a odpovědi.

Rozhovor č. 4

T: Na úvod bych Vám ráda poděkovala za ochotu zúčastnit se tohoto rozhovoru. První otázka se týká rozdílů mezi mužem a ženou na trhu práce. Vnímáte rozdíly mezi ženou a mužem na trhu práce?

Ž4: Tak co se týče mě, tak asi ne. Já jako co sem v tom prostředí, tak ne.

T: Ne?

Ž4: Ne.

M4: Já se ženama nedělám, takže nevím.

T: Když to vezmete obecně, co třeba pozorujete a slyšíte v okolí, v médiích...?

Ž4: Noo... No tak asi... Já si myslím, buď je to, že maj výhodu ženy, já nevím, mladý ženy do, já nevím, do těch pětatřiceti, šestatřiceti, nebo já nevím, do čtyřiceti, pokud je atraktivní. Pak už to je konečná, no a chlapi, no...tak potom chlapi sou ve výhodě, no. Si myslím já.

M4: No když je hezká holka, tak má výhodu.

Ž4: No hele!

M4: Co na to můžu říct, no? Já se ženskejma nemám zkušenosti, že jo. Ale myslím si, že ženský sou chudáci, protože toho nadřou víc než chlapi. Tak.

T: Jiný nerovnosti, jiný odlišný podmínky, který ženy a muži na trhu práce maj, Vás nenapadají?

Ž4: Ne, jinak mě nenapadá teda, jestli tebe? (směrem k manželovi)

M4: Nevím. Asi se maj lepší ty chlapi než ženský, no, na trhu práce.

T: Když se zeptám na vztah mezi zaměstnáním a rodinou, co Vás napadne, co si představíte? Přibližte mi třeba Vaší situaci, když jste měli malý děti.

Ž4: No tak dřív jako, dřív, když já měla mla- jako malý děti, tak vyšli ženám vstříc, že jo. Upravovali nám pracovní dobu, mohla sem mít, jak mi to vyhovovalo, no ale teď teda, nezám. "Nemůžeš? Tak nashledanou".

M4: Hm, no, makat se musí...

Ž4: Teď žádný výhody nejsou jako. Ať by někdo chtěl výhodu, tak prostě...je to nezajímá a...rozloučíme se s Vámi.

M4: Ale podle toho kde, vono to taky všude eště neni tak ňák...

Ž4: Ale tak nevím, tak co já znám, no...

M4: A to dělá až na poště v Praze! (v legračním tónu) Tam sou chudáci, tam sou votroci ženský.

Ž4: Tam se musí... Dneska už to ženská asi nemá moc jednoduchý jinde.

T: Co si myslíte třeba o platových podmínkách mužů a žen?

Ž4: No... Někde sou horší, jinde lepší. Asi to hodně záleží na práci, jakou dělaj, a taky...taky na místě, kde pracujou. Jinej plat bude člověk mít v Praze, jinej někde na venkově nebo támhle u hranic.

M4: Nevim, já jak se ženskejma nepracuju, tak vlastně ani nevim, jak na tom platově sou. Já vim, jak je na tom moje žena, ta vydělává víc než já. Určitě mají některý ženský mín, to je jasný, ale tak to maj i některý chlapi, že jo.

T: Fajn, třeba si za chvíli ještě na něco v rámci tématu vzpomenete. Podíváme se na další otázku. Vnímáte rozdíly mezi ženou a mužem v domácích činnostech?

Ž4: No... Jako třeba u nás. Domáci, to dělám všechno já. (oba se smějí)

M4: Já přídu z práce a mám hotovo. Jelikož chodí na noční, tak se vyspí a má čas.

Ž4: Tak sem přes den doma, takže vim, co to je domácí práce.

M4: V sezóně udělá všechno. No ne, že by vohazovala nebo něco, ale jako nakrmí, poseká zahradu, udělá všechno. Já jí nemít, tak nemám nic.

T: Takže si mezi sebou nijak striktně domácí činnosti nerozdělujete?

Ž4: Ne.

M4: Ne.

Ž4: Vysloveně mužský práce, když by byly náký, to nedělám, ale jako...

M4: Vopravy na baráku, vopravy doma, to dělám já.

Ž4: Jo, to dělá chlap.

M4: Ale takový to posekat, vyhrabat...

Ž4: Všechno já vlastně.

M4: Zamíst, to ráda zametá hrozně.

T: Když je potřeba udělat něco doma, uvnitř, zapojujete se? (směrem k muži)

M4: Vymaluju, umeju nádobí. Tady je mycí stroj (ukazuje na myčku), hrozně rád to meju. I někdy jako poklidim, ale to zřídka jako jo.

Ž4: Když, takhle, jedná se o vánočních svátcích, když sem většinou v práci, tak to jako udělá, třeba i vyluxuje.

M4: Tak vařim! Vařim! Hlavně vařim vo vánočních svátcích. Protože chodí do práce.

Ž4: Jo. Uvaří, a nebo i vyluxuje, nebo takhle trochu poklidí.

T: Dobře, děkuju. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou i co se týče péče o děti?

Ž4: No, u nás to bylo... No, tak většinou já. Já vlastně.

M4: Jelikož dělám v zemědělství...

Ž4: Jo, je v zemědělství, takže to je daný vlastně, soboty neděle, furt pryč...

M4: Akorát když sem přišel večer z práce, tak říkala vždycky "Seřež je, protože to s nima není k vydržení!" A...seřež děti, když přijdeš a seš ráda, že je vidíš, jo. Abych přišel v sedm hodin a seřezal je a ráno vodošel, když voni ještě spali, tak to je blbost

Ž4: Né, tak to většinou...bylo na mně.

M4: Naše děti vychovávala žena prakticky.

T: Dobře, jak to vnímáte teď, když se situace začíná trochu proměňovat a muži se více zapojují do péče? Někdy dokonce nastupují na rodičovskou.

M4: Když na to má nervy, ať pečuje.

Ž4: No, já bych taky řekla. Když mu to nevádí a tak se dohodnou...

M4: Jo, některý jsou vzteklý, tak ani nemůžou.

Ž4: Protože máš kolikrát, že žena bere víc peněz než ten muž a chce chtít to tak mít, klidně.

M4: Hm, ať to mají.

Ž4: Sou to vlastně děti nebo dítě vobou, takže...

M4: Ale já bych si na to netrouf. Postarám se, pohlídám holku malou, všechno, ale vychovávat a být s ní doma celý den, to ne, to je na mrtvici.

Ž4: No ale za nás to asi vůbec nebylo, dřív, že by chlap byl doma, to bylo vesměs ženský.

M4: Měla na to takzvanou mateřskou dovolenou.

Ž4: A to teď mají taky.

M4: No ale ty si byla doma tři roky, že jo.

Ž4: Necelý tři.

M4: Neska málokterá zůstane tři roky doma.

T: A proč myslíte, že to tak je?

M4: No protože potřebuje peníze, že jo. A musí mít hlídání!

Ž4: My jsme chodily, až když šly děti do školky.

M4: Protože většinou jsou dva roky na mateřský, že jo, ten rok někde po babičkách, kdyby to šlo, nebo jesle. A hurá do práce, protože vono je za to taky víc, že jo, když de dřív do práce než dýl, ne? Není tam nějaký rozdíl taky?

Ž4: No to se bere furt mateřská sedm a půl tisíce.

M4: Jo?

Ž4: A myslím, že musíš nahlásit hned náak po porodu, jak dlouho budeš doma a pak se to z toho počítá nebo co.

M4: No, no, i když je to blbost, protože neví, jak to dítě třeba se bude vyvíjet. Zkrátka tam napiš, že bez ženskejch to nejde. Nejde. No fakt.

Ž4: No jo, určitě. Nebo pak když sou babičky, tak bez babiček to nejde.

M4: Babička je taky ženská, dědeček je chlap.

Ž4: No, taky, to je fakt.

T: Můžeme se posunout na poslední otázku, ale zase, kdyby Vás ještě něco napadlo k předešlým otázkám, klidně o tom mluvte. Vnímáte rozdíly mezi mužem a ženou v jejich charakteristice, v jejich charakteru? Ve spojitosti s předchozím tématem, s rodinou, zaměstnáním.

M4: Vono je to různý, některý ženský sou vzteklejší, některý chlapi sou vzteklejší, že jo. Takže...já v tom rozdíl jako nevidim. Ale třeba v práci, já nemám se ženskou zkušenosti, protože se ženskejma nedělám, já to neumim porovnat.

Ž4: Chlapi sou...já bych řekla...chlapi...s těma se i jako lepší dělá, že jo, třeba. Ty sou...prostě nejsou tak zákeřný, ta ženská, ta už je prostě taková...už taktizuje, že jo. A ty chlapi sou takový...takový normální.

M4: Někerý viděj ženskou, tak se můžou rozplynout, že jo.

Ž4: No, proto toho ženský zneužívaj, tak to je jasný. Kor když je chlap vedoucí, že jo, tak pak ta ženská se chová úplně jinak. I když třeba to někdy nepomůže, ale prostě to tak je no...

M4: Asi ta ženská, když je hezká, už sme zase u toho, tak je to něco jinýho.

Ž4: A nebo v tom umí chodit...

T: Vnímáte třeba rozdíly mezi mužem a ženou v přístupu k práci?

M4: To je taky různý. Známe lidi, kerý rači dvě hodiny přemejšlej, než půl hodiny dělat, že jo. Ať je to ženská nebo chlap. Takový případy máme taky v práci

Ž4: No tak to je asi všude.

T: A rozdíly ve vztahu k rodině?

M4: Žena je taková svědomitější.

Ž4: Svědomitější a pečlivější.

M4: To víš, musí stihnout hodně věcí, uvařit, uklidit.

Ž4: Starat se, no.

M4: Starat se vo to tak ňák. Takže jako já bych řek, že ženská je pracovitější. Protože my chlapi přijdem udřený, že jo.

Ž4: Tak jiný to je, když seš v bytě, v paneláku, a jiný to je, když je barák a je kolem dokola práce.

M4: Dyt' sme bydleli v bytovce taky. Co by měl chlap v bytovce dělat, chudák? Co můžeš dělat v bytovce? Že sem měl zahrádku před tím, tak sem tam něco poš'oural... Bylo mi taky vo ňákej tejden míň, ale co ted'?

T: Chtěla bych se zeptat, jak vnímáte spíš tradiční představy o muži jako živiteli a ženě v domácnosti.

Ž4: To bylo asi dřív, todle, ne? Todle asi myslim, že bejvávalo...ještě zas já nevím...těm je dneska, ty už sou dneska v důchodu.

M4: U nás to tak ňák neplatí. Živí rodinu žena, převážně. Co řekne, to platí.

Ž4: No?!

M4: A nebo dostanu sprd'áka, když to neni pravda. Ne, že bych byl podpantoflák, no ale radši poslechnu, než aby k něčemu došlo. (legračně)

Ž4: Protože víš, že mám pravdu. No tak máš říct, že nemáš pravdu.

M4: Aaale, máš pravdu...

Ž4: A dyt' takhle, víš co, my se málo vidíme, já sem furt v práci. Von přijde a já za chvíli jedu. Takže to je zas něco jinýho.

M4: Někdy se vidíme jednou v tejdnu. A nebo takhle večír, za chvilinku se voblíkne a pojede. Přijede ráno, ale to já už sem na cestě.

Ž4: Jo, ten už je na cestě, takže my to máme takle.

M4: My jsme si vzácní prakticky, že jo.

Ž4: No, už se těšíme někdy, že se uvidíme.

M4: Někdy se těšíme, že se uvidíme.

T: To by Vám asi leckde záviděli. Pokud už Vás teda k tématu a k otázkám nic nenapadá...

M4: Jo, jak já říkám, bez ženskejch je to někdy vočistec, nebo se ženskejma, bez ženskejch to je ještě horší. Neumim si představit, že bych přišel z práce, musel bych si vyprat,

uvařit, uklidit trošičku, aby to existovalo, ne že bych to měl vyblejskaný, ale aspoň trochu, že jo. To si neumím představit. Takže chvála na ženy.

Ž4: No tak aspoň něco.

T: To byla hezká poznámka na závěr. Jestli už opravdu nic nemáte, poděkovala bych Vám za rozhovor a za čas, který jste si na mě vyhradili.